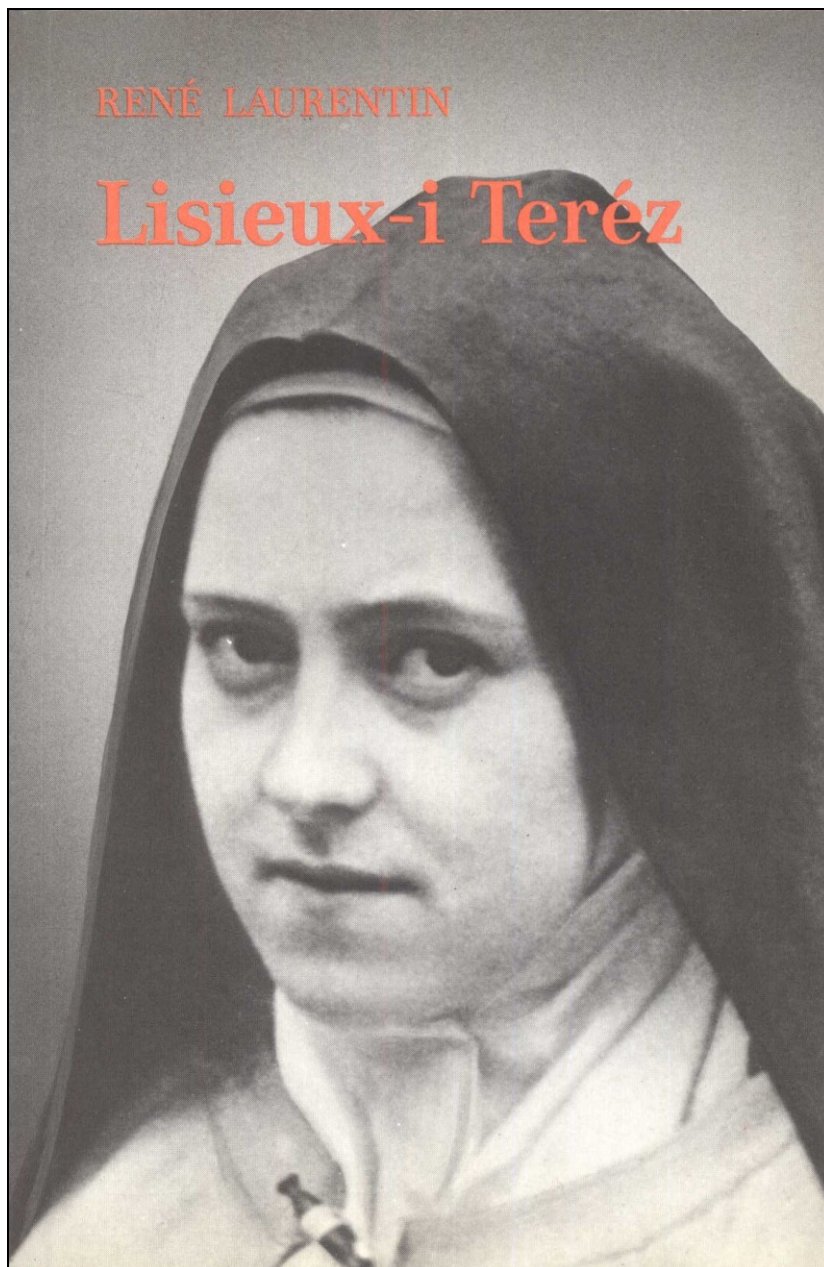

René Laurentin Lisieux-i Teréz Mítoszai és valósága

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

René Laurentin
Lisieux-i Teréz
Mítoszai és valósága

A fordítás alapjául szolgáló mű:
René Laurentin: Thérèse de Lisieux
Mythes et Réalité

Nihil obstat. Paris, le 16 octobre 1972
F. Tollu cens. dep.

Imprimatur. Paris, le 19 octobre 1972
E. Berrar vic. ép.

Fordította:
Sinkó Ferenc

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a Szent István Társulatnál 1983-ban kiadott, ISBN 963 360 247 5 azonosítójú könyv elektronikus kiadása. Az elektronikus kiadás a Szent István Társulat engedélyével készült. Az elektronikus változatot a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint szabadon lehet lekipásztorni célokra használni. A terjesztés, másolás és minden egyéb más jog a Szent István Társulat tulajdonában van.

A könyv szövegét Szabó L. Éva vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	5
1. Teréz mítoszai és valósága.....	7
2. Párhuzamok és ellentmondások.....	10
1. Az elődök vonalán	12
Tarzusi Pál	12
Aquinói Szent Tamás.....	12
Jeanne d'Arc.....	12
Martin Teréz és Luther Márton.....	14
2. A kortársak viszonylatában.....	19
Nietzsche (1844–1900).....	19
Claudel (1868–1955).....	19
Foucauld (1858–1916).....	20
Rimbaud (1854–1891).....	20
Van Gogh (1853–1890).....	20
3. A hatások vonalán.....	21
Bergson (1859–1941).....	21
Bernanos(1888–1948).....	21
4. Concordia discordantium.....	25
3. Az „óriás pályafutása”	27
1. Öröm Alençonban (1873. január 2–1877. augusztus 28.)	28
2. A gyermekkor sérülései és válságai (1877. augusztus 28. – 1886 karácsonya)	31
Anyja halála	31
Pauline távozása. (1882. október 2.).....	32
A Szent Szűz mosolya (1883. május 13.)	33
Harmadszor is elárul	35
2. Szabadulás (1886. december 25. – 1888. április 29.)	36
Megtérés 1886 karácsonyán.....	36
Apostoli szomjúság.....	37
A fiatal lány és a bűnöző.....	37
Esti beszélgetések a kilátóban. 1887 tavasza, nyara	38
4. A Kármel meghódítása (1887. október – 1888. december).....	39
XIII. Leó előtt	39
Az idő értéke. (1888 január – április)	40
5. A kolostorba lépéstől a fogadalomtételig (1888. április 9. – 1890. szeptember 8.).....	41
6. A nagy próbatétel és a nagy gazdagság (1888 április – 1890 augusztus).....	43
Agylágyulás	43
<i>A fogadalomtétel</i> (1890. szeptember 9.)	47
7. A csendes érés (1890. szeptember 9. – 1895. június 8.).....	49
Elválasztás.....	49
Túl az apai és az anyai problémákon	50
Üldözték-e Terézt?.....	50
Teréz felívelése	56
Felfedezi az Ószövetséget.....	56
Szent Johanna passiója.....	57

8. Önfelajánlás (1895. június 9.).....	58
9. A beteljesedés (1896. április 3. – 1897. szeptember 30.)	60
A kis út.....	61
A betegség.....	62
Az éjszaka	63
Gyakorlat.....	64
10. Az utolsó szakasz.....	67
4. Teréz ma nekünk.....	69
1. Korának gyermeke	70
Vita nélkül.....	70
Elátkozott korszak.....	70
2. Megelőzte korát	72
Zavarba ejtő és megcenzúrázott.....	72
Szokatlan bátorság	72
A II. Vatikáni zsinat tájékozódásainak úttörője.....	74
3. Korunk mérlegén	77
A pszichoanalízis próbája	77
A laicizált társadalom próbatétele.....	79
4. Egy csendes forradalom.....	82
A kis út lényege	83
Forradalom a misztika rendjében.....	86
5. Kicsiség vagy nagyság?	92
Bernadette és Teréz.....	94
Függelék.....	96
Irodalom.....	96
Szent Teréz családfája.....	103
Kronológia – Teréz élete évszámokban.....	104
Rövidítések	118

Bevezetés

E könyv célja

hidat verni a mai emberek és az igai, de még mindig ismeretlen Teréz között, akit pedig ma hiteles források hatalmas kiadványsorozata mutat be nekünk. (Teréz Összes Művei kritikai kiadása, Cerf és DDB, Párizs, 1971.)

A szerző, akinek Teréz régóta forrása, negyven esztendeje kíséri figyelemmel, lépésről lépésre a vele kapcsolatos ellentmondásokat, vitákat és felfedezéseket. Szolgálatában sokszor kellett legyőznie olyanok idegenkedését, akiket elriasztott Teréztől egy-egy közkeletű, de hamis képe, meggyőznie őket arról, hogy Teréznek az ő számukra is van mondanivalója, üzenete.

Ezzel az írásával kalauzt kínál nekik, amely elvezeti őket a mítoszok Terézétől (1. és 2. fejezet) Teréz igazi történetéhez (3. fejezet) és mai mondanivalója értelméhez (4. fejezet).

Ajánlja ezt a könyvet a szerző Mgr Combes emlékének, aki 1947-ben felfedezte Teréz életbe vágó fontosságát,

a Máriáról nevezett Ferenc atya emlékének, aki felfedezte Teréz hiteles kéziratait és arcképét,

mindenek felett azonban annak a csodálatra méltó együttesnek, amely a teljes megalósuláshoz segíti az ő kezdeményezésüket Teréz Összes Művei centenáriumi kiadásával.

A szerző ezt a jelen írást teljesen ezeknek a munkálatoknak és ezeknek a kutatóknak köszönheti, akikkel hosszú ideje folytat eszmecserét, különösen egy olyan tárgyról, amely fontosabb, mint amilyennek első pillantásra látszik: Lourdes-i Bernadette és Lisieux-i Teréz a kegyelem és életszentség ugyanazon áramának tanúságtevői, amelyet a Szentlélek a mi bizonytalan korunknak szánt és készített elő.

A szerző pontos és hiteles akar lenni, ezért e könyv megállapításait rövid hivatkozásokkal támasztja alá. Hogy elkerülje a zsúfoltságot, jelzéseket használ a források megjelölésére, ugyanazokat a jelzéseket, amelyeket Teréz Összes Műveinek centenáriumi kiadása alkalmaz. (A rövidítések magyarázatát a mű végén találja meg az olvasó).

1. Teréz mítoszai és valósága

1888. április 9. A masszív ajtó, amely a Lisieux-i Kármel klauzuráját óvja, kivételes alkalomból nyílik meg, hogy egy tizenöt esztendő és három hónapos újoncnő léphesse át küszöbét, Martin Teréz, aki 1873. január 2-án született és kisgyermek korában elvesztette anyját.

A kék kosztümbe öltözött fiatal lányt apja, Louis Martin és két nővére, a 25 esztendő Leonie és a 19 éves Céline kíséri, akiket most elhagyni készül.

Két idősebb nővére, Marie és Pauline, leeresztett fátyollal a klauzurán belül várja, amelyet Teréz nem hagy el többé.

Az egyházi felettes, M. Delatroette még egyszer kifejezésre juttatja fenntartásait ezzel a belépéssel szemben, amelyet elhamarkodottnak ítél:

– *Nos, tisztelendő anyák, elénekelhetnek egy Te Deumot! Mint a Püspök Úr delegátusa, bemutatom önöknek ezt a tizenöt esztendő lánygyermeket, akinek belépését önök akarták; kívánom, hogy ne hiúsítsa meg reménységüket, de megmondom önöknek, ha másképp alakul a dolog, egyedül önök maguk viselik a felelősséget (Pauline Martin tanúvallomása. PA, 370–371; CG 1, 350. o. a) jegyzet).*

Míg az apa, aki hatvanöt esztendő korára már aggastyán, fehér szakállába fojtja zokogását, a két retesz és a két zár rázárul a Kármelre, amelyről egyébként M. Delatroette azt mondta, hogy ha az emberek tudnák, mi megy ott végbe – „felgyújtanak”.

Miért nevezik még most is, miért nevezik majd mindenkor „kis Teréznek” ezt az új posztulánsnőt, noha a maga 1,62 cm-ével magasabb mint bármelyik a négy idősebb nővére közül? Természetadta erő sugárzik ebből az eleven szemű normand lányból, a „király leányainak” szép fajtájából, akik hajdan nekivágtak a kalandnak, hogy érsekük kérésére benépesítsék a francia Kanadát! Széles arc, kiálló pofacsontok, hosszú és kemény áll, határozott és akaratos pillantás, robusztus termet, amikor belép, ezt a kiáltást csalja a Páli Szent Vincéről nevezett nővér ajkára:

– *Milyen erős ez a nagy lány! Kövér!* (DE, 281. o., Szinopszis, 196. o.)

Ki hitte volna, hogy nem telik bele tíz esztendő és halott lesz?

És ki hitte volna azt, ami utána ugyancsak bekövetkezik: „a dicsőség orkánja”, ahogyan XI. Pius fogalmazta meg (1925. május 18).

Halála után tizenhat esztendővel, 1913-ban, X. Pius „a modern idők legnagyobb női szentjének” nyilvánítja Terézt. Negyven esztendő lett volna ebben az időpontban. A Gyermekek Jézusról nevezett Szent Teréz, akit „ötven esztendő fejjel” avatnak boldoggá (1923-ban) és ötvenkét évesen avatnak szentté (1925-ben) s felmentést kell adni neki az egyházjog által előírt határidők alól, megdönt minden hagiográfiai rekordot: arcképe a legnagyobb számban terjed el: 1915 júliusa és 1916 júliusa között, tíz esztendővel szenttéavatása előtt, négy milliónál több példányban (Summarium 2, 1018. o.; vö. 984); a mai napig pedig több száz millió példányban. Egy fél évszázad óta a legtöbb templomnak lett a védőszentje; legtöbb helyen látható szobra is.

Ez a világsiker még csak fokozza azok bizalmatlanságát vele szemben, akik csupán a vallásos konzum olyan termékét látják benne, amelynek semmi mondanivalója nincs a mai ember számára.

Világsikerét a legkülönbözőbb okokkal próbálták megmagyarázni. Maurice Privat 1932-ben megjelent pamfletjében Teréz nővéreinek zseniális publicisztikai készségét hozta fel magyarázatul. Mások azt hangoztatták: lehetőséget adott, hogy olyan mítosszá váljék, amely

egyszerre tudta szolgálni a népies vallásosság igényeit és a hierarchikus Intézmény érdekeit. Az a tény, hogy az egyház olyan gyorsan sorolta be Terézt a hivatalos szentjei közé, nem azt bizonyítja-e, hogy hatalmi szempontjainak megfelelő és egészen megbízható valaki? Ez az ultra rapid, szélsőes szenttéavatás nem Karl Rahner megállapítását igazolja-e: az egyház azért magasztalja fel a misztikusokat, mert a kontempláció, az elmélkedés nem jár következményekkel, de bizalmatlan a prófétákkal szemben, akik ostromozzák az egyház és a világ intézményeit?

Rámutattak e siker kétes értékeire is. Lucie Delarue-Mardrus nem tudott magához térni, mikor a szent koporsója körül márvány táblákon arany betűkkel ilyen feliratokat olvasott:

Köszönet Szent Teréznek, hogy megoltalmazta szülőimet (egy szőlősgazda Héraultból).

Ezek a fogadalmi táblák, a kérő és hálálkodó levelek milliói, amelyek egy részét „Rózsas- eső” címmel közzé is tették, nem azt bizonyítják-e hogy Teréz egyfajta fétis szerepét tölti be? Nem lett-e olyan szent, és nem olyan-e máig is, akinek kötelessége, hogy mindent elintézzon, kivéve az elveszett tárgyak megtalálását, ami Szent Antal szakmája?

Egy 1969-ben megjelent siker-könyvben egész Franciaország ilyeneket olvasott Edith Piafról:

1. Egészen kislány korában azoknak a kilencedeknek köszönhette gyógyulását, amelyeket Bernay utcalányai mondtak érte „két ügyfél között” (Sic). Simone Berteaut aprólékosan leírja a hölgyek lisieux-i zárandoklatát (Piaf, Paris, Laffont, 1969, Zsebkiadás, 22–26. o.).

2. Piaf maga is kilencedet kezdett, hogy kiesdje barátja, Marcel Cerdan számára: nyerhesse meg az ökölvívó világbajnokságot New Yorkban:

A Gyermekek Jézusról elnevezett Szent Terézhez imádkozott. Fogadalmakat tett. Felkutatott egy templomot, ahol Szent Teréznek szobra volt és egyszerre felajánlott neki annyi gyertyát, amennyit egy egész éven át szokott kapni (uo. 407. o.).

3. Végül, amikor Edith viszonyt kezdett egy férfival és a viszony „nem volt futó jellegű, azaz legalább tizennégy napig tartott”

láncot akasztott a nyakába, rajta rend szerint Lisieux-i Szent Teréz érmével (451. o.).

Nem nyugtalanító-e, hogy Szent Teréztől rajongóinak tömege semmi lényegeset nem tud és hogy ezeket szinte semmi más nem köti hozzá, csak az, amit szemérmetlenül így fogalmazott meg az egyik selyemfiú:

– *Ez az én szentem, ő a pártfogóm.*

Tárcájában őrizte képét, az akkori ízlésnek valót, amely nemigen hasonlított arra a fiatal lányra, akit az imént láttunk belépni a klauzurába. A divatos kis szent volt: aranyos és csücsörített szájjal, mértéktelenül megnagyobbított szemekkel, tétova és ködös pillantással; karján pedig a nyaláb rózsával, amely szinte teljesen eltakarta a feszületet.

Egy sor szerző, aki megcsömörlött ettől – újabb és újabb életrajzainak édeskés stílusától –, megpróbálta bemutatni a „valódi Terézt”, élesen szembeállítva őt azzal a környezettel is, amelynek dicsősége volt: kolostorával, amely Lucie Delarue-Mardrus és Maxence van der Meersch szerint megérdemelte, hogy „felgyújtsák”, családjával és az egész korával, „a halál univerzumával”, ahol Jean-Francois Six szerint, aki pszichoanalitikai elemzésnek vetette alá a

szentet, ő támasztotta fel újra az életet. (La véritable enfance de Thérèse de Lisieux – Lisieux-i Teréz valódi gyermekora, Páris, Seuil, 1972.)

Felmerül azonban a kérdés: nem lett-e mítosszá, torzítás áldozatává ez a modern és lecsupasztatott Teréz is? Teréz a Kármelben Kis Jézusokat, angyalkákat és édeskés virágokat festett, ezekhez viszonyítva, nővére, Céline festményeinek egy bizonyos józanság írható a javára (a festmények reprodukcióit az Egy lélek története 1941-es francia kiadásának függelékében lehet látni, a 377–378. oldalon).

Hányféle kép alakult ki Terézről, külső megjelenéséről és belső világáról!

Lucie Delarue-Mardrusnak, ennek a hitetlen nőnek a szemében, aki két könyvet is szentelt neki, Teréz a normand „honlányt” jelenti, akinek több nő is rejtőzik a fátyola alatt.

Maxence van der Meersch szemében az üzenete egyszerűen csak abban állna, hogy „bele kell nyugodni magunkba ... el kell fogadni ... el kell viselni (177. o.), úgy kell elfogadni magunkat, amilyenek vagyunk: „tökéletlennek, olyannak, aki nem is tud tökéletesebbé válni, és akit mélységesen átít az az önzés, amely, anélkül, hogy tudnánk róla, minden gesztusunkat kormányozza” (uo.).

A valóság ezzel szemben más: az, amit a szenttéavatási eljárásban kénytelenek voltak megállapítani: Teréz hős volt.

És ha már az ellentmondó értelmezéseknél tartunk: egyes teológusok kicsinek jellemzik Terézt, mások nagyoknak. XV. Benedek és XI. Pius pápai beszédei azért dicsőítik, mert ő tárta fel a „lelki gyermekség útját”. Napjainkban azonban észreveszik, hogy Teréz soha nem használta ezt a kifejezést. Mi tehát az az „út”, amelyet a világnak kínált? A tiszta remény? (Meester.) A tiszta szeretet? (Gennari.) Az érzék feletti, transzcendens azonosulás a teremtetlen Szeretettel? (Combes.) A kegyelem, amelyet mindenkor átélt? (Piat.) Vagy az a pedagógia, amelyet újoncnői hasznára rögtönzött? (Combes.) Urs von Balthasar szerint Teréz gyenge pontja a hibátlanság (Sündenlosigkeit) érzése, és emiatt nem volt meg az érzéke ahhoz, hogy együtt érezzen, szolidaritást vállaljon a bűnösökkel. (Theresa, Köln, 1950, 90–91, 312–313. o.) Az újabb tanulmányok ezzel szemben azt állítják, hogy 1893-ig drámai erővel tartotta hatalmában az az érzés: a bűn állapotában van és hogy Teréz a maga „kis útját” elsősorban a bűnösöknek szánja, akikkel mélyen szolidárisnak érzi magát.

Ahogy Etienne leleplezte Rimbaud mítoszait, ugyanúgy fel lehet vázolni a „kis”, a tiszta, a szent, a mosolygó, a mennyei vonzások csábításában élő, a balzsamos szirmokkal ékes virág, a jótevő Teréz vagy az ellenkező véglet: a féktelen, a perlekedő, kortestáló, az üldözött nő, az ifjú halott mítoszainak keletkezését és lerombolását.

Kicsoda tehát ő, ez a fiatal lány? Ha megérte volna ezt a pillanatot, amikor ezek a sorok írónak, egy ráncos öregasszony lenne, akit a rácsok éppúgy megvédelmezik a hírnévtől, ahogyan annyi más kármelita szerzetesnőt. Egy más korszak személyisége ő? Abban a pillanatban, amikor fiatalságának tözsdéző és töképező kispolgársága széthullt, amikor a világ kulturális tengelyei felborultak, amikor a zsinat által megreformált egyház szünet nélkül újabb problémákkal kerül szembe, őriz-e még valami mondanivalót Teréz példája és üzenete (mert üzenet van benne) a jelen és a jövő számára?

Ez az a kérdés, amelyet világosan meg kell válaszolni azoknak a hiteles dokumentumoknak az alapján, amelyek végre nyilvánosságra kerültek, amelyekben azonban a közönség eltévedhet. Ezek a dokumentumok feltárják azt, ami eddig nem volt tudott. Lehetővé teszik, hogy túllépünk az imént jelzett feltételezéseken, bizonytalanságokon és ellentmondásokon. A dokumentumoknak ebben az erdejében kísérleljünk meg egyenes és biztos utat vágni, amely elvisz bennünket az igazi Teréz megismeréséhez. Először a történetének (3. fejezet) majd mondanivalójának (4. fejezet) megismeréséhez.

2. Párhuzamok és ellentmondások

Kezdjük-e ezek után Teréz történetét az elején? Hogy atyja Louis Martin, nyugalomba vonult órás-ékszerész volt, anyja pedig Zélie Guérin, aki ügyesen vezetett egy csipke készítő műhelyt, hogy Teréz utolsó sarja volt a kilenc gyermekes családnak, akik közül csak öt maradt életben ...

Csak így, egyszerre belevágni története időrendbe szedett előadásába, azzal a veszéllyel járna, hogy rossz útra lépünk. Az, amit ugyanis objektíven, tárgyszerűen mondanánk el, hamarosan belerántaná az olvasót a vonzó vagy taszító mítoszok valamelyikébe, amelyek benne lappanganak. Az ismerkedést Terézzel tehát onnan kell kezdenünk, hogy mindenképp előtérbe állítsuk az édeskészség és a kicsiség képzetét, amelyek odatolakodnak Teréz közé és közénk.

Ahhoz, hogy ezt elérjük, először is néhány meghökkentő megállapítással kell megismertetnünk az olvasót.

Előjáróban arra hívjuk fel a figyelmet, hogy van Teréznek egy olyan vonása, amely közös Assisi Szent Ferencsel és Jeanne d'Arc-kal, mégpedig az a ritka sajátosság, hogy magára vonta a hagiografiai körökön – a szentek életrajzainak íróin, kutatóin – sőt a hívők világán kívül álló írók érdeklődését is, éppen azokét az embereket, akik csalánkiütést kapnak minden édeskészségtől és kényesen ügyelnek az emberi hitelességre.

Ezeket az embereket meghökkenti Terézben a határozottság és elszántság. Van der Meersch viking nőt lát benne, skandináv rablók leszármazottját, akik a IX. és a XI. századok között végigpusztították Európát és elsőként fedezték fel Amerikát.

Másik megállapításunk talán még inkább meglepi az olvasót és még nagyobb távlatok felé mutat. Azok, akik komolyan, önmagáért tanulmányozták ezt a „kis női szentet”, olyan vonásokat pillantottak meg benne, amelyek a történelem nagy egyéniségeivel hozzák őt kapcsolatba, állítják párhuzamba.

– Az elődök között: Tarzusi Pállal, Aquinói Tamással, Jeanne d'Arc-kal, Lutherrel, Loyolai Ignáccal, Keresztes Szent Jánossal stb.

– A kortársak között: Nietzschével és Rimbauddal.

– Az utána következő korból: Bergsonnal és Bernanos-szal.

Ezeknek a párhuzamoknak a távlatai, őszintén szólva, igen különfélék. Elsősorban hatásokról vallanak, amelyek Terézt érték és amelyeket ő gyakorolt. Ezen túlmenően azonban minden esetben megállapítottak valamiféle hasonlatosságot is. Merőben eszmetársításokról, hasonlatokról volna szó ezekben? Nem, mert Teréz esete egyedülálló. Ilyenfajta megközelítéseket nem kínált se Lourdes-i Bernadette, akiről ugyancsak sokat írtak, se Gonzaga Szent Alajos.

Elég futólagosan áttekinteni ezeket a szerteágazó és meghökkentő összehasonlításokat, hogy eloszlasson egyes előítéleteket és hogy a lényeges felé vezessen bennünket, amelyet nem szabad szem elől téveszteni.

És a hasonlatosság nem az az út-e, amelyet maga Jézus is használt, hogy bemutassa az Isten országát?

– *Mihez hasonlítsuk az Isten országát? (Márk 4, 30.)*

Hasonlítja a kereskedőhöz, aki mindenét eladja, hogy megvásároljon egy drága gyöngyöt, az emberhez, aki felszámolja minden vagyonát, hogy megvegye a szántóföldet, amely kincseket

rejt, a halászokhoz, akik hálókival mindent kifognak, a szántóföldhöz, amelyen jó mag és konkoly terem, vagy éppen a hamis sáfárhoz, akit gazdája megdicsér ügyességéért.

Ezen a módon, a hasonlatossággal vezet bennünket az élő víz forrása felé, amely meghalad minden kifejezést, meghatározást és nyelvet.

Valóban, olyan eszköz tehát a hasonlatosság, amely lehetővé teszi számunkra azt is, hogy közel jussunk Terézhez.

1. Az elődök vonalán

Tarzusi Pál

Azok miatt, akiket netán megbotránkoztatott volna a nagy egyéniségek listája, akikkel Terézt egybevetettük, jó lesz a történeti sorrendet alkalmazni, s hogy az oltárra emelt szentekkel kezdjük.

Az egyik első vonalbeli teológus, a leghíresebb négy élő teológus egyike az, aki Tarzusi Pál felől közeledik Terézhez. Ő a Levelek Írója és Lisieux-i Teréz hasonlatosságát abban látja, hogy teológiájuk magából létükből és a Szentlélek működéséből fakad és olyan jegyek jellemzik, mint a szabadság, önuralom, a tisztánlátás, a teljesség és az öröm. Erre a pontra még visszatérünk.

Aquinói Szent Tamás

Hasonlóságát Szent Pálhoz könnyen meg lehet állapítani, hiszen Teréz merített az Apostolok leveleiből és ott találta meg azokat a megfogalmazásokat, amelyeket alapvető megsejtéseihez keresett – amiként azt majd e fejezet végén látjuk. Aquinói Szent Tamással történt összehasonlítása azonban csodálkozást kelt bennünk, hiszen Teréz nem ismerte ezt az egyházdoktort.

– Abszurd párhuzam – jelentette ki az egyik római prelátus, vitába szállva Mgr Combes-szel, aki erre az egybevetésre vállalkozott.

A középkor e neves tudósa azonban, aki a maga területén tudományos szigorúságról közzismert, a Terézről szóló összehasonlító tanulmányában szinte a végsőkig elmegy. Kimutatja, hogy Teréz a maga számára ösztönösen felfedezte Tamásnak, a minden idők legnagyobb hittudományi lángelméjének alapvető meglátásait a predesztinációról, az emberi szabadságnak és az Isten akaratának egymáshoz való viszonyáról, a Szentlélek működéséről és kegyelemről. Bármennyire is más – ahogy Mgr Combes kifejezi magát – „ez a sas és ez a galamb”, megegyezésük a teológia lényegét érinti: az ember vitális, létfontosságú kapcsolatát a Megváltó Istennel. (A. Combes, Theresiana, Roma, 1970 8 §, Lisieux-i Szent Teréz és Aquinói Szent Tamás, 163–184. o.)

Jeanne d'Arc

Megnyugtatásul számoljunk be egy másik kanonizált női szenthez, Jeanne d'Arc-hoz fűződő kapcsolatáról. Teréz korában még kérdéses volt: szentté avatják-e. Abban a himnuszban, amelyet dicsőítésére írt, Teréz már oltáron látja őt. (Költeményei 4. 1894. május 8.)

Hasonlatosságukra Bernanos figyelt fel¹, aki nem tudott úgy szólni Jeanne d'Arc-ról, hogy ne idézte volna fel Terézt is:

¹ G. Gaucher, Bernanos és a Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz, *Revue des Lettres modernes* 7. (1960). 56–57 sz. 233–235 o. – G. Gaucher: Teréz lelki testvére, Carmel, 1972. évf. 10. sz. 136–138. o. – G. Gaucher: Teréz passiója. Páris, 1972. 186 o. – Jean Guitton: Jeanne d'Arc és a Gyermek Jézusról nevezett Teréz, *Vie Thérésienne*, 1961. évf. januári sz. 22–26. o. – Luc Estang, Bernanos jelenléte. Páris, Plon, 1947. – Urs von Balthasar: A keresztény Bernanos. Páris, Seuil, 1956. 289 o. – Marcel Moré tervezett egy tanulmányt, ahol kimutatta volna, hogy „az életszentség kifejezés Bernanos regényeiben, egészen közel állt ahhoz, ahogyan Teréz határozza meg azt írásaiban és életében.” (Tervéről a Dieu vivant 14. számának 63. oldalán, az 1. jegyzetben tesz említést; tudomásunk szerint tervét nem váltotta valóra.)

Keresztények, Jeanne d'Arc esete ünnepélyes figyelmeztetés a XX. század számára. Ennek az ismeretlen kis kármelita nővérnek csodálatos sikere az én szememben még súlyosabb jelnek látszik. (Les grands cimetières sous la lune – Nagy temetők a hold alatt, Paris, Plon, 1938. 271. o.)

A Levél az angolokhoz című írásában pedig ezt mondja:

Nem megindító-e... hogy hazám egyháza, éppen ma, amikor még inkább átadja magát a szenilis okoskodás hideg spekulációinak, mint bármikor eddig, két leányt emel oly magasra: Szent Jeanne d'Arc-ot és Lisieux-i Szent Terézt? (NRF, 1946, 133. o.)

Csodálatos megértőképességét bizonyítja ez, mert Bernanos még nem ismerte azokat a leveleket, amelyekben Teréz szívvel-lélekkel azonosítja magát fegyverforgató nővérel. Nem tudta, hogy Teréz két drámai játékot is írt Jeanne d'Arc-ról (1894 januárjában és 1895 januárjában)², amelyekben ő játszotta el a főszerepet (1895. január 21). Nem ismerte még azt a nagyon szép fényképet se, amelyen Céline megörökítette Terézt ebben a darabban. Összehasonlítva más fényképeivel, ahol a pillantása távolba vész és ahol kötelességből áll pózt, ezen szemmel láthatóan oly hévvel azonosul a szereppel, hogy az lenyűgöző. Ez a felvétel, amelyet breviáriumban őrzött, mára egyedülálló ikonná, szentképpé vált: egyszerre képe Szent Jeanne d'Arc-nak és a Gyermek Jézusról elnevezett Szent Teréznek, abból az időből, amikor még sem az egyik sem a másik nem volt szentté avatva.

Johanna nem csupán az a szent, akit Teréz legtöbbit tanulmányozott, akiről legtöbbit írt, akit gyermekkorától legjobban szeretett (MsA 32. o.), de az a valaki is, akihez legkifejezettebben hozzá hasonult:

– Újra elolvastam a darabot, amelyet Jeanne d'Arc-ról írtam – mondta 1897. június 5-én. – Ott megláthatják a halált illető érzéseimet; ott mindent elmondtam (DE, 220. o.)

1897. július 20-án így nyilatkozott:

– Amikor kérdezősködéssel zaklatnak, Jeanne d'Arc jut eszembe, aki ott áll a bíróság előtt! Úgy érzem, hogy én ugyanolyan őszintén válaszolok (273. o.)

Augusztus 10-én, miközben a „fotográfiát” nézte, amely a fogoly Jeanne d'Arc-ként ábrázolja őt, így szólt:

– Engem is szentek bátorítanak ebben a fogságomban. Azt mondják nekem: Amíg börtönben vagy, nem tudod betölteni küldetésed, de majd azután, halálod után, akkor jön el munkáid és hódításaid ideje (DE, 315. o.)

Ez az azonosulás Teréz hódítani vágyó és harcos lelkületét, szenvedélyes oldalát árulja el, ami egyébként közös benne Lourdes-i Bernadette-tel³:

– Talán mosolyra készítem önt, ha bevallom, hogy gyermekkoromban arról álmodtam, hogy csatatereken harcolok. Amikor tanulni kezdtem Franciaország történetét, magával

² A Lisieux-i Teréz arca c. kiadványban a 11. és 15., különösen pedig a 13. sz. fényképfelvételek. Teréz: Jeanne d'Arc küldetése (1894. január 21.) és A vértanúság (1895. január 21.) című drámáira vonatkozóan lásd Ms1 18. o.

³ „Ő, ettől a könyvtől kedvem támad háborúba menni.” – R. Laurentin. Bernadette szavai. Páris, Lethellieux, 1971. 2. köt. 101. o. 417. sz. Bernadette-ről és Terézről l.: R. Laurentin: Bernadette szól hozzánk, 2. k. 403–410. o.

ragadott Jeanne d'Arc hőstetteinek elsorolása; úgy éreztem, feltámad lelkemben a sóvárgás és megvan bennem a bátorság is, hogy nyomába lépjek; úgy láttam, hogy az Úr engem is nagy dolgokra rendelt (Teréz levele abbé Bellière-hez, 1897. április 25-én LT 224).

Ez az álma elkíséri őt halálos ágyáig is. 1897. augusztus 4-én mondja Ágnes anyának:

– Néhány pillanatra elszunnyadtam imádság közben. Azt álmodtam, hogy egy háborúban nem volt elég a katona. Maga pedig azt mondta:

– El kell küldeni a Gyermek Jézusról nevezett Teréz nővért.

Én azt válaszoltam, hogy jobb szeretném, ha egy szent háborúba küldenének. Végül azonban mégis csak elmentem oda.

Ó anyám! – folytatta hévvel – mekkora boldogság lett volna számomra például a keresztes háborúk idején az eretnekek ellen harcolni. Én bizony nem féltem volna a tüztől! Lehetséges, hogy én ágyban haljak meg!? (DE, Szinopszis, 242. o.)

Az Istentől kapott küldetés szintjén még mélyebben azonosítja magát fegyverforgató „nővérel”.

Azt mondom, amit Jeanne d'Arc:

– Isten az emberek irigységével szemben is valóra váltja akarát (DE, 1897. július 27, Szinopszis, 200–201. o.).

Martin Teréz és Luther Márton

Ez az egybevetés mehökkentőnek látszik azok szemében, akik kitartanak a gyalázkodó mesék mellett, amelyeket az elmúlt századok vitái vetítettek Luther Mártonra (1483–1546). Mi azonban lépünk túl a gyászos disputákon és a valós történeti igazság keretében vegyük szemügyre közös vonásaikat. Nem kisebb egyéniség áll ki mellette, mint – tovább fejlesztve elődje, Bea bíboros irányvonalát – Willebrands bíboros:

Ki merné ma tagadni, hogy Luther Márton mélyen vallásos egyéniség volt, aki becsületesen és lemondással kereste az Evangélium üzenetét? Ki merné tagadni, hogy figyelemre méltó mennyiséget őrzött meg a katolikus hit gazdaságából...? (Beszéd Evianban, 1970 júliusában, Dc, 1970. szeptember 6, 1569 sz. 766. o.).

Először Hans Urs von Balthasar (Theresa III) és Dom Boniface Miller vetette fel a Luther és Teréz között vonható párhuzam gondolatát, még XII. Pius idejében:

Nagyon érdekes volna összehasonlítani Szent Teréz kegyelemtanát Lutherével – írja ez a Biblia és a Keresztény élet című kiadványban (1959. január–február 25. sz. 83. o.).

A hasonlatosságuk nem holmi finom árnyalatokban jelenik meg. Max Thuriant 1948-ban meghívták: segítsen növelni az ökumené légkörét az egyik villejuif-i munkás egyházközségben. Az itt elmondott felszólalásban bemutatta azt a lelki haláltusát, amelyet Luther a bűntől rettegve végigharcolt és a kiutat, amelyet az evangéliumi remény révén megtalált. Később bevallotta, meglepte őt az ottani keresztény bázisközösség egyik nőtagjának megjegyzése:

– Ó igen! Ugyanazt az utat járta meg, amelyen a Gyermek Jézusról nevezett Teréz is végigment.

Bár nyilvánvaló az ellentét az üde kis női szent engedelmessége és a kiátkozott harcos darabossága között, a köztük meglevő hasonlatosságnak történeti és spirituális súlya van.

Közös vonásuk: Luther is, Teréz is olyan környezetben növekedett, ahol a pelagiánus aszkézist gyakorolták, ahol az embernek az volt a rendeltetése, hogy igazolja Isten előtt: a kegyelem állapotában van, olyan környezetben, ahol a félelmet szüntelen szították. Mind a két teljességet szomjazó lélek belesüllyedt az aggályosság és a reménytelenség borzalmaiba. Az egyik is, a másik is úgy jutott ki azokból, hogy visszatért a lényeghez: a Szentíráshoz, a hithez, a kegyelemhez, Krisztushoz, Istenhez. Teréz is pontosan ezekben az értékekben találta meg szabadulását.

Tegyük-e hozzá, hogy ő elkerülte az „egyedül” szót, ahogyan Luther sokat emlegetett kijelentéseiben, aforizmaiban használta azt, amilyenek: „egyedül az Írás”, „egyedül a kegyelem”, „egyedül Isten”? Túlzás volna kijelenteni, mert például Teréz is használja, mégpedig a legkülönbözőbb összefüggésekben, az egyébként klasszikus „egyedül Isten” kifejezést.

Minden reményem egyedül a Jó Istenben volt... Megtapasztaltam, hogy többet ér hozzá folyamodni, mint szentjeihez (MsA 66. o.).

Egyedül a jó Istent kell hasznosítani, mert az én kis semmiségemben nincs mit gyümölcsozdtetni (DE, 1897. augusztus 8, Szinopszis, 264. o.)⁴.

Egyetlen támpontja: Isten „Ő maga és egyedül Ő” (MsC 36. v.). Kifejti, hogy ez teszi érthetővé az apostolok fejedelmének tagadását:

– Nagyon megértem, hogy szent Péter elbukott. Ez a szegény Szent Péter önmagára támaszkodott, ahelyett, hogy EGYEDÜL a jó Isten erejére támaszkodott volna (augusztus 7, DE, 310. o.).

Vezérmotívuma tollának az „egyedül Jézus” kifejezés is: „Amikor irgalmas szívű vagyok, egyedül Jézus az, aki bennem cselekszik” (MsC. 12. v.)⁵

Ugyanakkor meg kell mondani azonban azt is, hogy amikor Teréz igenli ezeket az értékeket, nem vitatja, – ahogyan Luther tette –, a kiegészítő értékeket, azaz nem hangsúlyozza az Írást annyira, hogy kizárja a Hagyományt, a hitet olyan módon, hogy elvesse a cselekedeteket, a kegyelmet, hogy kiküszöbölje az érdemeket, Istent, hogy kiiktassa az emberi eszközöket.

Amidőn azonban rámutatunk az ellentétre, amely Luther és Teréz között ezekben a kérdésekben fennáll, kötelességünk árnyaltan fogalmazni az egyik oldalon is, a másikon is.

„Ez a szó, hogy hit, Luther értelmezésében távol áll akár a cselekedetek, akár a szeretet, akár a remény kizárásától” – írja I. Willebrands bíboros és megállapítja, hogy „ebben egyetértenek a katolikusok és a protestáns szakemberek.” (Evianban, 1970 júliusában mondott beszéde: DC, 1970. szeptember 6. 1569. sz. 767. o.).

Teréz viszont, amikor elérkezett a Szentíráshoz, minden egyébtől elfordult:

Tizenhét és tizennyolc esztendőskoromban... minden könyv hidegen hagyott és még most is ebben az állapotban vagyok. Ha kinyitok egy könyvet, amelyet valamelyik lelki szerző írt (legyen akár a legszebb és a legmeghatóbb írás), úgy érzem, hogy szívem becsukódik, és mondhatni,

⁴ „Egyedül Isten”: 1. MsA 32. v. („Egyetlen jó: Istent szeretni”), 44. v. („egyedül a jó Istenért”), 80. v. („Isten ... Egyedül Ő volt az én lelki vezetőm”).

⁵ „Egyedül Jézus”: 1. ugyancsak MsA; 26 r („Egyedül Jézusért akartam a Kármelbe belépni”); 36. r. („Jézus maradt meg egyedül”); MsB 5. v. („Te egyedül”) vö. DE, július 11. Szinopszis, 130. o.

olvasom, anélkül, hogy érteném, ha pedig megértem, a szellemem megtorpan, anélkül, hogy elmélkedni tudnék... Ebben a tehetetlenségemben a Szentírás és Krisztus követése nyújtanak nekem segítséget; szilárd és egészen tiszta táplálékot találok bennük. Mindenekelőtt az Evangélium nyújt támogatást imádságaimban, mindent megtalálok benne, ami szükséges (MsA 83 lap; lásd. MsC 36 lap).

Halálos ágyán (1897. május 15) megerősíti:

– Magam részéről én semmi többet nem találok a könyvekben, ha az nincsen benne az Evangéliumban. Ez a könyv elég nekem (DE, 207. o.).

Ebben a korban, amikor a Bibliára gyanakodva tekintettek és hivatalos átdolgozások révén aprópénzre váltották, amikor túlértékelték a Vulgata tekintélyét, Teréz azon szomorkodik, hogy nincs közvetlen kapcsolata „a Szentlélek által” inspirált szöveggel:

Minden eltérés elszomorító, amit az ember a fordításban lát. Ha én pap lettem volna, megtanultam volna héberül és görögül, nem elégedtem volna meg a latinnal, megismerkedtem volna a valódi szöveggel (augusztus 4, DE, 301. o.).

Mondjuk még el azt is, hogy Teréz se önéletrajzi írásaiban, se leveleiben, se költeményeiben nem szól a bűcsúkról, noha abban a korban nagy fontosságot tulajdonítottak neki. Szóbeli megnyilatkozásaiban is csak kétszer tér ki rájuk. Az egyik megjegyzése éppen arról szólt: a szó hivatalos és technikai értelmében határozottan túl kell lépni a „bűcsúkon”, hogy eljussunk közvetlenül magához az irgalomhoz:

– A legfontosabb a teljes bűnbocsánat, amelyet mindenki elnyerhet a SZOKÁSOS FELTÉTELEK NÉLKÜL, a Szeretet által adott bocsánat, amely eltakarja a bűnök sokaságát (HA 1941, 288. o.).

Luthernek kedvére való lett volna az effajta szöveg. Érdekes, hogy az a kifejezés, amelyet Teréz használ, mikor a megbocsátást kívánja jellemezni, ahhoz az „extrincezista” nyelvezethez kapcsolódik, amelyet Luthernek vetettek szemére.

Teréz, amikor a hitről szólt, nem egyszer mintha kizárta volna a cselekedeteket, legalábbis szavakban. Még számos olyan idézetet lehetne felhozni, mint az itt következő:

– Egyetlen cselekedetemre se hivatkozhatom, ami reményt nyújtana (1897. aug. 6., DE, 306. o.)

Jézusnak egyáltalán nincs szüksége a mi cselekedeteinkre, csakis a szeretetünkre (MsB I v, 14. sor).

Nehogy bármit eltorzítsunk, fontos hozzátennünk, hogy Teréz meglátja a cselekedetek értelmét, a szeretetben és a szeretetből kiindulva, szent János első levelének vonalában. Így ír:

– Szeretet nélkül minden cselekvés csupán semmi. (MsA 81 v. 6. sor.)

Tudja (Keresztes Szent János révén), hogy:

a szeretet ... a cselekedetekben hatalmas (MsA 83).

Sőt:

a szeretet lényege nem érzelem, hanem cselekedet (MsC 13. v.), mert:

a szeretet jócselekedettel bizonyítja magát (MsB 4. r.).

Röviden: Teréz arra vezeti vissza a jócselekedetek értelmét, hogy azok a kegyelem által ihletett szeretet beteljesülései. Ilyenformán hitelesen ökumenikus horderővel bír, feloldó szintézist teremt az ellenreformáció túlzásával szemben.

Amidőn felfedezi a kegyelmet és annak ingyenes voltát, még hevesebben fordul szembe az érdemekkel:

Érdemeimet nem számolgom, mert SEMMI érdemem nincs –

írja életrajzának A. kéziratában (32. v.).

Amennyiben néha megtörténik, hogy Teréz a szó szoros értelmében vett érdemekről beszél, ezt mindig azzal a céllal teszi, hogy a fogalmat minden birtokosi és könyvelői, számviteli jellegtől megtisztítsa. A Szent Szívről nevezett Mária nővér 1897. július 29-én megjegyzést tesz Teréz „érdemeiről”, amelyeket a halálos ágyán szerzett. Teréz hevesen válaszolja neki:

*– Hagyjuk az érdemeket! Örömet szerezni a Jó Istennek...
Ha én érdemeket gyűjtöttem volna, NYOMBAN KÉTSÉGBE ESNÉK! (DE, 643. o.).*

Inkább azért örül, hogy gyenge:

– Mennyire boldog vagyok, mikor látom: tökéletlen vagyok és a halál pillanatában annyira rászorulok a jó Isten irgalmára (ugyanaz nap, július 29-én, DE, Szinopszis 206. o.).

Luthernek tulajdonítják a kihívó mondást:

Pecca fortiter, ama fortius, vétezz bátran, szeress még bátrabban.

Ez az arany szabály – általában legendának tartják, hogy Luther ilyet mondott volna –, bűnre való durva biztatással karikíroz egy paradox gondolatot, amelyet Luther a Szentírásból merített: a szeretet erősebb a bűnnél. Ez a gondolat felbukkan Teréz utolsó kéziratában is, 1897 elején:

– Magdolna viselkedését utánozom, az ő csodálatra méltó vagy inkább szerető bátorságát... Még ha minden bűn ránehezednék is a lelkekre, amit csak el lehet követni, bűnbánattól összetört szívvel akkor is Jézus karjaiba vetném magam, mert tudom, mennyire gyengéden szereti a tékozló gyermeket, aki visszatér Hozzá. Én nem azért kapaszkodom fel Hozzá bizalommal és szeretettel, mert a jó Isten a maga oltalmazó irgalmában megóvta lelkem a halálos büntől (MsC 36. v.).

Ugyanezt mondta 1897. július 11-én:

– Még ha minden lehető bűnt elkövettem volna, ugyanaz a bizalom lenne meg bennem; úgy érzem, még ha annál többször is bántottam volna meg őt, az csak annyi volna, mint a forró tűzhelyre hullt vízcsepp (DE, 254. o.).

Ösztönösen tagadja azt is, hogy kétféle életszentség léteznék (egyik a szerzetesek, a másik a többi emberé). Amikor rábízzák az újoncnőket, elutasít magától minden felsőbbes

magatartást, hogy a testvér szintjére helyezkedjék velük szemben. A boldoggáavatási eljárás során az ördög ügyvédje ezt a tekintély és a fegyelem alábecsülésének minősítette (Summarium, 3. fasciculus, 30. o.). Úgy látta, hogy Teréz megvetette mind a lelkiismeret irányítását, mind a tiszteletadást, amit oly nagyra értékelnek a katolicizmusban. Felrötták perében a lutheri ízű fogalmazásait is, amilyen az alábbi:

– Megértem és tapasztalatból tudom, hogy „az Isten országa közöttünk van” (Lukács 17, 21.). Jézusnak nincs szüksége se könyvekre se doktorokra ahhoz, hogy oktassa a lelkeket; Ő, a doktorok Doktora, a szavak lármája nélkül tanít... Soha nem hallottam őt beszélni, de minden pillanatban érzem, hogy bennem van, vezet és megadja az ihletést, mit mondjak, vagy tegyek. Pontosan abban a pillanatban, amikor szükségem van megvilágosodásokra, feltárul előttem, amit előbb még nem láttam, s ezek leggyakrabban nem az imádságaim alatt áradnak legbővebben, hanem inkább napi foglalkozásaim között (MsA 83. v.).

Még egyszer hangsúlyozom, nem arról van szó, hogy Terézt Luthernek álcázzuk, nem is a megfordítottjáról; a különbség közöttük eléggé nyilvánvaló és sok, hogy feleslegessé tegye a magyarázatát.

Nekünk itt egy a fontos, rámutatni: hasonló helyzetben vagy inkább egy ugyanolyan állandó helyzetben mindkettőt ugyanazok a törekvések fűtötték és ugyanúgy reagáltak. Teréznek azért kellett keresztültörnie az aggály válságán, mert a hajdani okok továbbra is ugyanúgy hatottak, mert a protestánsellenes polémia továbbra is elkövette ugyanazokat a hibákat, amelyek ellen Luther joggal kelt ki és továbbra is alábecsülték azokat az értékeket, amelyeket Luther felfedezett, mikor ki akart jutni nehézségeiből. S ugyanígy kellett a katolikus millióknak viszonylag nem is olyan régen azt hallaniuk, hogy a Biblia „indexen” van...

Teréz, amidőn legyőzte az ellenreformáció kicsinyességeit és újra felfedezte azt a lényegét, amelyet a túlzásba vitt emberi okoskodás megvetett, előkészítette az ökumenikus közeledést és azzal együtt a II. Vatikáni Zsinat konverzióját, amelyről Willebrands bíboros azt mondta:

– Nem fogadta-e el maga a Zsinat is azokat a követeléseket, amelyeknek többek között Luther Márton is kifejezést adott és amelyek révén a keresztény hit és a keresztény élet számos távlatát jobban lehet kifejezni mint azelőtt? (Evianban 1970. júl. 15-én mondott beszéde. Documentation Catholique, 1970. szeptember 6, 1569 sz. 766. o.)

2. A kortársak viszonylatában

A párhuzamok egy másik sora Teréz kortársaihoz kapcsolódik, éppen azokhoz, akik előkészítették a modern idők ébredését és vajúását.

Nietzsche (1844–1900)

Volt, aki a Lisieux-i kármelita szerzetesnő szellemi kalandját Nietzsche-ével állította párhuzamba, aki harminc évvel előtte született és három évvel utána halt meg. Ez a párhuzam, amelyet egy igényes szellem, Bro atya vetett fel, szűk keretek közt maradt, de gyökerekig ható. Hasonlatosságuk abban áll, hogy mindketten lírával és vallomással győzték le a halálfélelmet, amellyel át van itatva minden emberi lény.

Kihívás ez és „örület”. Teréz több alkalommal használja ezt a szót: tízszer a B. kézirat öt lapján:

Az én sok roppant vágyam nem ábránd-e, nem örület? (MsB 4. v.)

Az én örülségem – remélni... (Uo. 5. v.)

Az én örülségem, hogy Sasokhoz könyörgök (uo.)

Teréz 1896 nagypéntekén érzi meg, hogy első hemoptiziájának vérhulláma előnti a száját. Kitoró örömmel fogadja, mint az élet és az ígélet felbuggyanását (MsC 5. r.). S ekkor minden értéket felfordít, minden nyelvet szétrobbant, beleértve a hit nyelvezetét is. Nietzsche és Teréz közös vonása: a remény, s az a könnyedség, amely mindent maga alá merít, mint egy mélyről támadó hullám.

És ez a roppant vágy:

hogy Istennékké váljunk, ó, micsoda sors, mekkora nagy a lelkünk! – írja Teréz. (1888. július 23. LT, 57; CGI, 386. o.)

(Az Isteneket nagy betűvel írja, noha többes számról van szó.)

Egyebekben természetesen ellentétei egymásnak. Ami Nietzsche számára lázadás, az Teréz számára – elfogadás. Nietzsche számára az ember megistenülése az Isten halálával következik be: Teréz számára a kapott kegyelem révén és az irgalomra való ráhagyatkozás által. Nietzsche örülete indulatkitörés, Terézé mosoly és derű. A jövő, amelyért Nietzsche lelkesedik: az örök visszatérés zárt ciklusa (időről időre újra éljük életünket, mint egy film vetítését, mindig ugyanazt). Teréz számára az örökkévalóság először is lehetőség „visszatérni”, „jót tenni a földön”, előmozdítani a Megváltás nyitott történelmét. Nietzsche az emberfeletti embernek jósol jövőt, aki arra hivatott, hogy uralkodjék az embernyájon; Teréz a szegények és kicsinyek evangéliumi felszabadulását, annak a tömegnek a forradalmát jósolja, akiknek a nyolc boldogság üzenete szól, nem pedig e világ diktatúráját. Ha Teréz kevésbé ragyogó irodalmi gyümölcsöket is terem, mint Nietzsche, ezek kevésbé keserűek a szívnek és semmiképp nem mérgezők.

Claudel (1868–1955)

Az időbeli egyezés sugallja Paul André Lesort-nak Agostini filmjéhez írott szép forgatókönyvében⁶ az alábbi közös vonásokat:

⁶ Lisieux-i Teréz valódi arca, Agostini filmje, amelyet a Lisieux-i bazilikában adnak rendszeresen.

Claudel megtérése a Notre Dame-ban és Teréz „megtérése” ugyanazon napon történik: 1886 karácsonyán. Ezt az egybeesést a költő maga is megállapítja Naplójában és még több alkalommal is visszatér a Gyermek Jézusról nevezett Terézhez (lásd még az Irodalom című fejezetben).

Foucauld (1858–1916)

Charles de Foucauld-nak is megvolt a maga első karácsonya a Szentföldön. A rokonság itt még feltűnőbb: mindkét esetben alázatos és szegény, az evangéliumok forrásából merítő életszentségről van szó. Igaz, Foucauld azután szakított a világgal, miután megpróbálta élvezni azt, Teréz pedig elszántan, a küszöbön hagyta el azt, felégetve a közbeeső szakaszokat.

Rimbaud (1854–1891)

Paul-André Lesort hasonlatosságot mutat ki végül Teréz lelki kalandja és Arthur Rimbaud költőé között. Ez utóbbi azonban lobbanás volt, amely egy a profitba temetkező kiábrándult élet hamujába omlott, míg Teréz lendülete a célig hatolt. Ezt a párhuzamot egyébként felveti Guy Gaucher atya is, aki azt emeli ki: mennyire hasonló az elszántságuk:

Nincs kétféle bátorság: a szellemi viadalhoz ugyanolyan bátorság kell, mint a férfiak vívta csatához – mondotta Rimbaud.

Semmit se félek a végső küzdelemtől – mondja Teréz 1897. május 27-én (DE, 214. o.; Gaucher, Passion, 166–167 o.).

Van Gogh (1853–1890)

Voltak, akik hasonlóságot állapítottak meg Vincent van Gogh kalandja és Terézé között is. 1888–1890-ben, abban az időben, amikor Teréz elvágja minden kötelékét, hogy egyedül a szeretetet keresse, van Gogh élete utolsó két évét a szín keresésében égeti el. Birtokba veszi, lánggra lobbantja azt vásznain és szétrobbantja a klasszicizmus kereteit, amiként Teréz összeroppantja a félelem aszkézisét, hogy felfedezze az „édes lángot”. (Vesd össze MsC 16., 12. sor.)

3. A hatások vonalán

A kapcsolódások harmadik, legkevésbé vitatható sorozata Teréz hatását, befolyását érinti. Bármennyire is zárt körben folyik le rövid élete, bármennyire szűkös volt kulturális környezete, ahogyan a továbbiakban (121–124. o.) látjuk majd, lelki és tanbeli megújulásokat volt előzménye és ihletője. A legkiválóbb teológusok és történészek sorolták őt az egyház legnagyobb tanítói közé. Urs von Balthasar több mint 500 oldalas művet szentelt neki, s a modern embernek való szentet látta benne. André Combes félbeszakította a késő középkorral foglalkozó tanulmányait, hogy az ott használt történeti módszereit alkalmazza a Lisieux-i szentre, mert az jobban vonzotta őt. E fejezet csupán vázlatos áttekintés, ezért csak az egyháziak szűkebb körén kívül eső területről hozunk itt két példát, egy filozófusét és egy regényíróét.

Bergson (1859–1941)

Henri Bergsonnak, a filozófusnak, útkeresése végső szakaszában, amikor Istent a misztikusok tanúságtételében találta meg, Teréz egyik forrása lett. A lelki hős, a spirituális hős ama típusát fedezte fel benne, aki az „exkluzív” vallásosságot kiszakítja zárt köréből, hogy felszabadítsa a teremtő lendületet, amely az Isten felé halad. E tekintetben Lisieux-i Teréz jelentőségét nagyobbak látta, mint Avilai Terézét. Bergson idősebb volt Teréznél. Tizenkét esztendő, amikor megszületett. Az ember ámul, mikor azt látja, hogy a filozófus számára azzá lett ez a vidéki kislány, akit a bölcsőjében ringathatott volna, amit Beatrice jelentett Dantenek az Isteni Színhátékban.⁷

Bernanos(1888–1948)

Még fontosabb és meghatározóbb volt Teréz hatása azon ritka írók egyikére, akit egyformán mainak, korszerűnek fogad el jobboldal és baloldal. A Novissima Verba (Teréz utolsó szavainak 1927-ben megjelent gyűjteménye) kedves könyvei közé tartozott; lelki tanácsadója, Dom Paul Gordan tanúsága szerint (Bulletin de la Société des Amis de G. Bernanos, 6. sz. 5. o.) ama kevés könyv egyike volt, amelyeket magával vitt Brazíliába is.

Külsőségekben, a felületen különböznek egymástól: az egyik átlátszó tisztaság, a másik fény-árnyék; az egyiket a megrendítő képesség jellemzi, ahogyan csodálni tud, a másikat a kritikai szellem. Az egyik oldalon az életöröm a legelevenebb gyökér, a másikon a szorongás. Egyben azonban, mégpedig magában ebben a gyökérben, közel állanak egymáshoz. Mindkettő nagyratörő, heroizmus fűti őket. Terézben gyermekkorától fogva él a gondolat:

– *Dicsőségre születtem (MsA 32. r.)*

⁷ „Bergson lánya, Jeanne Bergson, akivel gyakran találkoztam, mielőtt meghalt volna, sokszor említette, hogy atyja kedves misztikusa nem a spanyol nagy Teréz volt, hanem a Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz... Amikor Jeanne Bergson kicsi volt, atyja elmondta neki, hogyan találkozott Martin Teréz a pápával és kiemelte lánya előtt azokat a jellemző tulajdonságokat, amelyekről ez a bátorság tanúskodik” – írja nekem R. Pichard (1972. szeptember 4-én), akihez azért fordultam levéllel, hogy pontosan rögzítsem, amit ő nekem ebben a dologban több mint húsz évvel ezelőtt írt.

Hogy túl ne értékeljük a dolgokat, említsük meg ellensúlyozásul, hogy Jacques Chevalier Beszélgetések Bergsonnal című könyvében nem történik említés Lisieux-i Terézről. Az azonban tény, hogy Bergson „azt gondolta: tisztább misztikus élményt lehet találni az egyszerű lelkekben, ahol az nincs átítatva teológiai fogalmakkal s ezért szerette jobban Madame Guyon-t és Avilai Terézt Keresztes Szent Jánosnál”. (I. Emlékkönyv 881. o.) A jelen bekezdés azt a tájékoztatást foglalja össze, amelyet Henri Gouyer, a Henri Bergson barátai társaságának elnöke volt szíves közölni.

Bernanos pedig így imádkozott:

– *Uram, adj nekem dicsőséget! (Gaucher, Revue des Lettres modernes, 239. o.)*

Őt is, ahogyan Terézt, a teljesség szempontja fűtötte a választásban, amit a fiatalságában választott jelmondata fejez ki: Mindent vagy semmit (uo. 239. o.).

Teréz ugyanezt írja Bellière abbénak, „lelki testvérének”:

– *Nem lehet ön szent félig; vagy egészen az, vagy sehogyan (1897. jún. 21. LT 247; vö. MsA 10. v.).*

Teréz, a maga részéről egyszerűbben és alternatíva nélkül mondta:

– *Én mindent választottam (MsA, 10. v.)*

A nevezetes ajándékkosár fölött mondta ezt; amikor Leonie felszólította, hogy válasszon belőle.

Először Bernanosot kell szemügyre venni, mert Teréz életművét és életét jobban ismerjük életszentsége révén. Amikor Bernanosot dicsőíteni akarják, rendszerint felemlégetik az „Egy falusi plébános naplója” zseniális befejező mondatát: „Minden kegyelem”. Főhősével mondatja el, aki ugyanolyan fiatalon és ugyanúgy az Eucharisztia segélyétől megfosztva hal meg, ahogyan Teréz. Az író nem tartozott azok közé, akik idegen tollakkal ékeskednek:

– *Ön is azt hiszi, hogy a „Minden kegyelem” tőlem származik? – kérdezte a paptól, aki naponta látogatta a kórházi szobában, ahol aztán meghalt.*

Ezt a mondatot, amelyet levelezésében is megismételt (Levelek az angolokhoz, 53. o.; Gaucher, 42. o.), Teréz Utolsó Szavaiból vette (Novissima Verba, 1897. jún. 5. 28. o.).⁸

Az író Terézben a lelki gyermekség ragadta meg. Újra és újra rámutat:

Az üzenet, amelyet ez a női szent a világgal közöl, az egyik legtitokzatosabb és legsürgetőbb, amelyet ez valaha is kapott. A világ meghal, mert a gyermekség hiányzik belőle, a totalitárius félistenek valójában éppen ez ellen mozgósítják ágyúikat és tankjaikat (Az öregek alkonya, 118–119. o.; Gaucher 236. o.).

Egy szent nő, akinek villámgyors pályafutása eléggé mutatja, hogy mondanivalója tragikusan sürgető, arra szólít fel bennünket, hogy legyünk újra gyermekek – írja Nagy temetők a hold alatt című művében is, 269. o.

Egy interjúban, melyet 1939-ben adott, szembeállítja egymással –

a gyermekség e szellemét, ezt a természetfölötti ifjúságot, amelyet a mi kis szent Terézünk testesített meg és azokat, akik az egyházat zord és gyászos temetővé akarják változtatni, holott virágos mező az (Juiz de Fora-nak adott interjú a G. Bernanos barátai társaságának közlönyében, 22. sz. 10. o.; Gaucher 237. o.).

⁸ P. Calderon de la Barca (1600–1681) a „Hódolat a Kereszt előtt” című művében már azt mondja: „Todo es gracia”. Albert Camus a mű francia fordításához írott előszavában megjegyezte: „Bernanos előtt több mint három évszázaddal Calderon kihívóan hangsúlyozza és ábrázolja, hogy „Minden kegyelem”, válaszként a hitetlenek „Semmi se szent”-jére a modern lelkiismeretben. Camus nem tudta, hogy Bernanosnak Teréz volt a forrása. Az viszont lehetetlennek tűnik, hogy Terézt erről az oldalról érthette volna hatás.

Megtalálja azonban Bernanos Terézben a maga alapvető kérdéseit is – a halált és a halálfélelmet:

– *Hogyan fogok én meghalni? Soha nem tudok meghalni! – mondja Teréz 1897. szeptember 29-én (DE, Szinopszis, 408–409. o.).*

– *Nem egyszer szakadt rám a félelem, hogy nem tudok meghalni – írja Bernanos az Egy falusi plébános naplójában (359. o.).*

Nemcsak a halálfélelmet (a maga egyik állandó témáját) találta meg Teréznél, nemcsak annak mardosását, hanem gyógyulását is:

– *Azt mondják nekem, hogy félni fogok a haláltól.*

Ez nagyon lehetséges. Ha tudnák, mennyire kevésbé vagyok biztos magamban!...

Származhatna ez az idézet az Egy falusi plébánostól vagy valamelyik bernanosi hősnőtől. Pedig Teréz vallomása, 1897. május 20-i kelettel. (DE, Szinopszis, 34–35. o.)

Bernanos falusi plébánosa: párbeszéd Terézzel. Ebben is ott él a sejtelem, hogy fiatalon hal meg.⁹ Ez is apró dolgokról gondolkozva (uo. 251. o.), a „maga tehetetlensége érzetével” (uo. 252. o.) merül fel haláltusája éjszakájából. Ez is „erősnek” érzi magát a vérhányás küszöbén, amely majd leteríti őt:

– *Soha nem éreztem magam ilyen erősnek – mondja Teréz is a pillanatról, amely megelőzi a halála e jelét (MsC 4. f.; vö.: Bernanos, Zsebkiadás, Plon 1936, 87., 99. o.).*

Ez is elcsodálkozik azon, hogy éjszakájából felhangzó szavai megérintik a lelkeket. És miként Teréz, neki is meggyőződése: nincs meg benne az adomány, hogy olvasni tudjon bennük (MsC 26. v.). S ez azért van, mert e szavak messzebből jönnek, hogysem pontosan találjanak célba. Miként Teréz, ő is „a bűnösök asztalánál” részesül a próbatétel kenyérében (MsV 6. r.). Terézhez hasonlóan ő is ismeri a hit és az elhagyatottság éjszakáját:

– *Egy fal van előttem, egy fekete fal – írja (Egy falusi plébános naplójában, 129. o.).*

Ugyanígy rokon szellem a Gyermek Jézusról nevezett Teréziával „Az öröm” és „Az ámítás” Chantal-ja is (Gaucher, 248–251. o.). Ebben is, mint Terézben, egyszerre van jelen az öröm és a haláltusa (uo. 262. o.), a halálos zuhanás és a találkozás:

– *Olyan vagyok, mint egy fáradt, elcsigázott utas, aki útjának céljához érve összeesik! Igen, de én a Jó Isten karjaiba zuhanok – mondja Teréz (DE, 1897. szeptember 15. Szinopszis, 382–383. o.).*

„Az öröm” Chantalja tömörebben így fejezi ki ezt a gondolatot:

⁹ „A Jó Isten már gyermekkorom óta egy belső érzést adott belém, hogy fiatalon halok meg” – Teréz, Novissima Verba, 67. o.; DE, Szinopszis, 146–147. o.

„Isten gyermekkorom óta kegyes volt megadni a belső meggyőződést, hogy idelent rövid lesz a pályafutásom” (Teréz, Levele 1897. július 18-áról. LT 258; kiadva 1947-ben, 424. o.).

„Kérdeztem magamtól: Mit tennék ötven, hatvan esztendőskoromban? És, természetesen, nem találtam rá választ. Nem is találhattam. Bennem nem volt meg az öreg ember.” Egy falusi plébános naplója, 357. o. – Gaucher, Bernanos, 254. o.

– *Csak Istenbe tudok behullani (24. o.).*

Ugyanezt mondja Constance nővér A kármelitákról szóló dialógusban:

– *Mi, nővérem, csak az Istenbe tudunk behullani (164. o.).*

Guy Gaucher állapította meg: mennyire egyforma képeket használt Teréz és Bernanos, mikor az Istenhez kapcsolódó misztikus viszonyt akarták érzékeltetni:

- játék, amit ezért készítettek, hogy eldobják,
- sodródó bárka,
- pacsirta a viharban,
- homokszem. (Bernanos úgy fejezi ki: „porszem”, Gaucher, 255–258. o.).

A fájdalmas és szeretetre méltó Szent Arc misztériumát is Teréztől vette át Bernanos.

Betű szerinti kölcsönvételekről persze ritkán lehet beszélni, mert Bernanos mindent felold a maga látomásában és írásművészetében:

- Teréz, amikor próbára teszi őt a kétely, „a hit cselekedeteit” szeretné művelni. (MsC 7. r.)
- Ugyanígy Bernanos, amikor kétségbeesés gyötri, „a remény műveit” szeretné megalkotni (1. levelezését).

Kétségtelen, hogy ha egészen hosszú szöveget idézünk akár az egyiktől, akár a másiktól, fel lehet ismerni, melyik melyiktől való, de ha csak egyes szavakat emelünk ki tőlük, vájt fülű legyen, aki ki akarja találni, melyiküktől származik. Jó ideig kell törni a fejünket, hogy helyére tegyük a következő két (Gaucher által Bernanos című munkája 254. oldalán idézett) mondatot:

- *A jó keresztény nem nagyon szereti a csodákat.*
- *Jézus nem művelt haszontalan csodákat (DE 332. o.).*

Még nehezebb volna elosztani a következő két kijelentést:

– *A nagy próbák nagy lelkeknek valók, nemde? A kicsinyek erőltlenül mennek tovább... Én nem vagyok nagy lélek... Tehát... kinyújtom kezem a jó Isten felé. (Bernanos, Az ámtás, 273–274. o.).*

– *Uram, én túlságosan kicsiny vagyok, hogy gyermekeidet tápláljam... Töltsd meg az én kis kezemet (MsC 22.).*

A következőt is:

A léleknek a kegyelem állapotában semmit se kell félnie a démonoktól, mert azok gyávák és egy gyermek pillantása meg tudja futamítani őket (MsA 10. v.).

– *Nem volt mit félnie az ördögtől, annak a varázserejétől; az a tény, hogy oly mérhetetlen kicsiny volt, biztonságot adott neki, hogy elkerülheti azt (Az öröm, 65. o.).*

S ezzel korántsem soroltuk fel mindazt az ihletést, amelyet Bernanos Teréztől kapott, még kifejezésekben is.

4. Concordia discordantium

Vannak-e találkozási pontok az itt ismertetett ellentmondó és részben akadémikus megközelítések között?

Ahhoz, hogy választ adhassunk erre a kérdésre, kérdezzük meg magát Terézt. Mit mond ő minderről?

Nem ismerte se Aquinói Tamást se Luthert. Nem ismerte híres kortársait, egészen bizonyosan nem a tanítványait és a követőit.

Elődei közül a szentekhez vonzódott, mert neki az Isten és az életszentség volt a fontos. Leginkább az ismeretlen, oltárra nem emelt szentek vonzották: Théophane Vénard, Mazel atya és a Compiègne-i karmeliták (akik később megihlették Bernanost is. Gaucher, Passio, 185–188. o.).

Ezek legszembeszökőbb közös vonása: fiatalon haltak mártírhalált: Théophane Vénard 31, Mazel atya 36 esztendőes fejjel, 1897. április 1-én, ahogy megérkezett Tonkinba, Constance nővér pedig 29 évesen lépett vesztőhelyre, utolsóként a tizenhat Compiègne-i kármelita közül (Gaucher, Passio, 287. o.).

Közös vonásuk az is, hogy rendíthetetlen nyugalommal „követtek el örültséget” (MsB 5. r.):

– Legjobban azokat a szenteket szeretem, akik semmitől sem rettegnek, mint Szent Cecília, aki hagyja, hogy férjhez adják és nem fél – mondja Teréz június 30-án. (DE, 233. o.)

Teréz a nagy szentek esztelenségét, akik nagy tetteket hajtottak végre, szembeállítja a magáéval, azzal, hogy az élet legapróbb dolgaiban is teljesen az irgalomra hagyja magát. Szereti ezt a hétköznapi, győzelem és dicsőség nélküli szentséget. És ez az, amely mindennél inkább vonzza őt a Boldogságos Szűzhöz.

Théophane Vénardban (tizennyolc helyen idézi a sárga füzetben), akihez különösen halálos ágyán vonzódik, az egyszerűséget, a vidámságot, a természetességet, családi szellemét szerette. Megdöbbenette, mikor megtudta, hogy az halála pillanatában (1897. július 15-én DE 264. o.) nem tudott megáldozni; ez ihlette a kijelentésre: „Minden kegyelem” (uo. 221. o. vö. 210., 211., 216. o.).

Ifjúság és mártírium, hősiesség, de egyszerűség, ismeretlenség, érdekmentesség is. Itt érkezünk el a forráshoz, amely ezeket az annyira eltérő összehasonlításokat, analógiákat ihlette.

E több értékű – polivalens – rokonságoknak – affinitásoknak – de a terézi energiának a titkát is végül maga Teréz tárja fel előttünk, amidőn úgy fogalmazza meg az eltérő és ellentmondó törekvéseit, hogy azok egységet alkotnak.

Az 1896 szeptemberében tett megjegyzésében azon csodálkozik, hogy kármelita hivatása, amelyre oly hévvel vágyakozott gyermekora óta, nem elégíti ki:

– Érzem, hogy katonai, papi, apostoli, doktori, vértanúi hivatásom van – írja önéletrajzában (MsB 2. v. – Egy lélek története, 219–220. o.).

A hívások, amelyek vonzzák őt, elfojthatatlanok és ugyanakkor összeférhetetlenek.

– A papi hivatás... de... irigylem Assisi Szent Ferenc alázatát... aki elhárítja magától a fenséges papi méltóságot...

Szeretnék világot gyűjtani a lelkekben, mint a próféták, a doktorok, hivatásom van, hogy apostol legyek... Szeretném egy ugyanazon időben hirdetni az evangéliumot az öt világrészben és a legtávolabbi szigeteken... Misszionáriusnak lenni, nemcsak néhány éven át, hanem... hogy

az lehettem volna a világ teremtése óta és az legyek az idők végezetéig... Szeretnék mindenütt ott lenni, szeretett Megváltóm, szeretném az utolsó cseppig kiontani a vérem érted.

A mártírium volt ifjúságom álma... De én nem korlátoznám magam arra, hogy csak egyfajta mártíromságot óhajtsak... Mind kellene nekem, hogy annyira lecsupaszítottan haljak meg, ahogyan Szent Bertalan... Azt akarnám, hogy forró olajba merítsenek, mint Szent Jánost, szeretnék átmenni mindazokon a gyötrelmeken, amelyekkel a mártírokat kínozták... Szent Ágnessel és Szent Cecíliával... odahajtani fejem a pallos alá és – amiként Jeanne d'Arc – a máglyán suttogni neved (MsB 3. r.).

Problémájára, hogyan lehet az öt ostromló ellentmondó vonzásokat egybeolvasztani, végül is a Szentírásban találja meg a választ. Felütötte és –

– a korintusiakhoz írott első levél 12., és 13. fejezete került szemem elé (MsB 3. v.), –

ahol az Apostol, miután előszámlálja a karizmák oly különböző, mégis egybetartozó sorát, „egy jobb utat” mutat, amely az összes többit ihleti és amely nélkül a többiek semmit sem érnek. Ebben az esztendőben, 1896-ban, mikor ezeket írta, kapta megvilágosodását:

– Megértettem, hogy egyedül a Szeretet ihlette cselekvésre az Egyház tagjait, hogy ha a Szeretet kialudt volna, az apostolok nem hirdették volna többé az Evangéliumot, a mártírok megtagadták volna vérük kiontását... Megértem, hogy a Szeretet magában foglalja az összes hivatásokat, hogy minden Szeretet volt, hogy az ölelt át minden időt és minden helyet, egyszóval – hogy az örökkévaló... Ó, Jézus, az én hivatásom, végre megtaláltam, az én hivatásom a Szeretet!

Szeretet leszek az egyház szívében... s így minden leszek (MsB 3. v.).

E szavakat Teréz nem csak úgy pusztán leírta, valóra is váltotta mindezt magával az életével is, mindazon hivatások forrásaként, amelyekben Teréz egyenrangú – egyenlő szinten van – a mártírokkal és a felfedezőkkal. Ezt a meglátást kell elmélyítenünk azzal, hogy végigkísérjük Terézt élete útján.

3. Az „óriás pályafutása”

Teréz titka egy történetben van megírva.

Valóban: Egy lélek története – ezt a címet adja önéletrajzának, ennek a pontos dátumokkal ellátott történetnek, amelyben ő maga három időszakot különböztet meg életében (MsA 4.).

Iskolai éveiben, azok kezdetétől fogva mindennél, még a katekizmusnál is többre tartja a Szent Történetet (MsA 13. v. és 22. v.). Tanulmányai során, 1887-ben és 1888-ban mind a sikerei, mind a hajlama, egyéni olvasmányai is a történelem felé viszik (uo. 37. v. és 46. v.). E tekintetben igazi leánya századának. Az emberiség, amelynek mozgása meggyorsul, ebben az időben a múltja felé fordul, mintha ott találná meg jövője értelmét. Teréz ösztönösen a Megváltás története felé nyúl.

Mennyire távol áll Teréztől David tisztelendő hagiográfiája (Páris, Gallimard), aki mindenáron virágos jelképek – „fehér rózsák”, „piros rózsák”, „gyémántos rózsák” mögé rejtve igyekszik lefesteni őt, miután néhány hanyagul odavetett jelentéktelen dátumra sűríti történetét, ezzel a magyarázó megjegyzéssel: „külső nagy megrázkódtatások nélküli élet”. A megfordítottja az igaz: Terézt egyformán kegyetlenül megrázták mind a külső megpróbáltatások, mind a belső kalandja, ahogyan ő fogalmazta meg: „az óriás pályafutása”.

1. Öröm Alençonban (1873. január 2–1877. augusztus 28.)

– Tegnap, csütörtökön este fél tizenegykor megszületett a kislányom – írja Zélie Martin, Teréz anyja. – Nagyon erős és egészséges, azt mondják, hét font a súlya, de ha csak hatot is veszünk, akkor se kevés... Nagyon örülünk. Pedig az első pillanatban zavarban voltam, mert azt vártam, hogy fiam lesz. Két hónap óta már ebben a hiszemben éltem, mert sokkal vastagabbnak éreztem magam, mint a többi gyermekemnél.

Csak egy fél órát szenvedtem; amit előtte éreztem, nem volt számottevő. Holnap, szombaton keresztelik meg... (Levél 1873. január 3-áról CF 141. o.).

Teréz születésével, 1873. január 2-vel, újból megtelt a bölcső, amely 1867 és 1870 között üresen állt, mert Teréz négy fivére és nővére zsenge korban meghalt. Terézt tehát örömmel fogadták. Ezen a meleg tűzhelyen gyújtópontként vonzza magához az egymás felé irányuló érzelmi sugárzást, mindenek előtt a negyvenegy esztendőes Zélie mamáét, aki a saját bevallása szerint „örülten szereti a gyerekeket”, a negyvenkilenc esztendőes apjáét, Louis-ét és négy idősebb nővérét: a tizenhárom esztendőes Marie-ét, apjuk kedvencét, akit keresztanyjául választanak ki, aki Teréz „kismamája” és majd előljárónője lesz, a kilencéves Leonie-ét, aki a család legkevésbé tehetséges tagja, a „kacsa”, ahogyan nevezik, és a hároméves rettenthetetlen Céline-ét.

Mégis hamarosan el kell tőlük válnia. Zélie, aki mellrákban szenved, nem tudja táplálni kislányát, amit pedig annyira szeretett volna (CF, 140. o.). Terézt üvegből kell szoptatni, bélgyulladását kap. Attól félnék, hogy elvesztik, ahogyan a négy kis fivérét és nővérét. Az orvos természetes táplálást ajánl. Hogy minden kockázatot elkerüljenek és megszoktassák a csecsemőt, otthon a háznál próbálják ki a „Kis Rose-t”, a szeretetreméltó és egészséges fiatal parasztasszonyt az Alençontól néhány kilométerre fekvő Semallé-ből. Teréz az első szopástól kezdve úgy nyeli a tejet, hogy lélegzetet se tud venni. Zélie azt hiszi, hogy meghalt (CF 150. o.). Valójában úgy alszik, mint a bunda és mosolyogva ébred. Rose hazaviszi a tanyájára, ahol „napbarnította erős baba” lesz belőle.

A dajkája magával hordja őt a mezőre, targoncán, rátéve a szénacsomó tetejére; ő szinte soha nem sír. A „kis Rose” azt mondja, ennél aranyosabb gyerek nem létezik (Zélie levele, 1873. július 20-ról, CF, 176. o.).

Teréz 1874. április 2-án kerül vissza a családi tűzhelyhez, miután elválasztják. Zélie a maga részéről előkészített neki:

egy égszínkék ruhácskát... kis kék cipőekkel, egy kék övet, egy csinos fehér sapkát, ez bájos lesz. Már előre örülök, hogy öltöztethetem ezt a babát – írja. (1874. márciusában CF 193. o.)

Az állati és növényi szagokkal teli falusi mindenségből Teréz visszakerül a Martin család kényelmes sőt gazdag világába. Az aranyműves apa és a csipkekereskedőnő anyja visszavonul foglalkozásától, ezentúl csak maguknak élnek.

Életüket azonban egészen áthatja a jámborság: szigorúan betartják az egyház parancsolatait, a vasárnapi pihenést, a böjtöt, az önmegtartóztatás és a család erkölcsi törvényeit.

Louis és Zélie házasságában két be nem teljesült hivatás találkozott. A férfi nagy Szent Bernát magányáról álmódott, az asszony pedig, hogy Páli Szent Vince nővérei közé lép. Egyiket is, másikat is eltanácsolják. A férfi harmincöt esztendőes volt, az asszony huszonhét, amikor rövid jegyesség után azzal a gondolattal keltek egybe, hogy – Louis ösztönzésére – anyagi

házasságban, mint fivér és nővér élnek együtt. Lelkiatyjuk közbelépésére azonban megváltoztatták elhatározásukat. Feltámadt bennük a vágy az élet, a gyermekek után. Így aztán 1860 és 1873 között kilenc gyermek született otthonukban.

Teréz nincs még két esztendő, már imádkozik (Zélie Martin, CF 1874. november 8, 209. o.). Hároméves, amikor kijelenti „Én mindent választok” (MsA 10. r.), azon töri a fejét, hogy önmegtágadási gyakorlatokat végez elválaszthatatlan nővérel, a hatesztendő Céline-nel. Négyéves korában követni akarja nővéreit, akiket elcsábított a kolostor, amelyet ő óvodának képzelt, ahol tovább játszanak. Idősebb nővére humorral jegyzi fel mulatságos megjegyzéseit:

– *Apáca leszek egy kolostorban, mert Céline oda akar menni, és aztán, Pauline-om, jól meg kell tanítani az embereket olvasni, tudod? De nem én adom majd nekik a leckét, mert az engem untatna, majd Céline lesz az. Én az anya leszek, egész nap bezárva fogok sétálni, aztán megyek Céline-nel. Homokozni fogunk, aztán babázni ...*

– *Azt hiszed, szegény Terézem, hogy egész nap beszélhetsz majd? Tudod-e, hogy hallgatni kell ott?*

– *Igaz... Jól van! Annyi baj, akkor nem mondok semmit.*

– *Mit csinálsz hát?*

– *Megy az, majd kedves leszek. Megkérem majd a jó Jézust. De hogyan lehet imádkozni, ha semmit nem mondunk? Nem tudom (CG1. 96. o.)*

A családot bámulattal tölti el ez a szőke csöppség, aki több mint bájos és „végtelenül értelmes” (CF, 368. o.), aki, még be se töltötte harmadik évét és egyetlen ülés alatt megtanulja az egész ábécét (Piat, Szent Terézia, 19. o.). „Finom, mint az ámbra, nagyon bátor... nagyon eleven” (CF 317. o.).

... *A világ minden kincséért nem hazudna, olyan az esze, hogy én ilyet soha nem láttam még... (Zélie Martin, CF 378. o.)*

Teréz kisgyermek korából csak a boldogság emlékét őrizte meg:

A jó Istennek úgy tetszett, hogy szeretet vegyen körül. Első emlékeim tele vannak mosollyal és a leggyengédebb becézéssel! ... Nagyon szerettem Papát és Mamát és ezt ezerféle, néha furcsa módon mutattam ki (MsA 4. v.)

Erről Zélie Martin Teréz anyja pontosabb tájékoztatást ad alábbi levelében:

Ez a csöppség olyan eredeti jószág, hogy nincs párja: a minap azzal kedveskedett nekem, hogy szeretné, ha én meghalnék.

– *Ó, nagyon szeretném, szegény kis Mama –, hogy te meghalj!*

Szidást kap, mire azt válaszolja:

– *Azért mondom, hogy te a menyországba menj, hiszen te mondtad, meg kell halni, hogy oda mehessünk.*

Ugyanezt kívánja, amikor kitör belőle a szeretet, atyjának is. (Levél 1875. december 5-ről. CF 263. o.)

Teréznek sok anyja van.

Mindenek előtt ott van Zélie mama. Foglalkozása, amelyet midaddig folytat, amíg a betegség le nem veri lábáról, nyitott szemmel és figyelmes szívvel ajándékozta meg ahhoz, hogy figyelni tudja, hogyan ébredszik utolsó lánya öntudata, hogyan bontakoznak hajlamai. Levelei tanúskodnak erről (CF 141–436. o.).

Ott van aztán két felnőtt nővére: Marie és Pauline:

Szegény, kis mártír, a házban mindenki nyalja-falja őt! De annyira megszokta már a kedveskedéseket, hogy nem is figyel rájuk (Marie és Pauline, 1877. május 9. – CGf, 100–101. o.).

Ehhez hozzájárulnak még, ahogyan Teréz maga írja,

a becézések, amelyekkel a papa halmozta el az ő kis királynőjét (MsA 14, v.). Szép alakja annyi sokat jelentett nekem (17. v.). Mindent csodálok benne (21. v.).

Csodálja szolgálatkészségét, azt, ahogyan atyja, mikor nincs munkája, segíti a feleségét, naponkénti látogatásait az Oltáriszentség előtt, olvasmányait, ahogyan anyagi ügyeit intézi, ahogyan Terézt a nyakában hordozza, ahogyan beszél vele és énekel a kedvéért. Teréz attól félt: elveszik őt tőle, hogy „Franciaország és Navarra királyává” tegyék, hiszen ilyen uralkodó alatt senki nem lehet más, csakis boldog. Árnyék nélkül uralkodik ebben az asszonyi házban, ahol Teréz az ő „kis királynője” (MsA 14.).

Milyen boldog voltam ebben az időben! – írja Teréz (uo. 11. r.). – Valóban, minden mosolygott rám a földön. Virágra bukkantam minden lépésemben és szerencsés természetem is hozzásegített, hogy életem kellemes legyen (uo. 12. r.).

Ott van végül Céline, az elválaszthatatlan játszótárs (MsA 9. r.).

A gyermeki boldogság és biztonság – saját kifejezése szerint – úgy maradt meg Terézben, mint „gyengéd nyom” (uo. 11. r.).

A „gyengédség” és a „ragaszkodás” léggömbje (ezek a szavak és a hasonlók szüntelen ismétlődnek önéletrajza első lapjain) rendkívüli módon kifejleszti Terézben a képességet, hogy szeressen és ugyanakkor szenvedjen. Végtelenen érzékeny és akaratos lévén (Piat, Szent Terézia, 1964, 19. o.), heves vágyak, tehát csalódások és „könnyek” viharában is él – ez az utóbbi szó hatvanhét alkalommal ismétlődik meg az önéletrajzában, nem számítva az olyanokat, mint „könnyezni”, „sírni”, „sírás”.

Kiáradó és féktelen, egymást váltja benne az „elgondolkozó” hallgatás (CG 1. 96. o.), a tetszeni vágyás (MsA 8. v.) szeszély, s a nem közönséges makacsság, büszkeség.

Egy nap azt mondja nekem a mama:

– Kicsi Terézem, ha megcsókolod a földet, adok neked egy sou-t.

Egy sou, egész vagyon volt nekem – a büszkeségem azonban fellázadt... Kihúztam magam és azt válaszoltam a mamának:

– Ó, nem, kicsi anyám, inkább ne legyen sou-m (8. rv.).

Fennmaradt ebből az időből egy rossz fényképe. Meglepő a széles, akaratos arca, az egyenes homloka, a dédelgetett kislány határozottsága, aki tudja, mit akar és mit ér. Szokása ellenére egyáltalán nem látszik mosolygósnak, úgy tűnik, a lencse és a fényképezőgép fekete harmonikája hatott rá. Biggyeszi az ajkát, a sírás küszöbén áll. Olyan ez a kép, mintha a megpróbáltatás jelképe volna, amely hamarosan rászakad.

2. A gyermekkor sérülései és válságai (1877. augusztus 28. – 1886 karácsonya)

Anyja halála

Itt kezdődik „életem második, legfájdalmasabb szakasza” – írja Teréz (MsA 13. r.).

Erre a szakaszra az nyomja rá bélyegét, hogy sorban elveszíti minden „anyját”, akik vetélkedés nélkül árasztották rá szeretetüket.

Legelőbb édesanyját. Zélie Martin 1877. augusztus 26-án felveszi az utolsó kenetet, öt lánya jelenlétében, akik nagyság szerint állnak sorban előtte, míg apjuk zokog (MsA 12. v.).

Augusztus 28-án Teréz (négy és fél esztendő ekkor) utoljára csókolja meg az elhunyt jéghideg homlokát.

Mégis, ezt az első megpróbáltatást, saját beszámolójának tanúsága szerint, jól viselte el.

Az volt-e az oka, hogy átültették Lisieux-be (1877. november 15-én), ahol Isidore Guérin, Zélie fivére, megtalálta a Martin család részére a Buissonnets (Cserjés) villát, ezt a piros téglából épült fészket egy zöld kert közepén? Biztos, hogy a csere kiszakította őket a gyászbaborult alençoni házból, és közel hozta egy szeretetteljes rokoncsaládhoz. Isidore nagybácsihoz, Céline nagynénihez és a két unokanővérhez, Jeanne-hoz és Marie-hoz. Könnyebben tudtak visszatérni a normális élethez. Teréz szempontjából azonban egy más körülmény volt fontosabb.

Abban a kéziratban, amelyet Pauline-nek ajánlott, így mondja el a temetés napjának történetét:

Mind az öten együtt voltunk. Louise (a szobalány) is ott volt, és mikor meglátta Céline-t és engem, így szólt:

– Szegény kicsikék, nincs többé anyjuk! Céline ekkor Marie karjába vetette magát és azt mondta:

– Akkor te leszel a Mama.

Én megszoktam, hogy ugyanazt tegyem, amit ő, most azonban a Maga karjába dobtam magam s azt kiáltottam: – Nekem pedig Pauline lesz a Mamám! (MsA 12. v.)

Annak, hogy a legfiatalabb leánytestvér választása a két legidősebb nővér közül a tehetségesebb felé fordult, régebbi vonzódása volt az alapja. Teréz már egészen kicsi korban különösen szerette Paulinet. Amikor a mama megkérdezte tőle:

– Mire gondolsz?

A válasz mindig ugyanaz volt:

– Pauline-re! (MsA 6. r.).

Mikor pedig apró ujjával a párás ablaktáblára írt!

– Azt írom: Pauline! (MsA 6. r.)

Amikor a két legidősebb nővér visszatért Mans-ból, ahol intézeti növendékek voltak apáca nagynénjüknel, Terézt Pauline szorította karjai közé, Marie pedig Céline-t ölelte át (MsA 7. r.).

Zélie temetése napján Teréz ugyanúgy megtalálta az anyjához való kapcsolatot, ahogyan azokban az időkben, amikor, egészen kisgyermekként dajkája, a „Kis Rose” karjaiba vetette magát és egyetlen lendülettel magáénak fogadta azt.

Elragadtatással emlegeti Pauline kedves anyáskodását, amelyben ő minden síkon megtalálta azt, amire szüksége volt: anyagi figyelmességeket, szeretetet, találékony pedagógiát. Pauline elébe megy az érzékeny kis Teréz kérdéseinek és szorongásainak, aki „minden télen” megbetegedik (MsA 19. r.) és „néha nyár derekán is rosszul lesz”, kocsiban tologatja őt a százsorszéppel teli Buissonnets kertben, játszik vele, tanítja dolgozni, magyarázza neki, mi az erény, a hit. Mindenre megtalálja a választ. Teréz elcsodálkozik azon, hogy „a jó Isten nem ad egyforma dicsőséget minden választottnak”. Ekkor – meséli Teréz:

Pauline azt mondta nekem, keressem meg a papa „nagy poharát” és tegyem az én gyűszűm mellé, aztán töltsen meg azokat vízzel (MsA 19. r.).

– Melyik van jobban tele? – kérdezte akkor.

Teréz megértette: A választottak között „az utolsónak” – „semmi irigyelni valója nincs az elsőtől”.

A nyugodt és boldog élet – jegyzi fel még erről az időszakról – a szeretetet, amely a Buissonnets-ben körülvevett, mondhatni, nagyobbá tett engem (MsA 25. v.)

Pauline nem tartja őt pólyában és a kislány vidámsága megmarad a családi tűzhelyen kívül is, még akkor is, ha kismamája nincs jelen:

Teréz egyáltalán nem unatkozik velem – írja Madame Guerin, aki apja és két felnőtt nővére távollétében, 1878. június 26-án magához veszi. – Vidám, egészen vidám, annyira tiszta szívből nevet, hogy jóízű kacagása engem is magával ragad (CG I. 116. o.).

Teréz nyolc és fél esztendő, amikor újabb megpróbáltatáson megy át: fél-bentlakóként a lisieux-i Notre Dame du Pré bencés apátságba kerül. Megszokta, hogy felnőtt nővérei kényeztetik, nehezen illeszkedik be társai csoportjába. Szívesen játszik egyedül unokanővéreivel, Marie Guerin-nel (MsA 23. v.), s arról ábrándozik, hogy egy napon elmegy Pauline-nel egy messzi pusztaságba (uo. 25. v.)

Pauline távozása. (1882. október 2.)

A fájdalmas csapás azonban: Pauline távozása, belépése a Kármelbe 1882 őszén. Teréz véletlenül tudta meg a tervet, amely február 16-án született meg.

– Egyetlen szempillantás alatt megértettem, mi az élet; eddig én nem láttam ilyen szomorúnak... Megláttam, hogy az nem egyéb szenvedésnél, hogy az szüntelen elszakadás... Olyan volt ez, mintha egy kard hasított volna a szívembe... Olyan próbatétel volt ez, amely meghaladta erőimet (MsA 25. v.).

Elfoglaltsága és iskolai sikerei hozzásegítették őt, hogy fölébe kerekedjék bánatának, nemkülönben keresztanyja, Marie gyengédsége, aki minden fáradozását latba vetve megpróbálta pótolni Pauline-t. Benne azonban nem voltak meg ugyanazok az ajándékok, s ugyanazon tapintat sem. A Kármel rácsain keresztül, a családdal együtt látni viszont Pauline-t, anélkül, hogy félrehúzódhatott volna és bizalmasan együtt maradhatott volna vele – szívet hasogató keserűséget jelentett Teréz számára. Megpróbálja magára vonni nagy nővére figyelmét:

– Nézd, Pauline, a kis szoknya van rajtam, amit te varrtál nekem (CG I. 131. o.).

Hiába. Az az érzése, hogy elfelejtették. Betegeskedni kezd: szüntelen fáj a feje (MsA 27. v.), „fáj a szíve és az oldala”, „kiütésekkel és flastromokkal” van tele, „nem tud aludni” (CG 1. 134. o.). A válság 1883 tavaszán súlyosabbra fordul. Mikor a húsvéti szünetben nagybátyjára, Isodore-ra és nagynénjére, Céline Guerin-re bízzák, nem úgy viseli az elválást, ahogyan az előző években (CG 1. 139. o.). Guérin nagybácsi az önkívületig fokozza szorongását azzal, hogy anyjáról beszél neki (MsA 27. v.). Néhány óra múlva:

ideges reszketés keríti hatalmába, amit félelmi és hallucinációs krízisek követnek, amelyek naponta többször is megisméltődnek. Időnként olyan nagy gyengeség keríti hatalmába, hogy nem hagyhatják egyedül. (Marcellie-nek, a Guérin-ék szobalányának vallomása a püspöki vizsgálat során, 296; CG 1. 139. o.)

Terézt nem lehet elszállítani, Marie költözik Guérinékhöz.

Egy fellobbanás talpra állítja, hogy elmenjen megölelni Pauline-t, mikor az április 6-án beöltözik. „Amikor megérkezik a Buissonnets házba”, úgy érzi, hogy szinte meg is gyógyult, másnap azonban még rosszabb állapotban ébred fel, mint amilyenben előzőleg volt. Marie, keresztanyja és ápolónője így meséli el hallucinációit:

Bizonyos szögek, amelyek a szoba falába voltak beverve, hirtelen úgy jelentek meg előtte, mintha elszenesedett ujjak volnának. Kiáltozni kezdett:

– Félek! Félek!

Az egyébként oly nyugodt és szelíd szemébe kiült a rémület...

Egy alkalommal – meséli ugyancsak Marie – apám odaült az ágya mellé. Kezében tartotta kalapját. Teréz nézte azt... aztán, ahogyan mindig, egyetlen szempillantás alatt megváltozott a kifejezése, szeme rátapadt a kalapra és panaszos kiáltás hagyta el ajkát:

– Ó, egy nagy fekete állat!

(Marie tanúvallomása a Summarium-ban, az Egy lélek története különböző kiadásaiban, úgy jelent meg, hogy a beszámolót első személybe tették át, mintha Teréz tolla alól került volna ki. Egy lélek története 1972. 331. o.)

Teréz mindentől fél és azt látja, hogy az ágyát iszonyatos szakadékok veszik körül (uo.). Notta doktor egy pillanatig Vitus táncról beszél, a hisztériát azonban határozottan kizárja (Szentszéki eljárás, 143; CG 1. 140. o.).

Az orvosok tanácstalanok és zavarban vannak (Püspöki eljárás 321, CG 1. 140. o.).

A Szent Szűz mosolya (1883. május 13.)

Állapota május 13-án, pünkösd vasárnapján egészen súlyosra fordult.

Látva, hogy eltikkadt – folytatja Marie – inni akartam adni neki, de ő rémülten kiabálta:

– Meg akarnak mérgezni.

Nővéreimmal együtt a Szent Szűz lábához borultunk. Háromszor mondtam el ugyanazt az imádságot. A harmadiknál észrevettem, hogy Teréz mintegy elragadtatásban négy-öt percen át a Szent Szűz szobrát nézi, aztán tekintetét szelíden felém fordítja (Summarium, 2., 81. o.)

Teréz így mondja el, mi történt vele ekkor: Mivel nagyon szenvedett és nem ismerte fel már a keresztanyját, ő is imádkozva fordult az ágya lábánál álló szobor felé:

Hirtelen... a Szent Szűz elragadó mosolya hatolt a lelkem mélyéig... (30 r.)

Teréz meggyógyult (30 v.). Csodálkozik a „különös” állapoton, amelyből kiszabadult. „A démon külső hatalmat kapott fölöttem” – gondolja (28 v.).

De továbbra is gyenge marad. A Kármel beszélőjében kérdésekkel ostromolják.

– A Szent Szűz kezében tartotta a Kis Jézust?

– Nagy volt ott a fényesség?

Az emlék, amelyről faggatják –, ahogyan ez az önkívületi állapotoknál történni szokott, elillan. Azt hiszi, hogy „hazudott” (MsA 31). A kételyétől csak négy év múlva szabadul meg majd, amikor elzarándokol a Győzedelmes Miasszonyunkhoz (1887 novemberében).

Megrázkódtatása mélységes. Csak fokozatosan tud fölébe kerekedni.

Teréz következő megrázó élménye: első áldozása. Az első misztikus kegyelmek beáradása lelkébe (1884. május 8):

A szeretet csókja volt ez – írja. – Éreztem: szeretnek. Nem rápillantás volt ez többé, hanem egyéolvadás. Többé nem ketten voltak. Teréz eltűnt, ahogyan egy vízcsepp tűnik el az óceánban (A. kézirat 35 r.).

Garrigou-Lagrange, amikor ezt a szöveget olvasta, Terézt – Avilai Teréz alapján – az „ötödik lakásba” helyezte: a helység – lokalizáció – olyan típusa ez, ahová Lisieux-i Teréz többé soha nem lép be újra.

A beszámoló további részét olvasva az ember úgy érzi, hogy Teréz ettől kezdve az Istenben találja meg az „anyákat”, akiktől elválasztották. Sír az örömtől és csodálkozik, hogy környezete azt hiszi: árvasága miatt sír:

Ó nem, mama távolléte nem okozott nekem bánatot első áldozásom napján. Nem volt-e ott a mennyország a lelkemben és mama nem volt-e abban már régóta...? Amikor Jézus látogatását fogadtam, szeretett anyámét is fogadtam...

Nem sírtam többé amiatt se, hogy Pauline nincs mellettem... egyesültem vele is, aki visszavonhatatlanul Annak adta magát, aki oly szeretettel adta magát nekem! (MsA 35 v.).

Teréz azonosítja magát nővérével, aki ugyanazon a napon tette le fogadalmát:

Láttam őt fehér fátyolával, amely olyan volt mint az enyém... Ó, örömben nem volt keserűség, reméltem, hogy hamarosan újból hozzá csatlakozhatok (MsA 35. v.).

Még inkább átérzi Teréz egy másik anya jelenlétét:

Délután én mondtam el fennhangon az imádságot, amellyel felajánlottuk önmagunkat a Szent Szűznek: nagyon is helyénvaló volt, hogy társnőim nevében én szóljak égi Anyámhoz, én, akit olyan korán fosztottak meg földi anyámtól. Beleadtam egész szívem, úgy szóltam hozzá, úgy ajánlottam magam neki, mint egy gyermek, aki anyja karjai közé veti magát (MsA 35. v.).

„Második áldozásától kezdve”, amelyhez – bár ő nem remélte – tizennégy nap múlva (május 22-én) odaengedte gyóntatója, Teréz „könnyekig menő édességgel” tapasztalta meg Szent Pál szavát: „Nem én élek többé, Jézus él bennem” (MsA 36. r.).

Másnap (május 23-án) – folytatja – úgy éreztem, hatalmas vágy születik meg szívemben, hogy szenvedjek és ugyanakkor belső bizonyosság is, hogy Jézus sok-sok keresztet tartogat számomra; úgy éreztem oly nagy vigasztalások árasztanak el, hogy úgy tekintettem ezekre, mint életem legnagyobb kegyelmeire (MsA 36. r.).

Teréz 1884. június 14-én részesül a bérmálásban. A Szentlélek ajándéka nemsokára felszínre tör benne. Ehhez azonban idő kell, mert lelki életét megzavarják. A második áldozása előtti lelkigyakorlat (1885. május 17–21) végzetes hatást tett rá:

Az, amit Domin főtisztelendő mondott nekünk, nagyon ijesztő volt. A halálos bűnről beszélt, lefestette, milyen egy bűnös lélek állapota – mennyire gyűlöli azt az Isten (Teréz jegyzetei a lelkigyakorlatról, CG 1. 193. o.).

Terézt „megtámadta az aggályosság iszonytató betegsége” (MsA 39. r.).

Szorongásaiban harmadik anyjába, keresztanyjába, Marie-ba kapaszkodik, akiben nem volt kevesebb a segítő készség, mint Pauline-ban, kevesebb volt azonban a lélekismerete. Annyira a „szárnyai alatt hordta” őt, hogy Teréz tizenegy esztendőskorára egyetlen volt az első áldozók között, aki nem tudott „egyedül fészülködni és felöltözni”. Az aggályokat illetően meghallgatta bizalmas közléseit, megoldotta a kérdéseket, döntéseket hozott. A napi megkönnyebbülés azonban elnyújtotta gyermekességét és

beteges időszakát. Ez a megpróbáltatás hozzá tapasztja Terézt harmadik anyjához, ahogyan írja: „egyetlen támaszomhoz”.

Harmadszor is elárvul

Marie 1886 július-augusztusban elhatározza, hogy belép a Kármelbe. Teréz törékeny világában minden romba dől. Úgy érezte, hogy néptelen pusztasággá válik szobája, ahol felhalmozta emlékeit és kincseit: Pauline képmását tízéves korából, a „kalitkát” tele madarakkal, a számtalan szobrot és gyertyatartót, a „felfüggesztett kertet”. (MsA 42. v.) Teréz valósággal rajta lóg Marie-n, a nap minden órájában bekopog szobája ajtaján, hogy megölelje: „tartalékolni csókjait mindazokra az időkre, amikor meg lesz fosztva azoktól” (uo.). Minden alkalommal ömlenek a könnyei és ezek többé nem örömkönnyeek. Teréznek, ahogyan maga mondja, „minden fájdalmat okozott” (MsA 43. r.).

1886 február-márciusától kezdve nem bírja tovább az iskolát. Fejfájásai és aggályai arra kényszerítik, hogy a madame Papineau-tól vett különórákat leszámítva a házat őrizze.

Marie távozása azonban, aki október 15-én lép be a Kármelbe, mégsem súlyosbítja állapotát. Teréz, akinek nem áll többé szolgálatára Marie, hogy minden nap bevallja neki aggályait és vele együtt megrostálja a következő gyónásra szánt önvádjait, négy kis fivéréhez és nővéréhez fordul, akik előtte jutottak el Jézushoz. A béke újra visszatér lelkébe (MsA 44. r.). Új szakasz kezdődik életében. Könnyei forrása azonban nem apad ki:

Valóban, elviselhetetlen voltam túlságos érzékenységem miatt... Ha netán akaratlanul valami apróságban megbántottam valakit, akit szerettem... úgy sírtam, mint egy Magdolna, és ha vigasztalni kezdtem magam... amiatt sírtam, hogy sírtam (MsA 44. v.).

2. Szabadulás (1886. december 25. – 1888. április 29.)

Itt kezdődik Teréz életének harmadik korszaka: az utolsó, amelyet kifejezetten megkülönböztet az 1895-ben írt első önéletrajzi kéziratában. Ez a kegyelem és a szabadulás pillanata, ahonnan minden kiindul, ami utána következik. Annyira, hogy még a Kármelbe való belépését és a fogadalomtételét se tekinti új „szakasznak”.

Megtérés 1886 karácsonyán

1886. december 25-én kaptam meg teljes megtérésem kegyelmét – mondja (MsA 45. r.).

Az éjféltől miséről visszatérve fel akar menni a lépcsőn, hogy szobájában letegye a kalapját, mielőtt elindulna megkeresni a Buissonnets ház kandallója előtt a cipőben elhelyezett ajándékokat. Atyja, nem gondolva rá, hogy ő is meghallja, fáradtan dörög:

– *Végre, remélem, ez az utolsó esztendő az ilyesmivel.*

Céline drámát szimatol:

– *Teréz, ne menj le, nagyon rosszat tenne neked, ha hirtelen néznéd meg a cipőidet.*

Teréz azonban már nem ugyanaz, aki volt. Jézus kicserélte a szívét! Visszafojtva könnyeim gyorsan lementem a lépcsőn és elnyomva szívem dobogását, fogtam a cipőimet és a papa elé téve azokat vidáman szedtem elő minden holmit, s arcom olyan boldog volt, mint egy királynőé. Papa nevetett, ő is felvidult, és Céline azt hitte, hogy álmodik! A kis Teréz, a lelki erejét, amelyet négy és fél esztendősen elvesztett, újra megtalálta, hogy mindörökké megőrizze azt.

Figyelem! Ez nem jelentette azt, hogy Teréz érzéketlen maradt volna Louis Martin szavai iránt.

Ezek a szavak átdöfték a szívemet – írja (MsA, 45. r.).

Többé azonban nem merül alá. A távolságtartás, a visszahúzódás és az önuralom olyan fokára talált rá, hogy az őt is csodálkozásra készítette.

Nem hirtelen kegyelmet látott benne, amely abban a pillanatban lépett fel. Múlt időben beszél:

Teréz nem volt többé ugyanaz, Jézus kicserélte szívét (uo.).

Jellegzetesen az „erő ajándéka” tör fel benne ekkor, ahogyan a lelki szerzők leírják azt.

Az ajándékot nem passzív módon fogadja, az nem a szabadságának helyébe lép: felszabadítja őt. S ő egészen átadja magát ennek a felszabadulásnak (lásd: Six, 221. o.).

Az ajándéknak azonban egyelőre a nevét se tudja, mert a Szentlélek sajátossága: hogy belülről, mélyről serkenti, ébreszti az életet. Teréz úgy fejezi ki: „a gyermekkor pályáitól” szabadította meg őt. A Szentlélekről megélt tapasztalata azonban minduntalan túlsordul azon a kevésen, amit elmond felőle. Ezért szól róla oly találó és újító kifejezésekkel. Erre még visszatérünk.

Ettől az időponttól, 1886 karácsonyától kezdve mindaz, ami életében bekövetkezik, a legteljesebb mértékben magától értetődő:

Győzelemről győzelemre haladtam előre és megkezdődött, hogy úgy mondjam „az óriás pályafutása” (MsA 44. v.).

Az egocentrizmus ciklusa, amelyben körbe-körbe forgott, darabokra törött. Éles szemmel látja és állapítja meg:

A jó Isten meg tudta tenni, hogy kivezetett abból a szűk körből, ahol forogtam – állapítja meg nem sokkal később. (MsA 46.v.)

Többé nem önmagának él, adni akarja magát, megnyitja magát másoknak.

Egy szóval mondva, éreztem, hogy a szeretet belép a szívembe, hogy el kell felejtennem magamat, hogy örömet szerezzek, és ettől kezdve boldog lettem (MsA 45. v.).

Apostoli szomjúság

A következő átmenet és bekezdés nélkül tör be Teréz lelkébe, ahogyan Mária látogatása kapcsolódik az Angyali köszöntéshez (Luk. 1.) és Pünkösöd az Utolsó Vacsora Termének imádságához. (ApCsel 1.)

„Egy vasárnap”, 1887 júliusában – írja – a keresztre feszített Krisztus képét nézegetve megrázott engem a vér látványa, amely egyik isteni kezéből csorgott alá. Nagy fájdalom fogott el a gondolatra, hogy ez a vér a földre hullott, anélkül, hogy valaki is lehajolt volna, hogy összegyűjtse és a lelkekre hintse... Szívemben szüntelenül ott harsogott Jézus kereszten elhangzott kiáltása is:

– Szomjazom! (Jn 19., 28.)

Inni akartam adni szeretett Kedvesemnek és éreztem, hogy én magam is emésztő szomjúsággal szomjazom a lelkeket. Még nem a papi lelkek vonzottak, hanem a nagy bűnösöké (MsA 45. v.).

A fiatal lány és a bűnöző

Ez a vonzódás rövidesen konkrét és személyes megvalósulásra talál, amelyet ugyancsak Teréz mond el.

1887 nyarán (július 9. és szeptember 1. között) az újságok tele vannak a Pranzini perrel: egyikével azoknak a bűnügyeknek, amelyeken a közvélemény szívesen elcsámcsog, mert azok egyszerre táplálják az átlagember felháborodását és jó lelkiismeretét: „mi ilyet nem tennénk!”

Pranzinit háromszoros gyilkossággal vádolják: megölte szeretőjét (Marie Regnaultot), egy félvilági nőt, aki Madame de Montille-nek hívhatja magát, vele együtt annak szolgálóját és tizenegy és fél esztendő lányát, akit a szolgáló leányának mutatnak be az embereknek. A bizonyítékok súlyosak és senki se ad hitelt a vádlott tagadásainak se a bíróságon se a sajtóban, se a közvéleményben. Hiszen egy „anarchistáról”, „nihilistáról” van szó. Maga Teréz se kételkedik, hogy nagy gonosztevő (kétszer használja ezt a kifejezést (MsA 45. v. 23. sor és 46. 4. sor) és hogy „rettenetes bűnök” terhelik (MsA 45. v. 24. sor). Tisztában van vele, hogy környezete szörnyeteget lát a férfiben és – Céline-t kivéve – senkinek nem meri bevallani, kiért imádkozik. Bizonyos azonban benne, hogy ez a gyilkos irgalmat talál Istennél. Nem mintha bizonyítékokra volna szüksége, hanem hogy élessze a maga „bátorságát” és „csupán a vigasz kedvéért” jelet kér, megtért-e a bűnöző. A jelet az Isten gyermekeinek őszinteségével lesi:

A papa ugyan megtiltotta, hogy bármilyen újságot olvassunk, én azonban nem hittem, hogy engedetlen leszek, ha elolvasom azokat a részeket, amelyek Pranziniról szólnak. A kivégzése utáni napon kezembe került a napilap, a „La Croix”. Gyorsan kinyitom és mit látok? ... Pranzini nem gyönt meg, felment a vérpadra és már készült, hogy bedugja a fejét a komor lukba, amikor hirtelen, sugallat hatása alatt megfordult, megragadta a Feszületet, amelyet a pap feléje nyújtott és háromszor megcsókolta a szent sebeket! ... Aztán a lelke elszállt, hogy megkapja Annak irgalmas ítéletét, aki azt hirdeti, hogy a mennyekben nagyobb örömet okoz egyetlen bűnös, aki megtér, mint a kilencvenkilenc igaz, akinek nincs szüksége bűnbánatra (Lukács 15, 7; MsA 46.).

Teréz tizennégy esztendőös. Minden tekintetben érett. Eljut odáig, hogy a lelki anyaság tudatossá válik benne: „ő az első gyermekem” mondja Pranziniról.

Kilépve a szűk körből, ahol forogtam ... megszabadulva az aggályoktól, a mértéktelen érzékenységtől, bontakozni kezdett a szellemem. Mindig szerettem a nagyot, a szépet, de ebben az időben végtelen tudásvágy kerített hatalmába ... Egyedül vágtam neki a történeti és természettudományok külön szakszerűbb tanulmányozásának (MsA 46. v.).

A tanulásra fordított óráit azonban korlátozza, mert a Krisztus követése – amely állandó olvasmánya s amelyet betéve tud – óvatosságra int a tudományokkal szemben. Aggályosság? Teréz inkább kegyelemnek látja, amely megóvta őt, hogy a lényegről megfeledkezzék vagy elforduljon attól (MsA 47. r.).

Esti beszélgetések a kilátóban¹⁰. 1887 tavasza, nyara

Kétszeres lendület sodrában él most.

Misztikus síkon megtapasztalt élményeinek túlradása azokban a beszélgetésekben csordult ki, amelyeket Céline-nel a kilátóban folytatott:

A hold... a csillagok... az esti szellő halk sóhaja... lelkünket mind az Ég felé emelte... amelyet még nem néztünk másnak, mint „a lét kristálytisztá ellenpólusának”... Úgy érzem, hogy lelkünk kiáradása hasonló volt Szent Monikához és fiához az ostiai kikötőben, amikor a Teremtő csodáinak láttán elmerültek az elragadtatásban! Úgy érzem, olyan magasrendű kegyelmeket kaptunk, amilyenek csak a nagy szenteknek jutnak osztályrészül... Kétkedni nem lehetett, a hit és a remény nem volt többé szükséges, a szeretet megadta nekünk, hogy megtaláljuk a földön Azt, akit kerestünk (MsA 48. r.).

¹⁰ Belvédère

4. A Kármel meghódítása (1887. október – 1888. december)

A cselekvések terén Teréz a Kármel meghódítására veti rá magát. Kilenc esztendő korában már megpróbált kiharcolni egy külön beszélgetést az előljáronővel, Mária Gonzaga anyával, hogy kikönyörögje: engedjék őt is Pauline-nel együtt belépni. A visszautasítás akkor lesújtotta, de beletörődéssel elfogadta. Most azonban elhatározza, mindennel és mindenkivel szembeszáll, hogy tizenöt esztendő fejjel lépjen a rendbe. Úgy szerzi meg az engedélyeket, mint megannyi felleget.

Legelőször atyjáét; ez könnyű feladat. Az csupa szófogadás, készség az Isten és az ő „kis királynője” akarata iránt. (MsA 50. rv.)

Ezután Guerin nagybácsi következik (október 8-án). Ez elutasítja.

Valóságos közbotrány lenne ... A tizenhetedik – tizennyolcadik esztendő előtt szó se lehet róla, de még akkor is túl korai a dolog. (CG I. 246. o.; LT 27; MsA 51. r.).

Két hétre rá azonban, Pauline levelének hatása alatt a nagybácsi megváltoztatja véleményét (CG I. 251. és 253. o.).

Mozgósítja Teréz a szövetségeseit a püspök környezetében, és tervének első számú ellenzője, M. Delatroette, a Kármel főnöke körül. Felhasználja római zarándoklatát, hogy magától XIII. Leótól kérjen jóváhagyást. Mielőtt elindulna, látogatást tesz Mgr Hugonin-nál, püspökénél. Kontyba „tűzi fel” haját, hogy idősebbnek lássák (MsA 55.). A fényképezőgép lencséje valamivel később, 1888 áprilisában megörökítette ezidő-beli vonásait: ruhája a korabeli divat szerint jól szabott, termete karcsú, ajkát szorosra zárja, pillantása határozott.

XIII. Leó előtt

A kihallgatáson úgy látszott, hogy minden tervei ellen fordul: a hely ünnepegyessége, püspöke képviselőjének, M. Révérony-nak jelenléte XIII. Leó pápa oldalán, végül a tény, hogy ez a pap egy pillanattal előbb tiltotta meg neki, hogy megszólaljon (MsA 63. r.). Szemét a pápa szemébe mélyesztve megszólal:

Szentséges Atya... jubileuma öröme engedje meg, hogy tizenöt évesen beléphessek a Kármelbe!

*Révérony főtisztelendő meghökkenve és bosszúsán néz. A Szentatya megszólal:
– Nem értem jól.*

Teréz felelni akar rá. A „püspöki helynök”, M. Révérony azonban gúnyosan szavába vág:

Szentséges Atya... ez egy gyermek, aki tizenöt esztendő fejjel be akar lépni a Kármelbe. Az előljáronői azonban éppen most vizsgálják a kérdést (MsA 63.).

XIII. Leó „jóságosan” néz Terézre, de a hatóság álláspontját támogatja:

– Nos, gyermekem... Tegye azt, amit az előljáronók mondanak önnek (MsA 63. r.).

Teréz nem adja fel a küzdelmet:

*– Összekulcsolt kezem térdére támasztva még egy utolsó erőfeszítést kíséreltem meg ...
– Ó, Szentséges Atya, ha ön igent mond, mindenki azt akarná! ...*

A Szentatya jóságán felbátorodva még tovább akartam beszélni, a két nemesi gárdista azonban udvariasan megérintett, hogy álljak fel; s mikor látták, hogy ez nem elegendő, megfogták a két karom, M. Révérony is segített nekik, mert én változatlanul úgy maradtam, XIII. Leó térdére támaszkodva, erőszakkal rántottak talpra... Abban a pillanatban, amikor ilyen módon felemeltek, a Szentatya számra tette a kezét, aztán felemelte, hogy megáldjon. Szemem ekkor tele lett könnyel... A két nemesi testőr úgyszólván így vitt engem az ajtóig (MsA 63. v.).

Rómából visszatérve csendben kezdi újra akcióját. Megtanulta, hogy heveskedéssel nem győz, hanem csak ha bebizonyítja, hogy benőtt a fejelágya. Ez hatott M. Révérony-ra. November 29-én, utazás közben hazafelé, „megígérte” Teréznek, hogy „mindent megtesz, amit tud” (MsA 66. r.).

December 28-án megtörténik a jóváhagyás. Teréz csak január 1-én kapja meg az értesítést. Mert most Pauline lép közbe, akinek a tanácsából ez az egész szándék megszületett, ő halasztatja el a rögtöni belépést nagybőjt utánra, bár Louis Martin helyteleníti ezt:

*A beszélőben kitérte a kezét és ennyit mondott:
– Ő mindig ugyanaz, mond valamit és visszavonja (CG I. 333–334. o.).*

Az idő értéke. (1888 január – április)

Teréz, miután biztosította a belépés időpontját, abbahagyja a harcot. Most, hogy a Kármel elfogadta, nem engedelmességet kell-e gyakorolnia? Újból visszatér leckéihez, amelyeket változatlanul Madame Papinau ad neki (CG I. 334. o.) és megnyugodva élete egyik legderűsebb szakaszát éli meg. Ekkor tanulja meg, hogy az aszkézis nem találékony önkínzásból áll, hanem hogy az ember másokért elfelejti önmagát.

*Megtörni akaratomat, amely mindig kész, hogy ráerőszakolja magát valakire...
Visszatartani a vitatkozó szót... apró szolgálatokat tenni, anélkül, hogy kamatoztatnám.*

Az egyszerű hétköznapi hűségbe mélyeszi gyökereit, és most érti meg „az idő értékét” (MsA 68. v.).

5. A kolostorba lépéstől a fogadalomtételig (1888. április 9. – 1890. szeptember 8)

Teréz tehát április 9-én átlépi a Kármel küszöbét, könnyek és nyugtalanság nélkül, noha szíve úgy dobog, majd megszakad (MsA 69. r.).

Letérdelt, hogy megkérje atyját: áldja meg őt. Az is letérdelt és sírva adta rá áldását.

Mialatt a nehéz kapu bezárult, az elválás szomorúsága elillan Teréz lelkéből. Ekkor már „nyugodtan” és „mélységes örömmel” hajtogatja:

Mindörökre, mindörökre itt vagyok! (MsA 69. v.)

Felfedezi a Kármelt belülről: a kerengőt, a piros téglából készült oszlopokat és épületeket, a körtefával beültetett kertet.

Mindent elragadónak láttam, azt hittem, hogy pusztába kerültem. Mindenek fölött cellám bűvölt el (MsA 69. r.)

Nyomban megkezdí, ahogyan újoncmesternője, az Angyalokról elnevezett Mária nővér tanúsítja, az összes „tökéletességi gyakorlatokat” (PA 405. o.).

Sugárzik belőle az egészség.

Egyetlen veszedelem fenyegeti ezekben a napokban, az, hogy hirtelen újra kislány lett, a legkisebb, akit több anya vesz körül, mint ahány a bölcsője fölött állt. A kolostorba való belépésével kapcsolatban jegyezte fel:

Fogadtam az én kedves nővéreim ölelését, akik valaha anyaként gondoztak engem (MsA 69. r.):

azaz

– Pauline-ét –, akit ő választott anyjának,

– Marie-ét, keresztanyját, aki újoncnő társa lett,

– végül a főnöknőt, Mária Gonzaga anyját, aki e hivatalánál fogva lett anyja. Ez a magas termetű, arisztokratikusan választékos modorú és intelligens teremtés elbűvölő személyiség volt. Már régóta kimutatta rokonszenvét a fiatal lány iránt, akit ő nevezett el Teresita-nak, Kis Teréznek. Teréz is vonzódott hozzá.

Terézt, aki sírós napjaiban a Buissonnets házban szinte nem tudott úgy elmenni Marie ajtaja előtt, hogy be ne kopogtasson némi vigasztalásért, most ugyanaz a kísértés teszi próbára. Valahányszor elmegy a főnöknő ajtaja előtt, bele kell kapaszkodnia a lépcső korlátjába, hogy ne lépjen be hozzá fölöslegesen.

Egészen kora ifjúságától kezdve nem másért – s amint azt kifejezetten megállapítja: még csak nem is Pauline-ért, hanem mindenkor „csakis Jézusért” akart belépni a Kármelbe. Tartja magát ehhez az álláspontjához. Ez azonban nem könnyű. Később, harmadik önéletrajzi kéziratában (1897 június–július) be is vallja.

– Ah, én már előbb jól éreztem: szüntelen szenvedés forrása kell, hogy legyen az embernek együtt élnie nővéreivel, ha nem hajlandó semmi engedményt tenni az emberi természetnek (MsC 8. v.).

Nem kétséges, hogy arról nem volt tudomása, amit Avilai Teréz az egyik posztulánssal kapcsolatban írt, 1579. július 22-én:

Egy kolostornak se tesz jót, ha három nőtestvért fogad be egyszerre, még kevésbé a mieinknek, ahol a nővérek létszáma általában olyan alacsony. (Valladolidból írja Sevilleba Józsefről nevezett Mária nővérnek)

A Lisieux-i Kármelben pedig nem három nővér van egy családból, hanem hamarosan négy, megtoldva még egy unokanővérrel is! Teréz életszentsége és diplomáciája kell hozzá, hogy ez a tévedés „azok javára forduljon, akik szeretik egymást”.

Ami Mária Gonzaga anyja vonzóerejét illeti, a perjelnő maga szorítja korlátok közé.

Anélkül, hogy tudta volna, nagyon szigorú volt – mondja el Teréz – nem találkozhattam vele, hogy ne csókoltam volna meg a földet, ugyanaz történt az eligazítások alkalmából, amelyeket ritkán kaptam tőle... (MsA 70. v.).

Mi volt az oka szigorának? Az elszakításról és az engedelmességről vallott radikális felfogása? A gond-e, hogy edzze a lelket, akit kivételesnek sejtett? A túl erős vonzással szemben keményítette-e meg magát? Teréz, akiben megvolt a kedvesség és a diplomácia ajándéka, meg tudta volna szelídíteni ezt a perjelnőt, aki rokonszenves volt neki. Megmarad azonban a tiszta és elfogulatlan rokonszenvedő álláspontján, mert egy a gondolja: mindenben csakis Jézusra hagyatkozni.

6. A nagy próbatétel és a nagy gazdagság (1888 április – 1890 augusztus)

Az 1888–1890-es évein olyan dolog vonul végig, amelyet Teréz élete tizennégy nagy fordulata közé sorol, ezzel a rejtélyes megjegyzéssel: a mi nagy gazdagságunk (1889. február 12., MsA 86.).

Atyjáról van szó. Teréz eszményítő szeretete átformálta ezt a szelíd, ábrándos lelkű férfit, akiben inkább volt meg az elmélyülés ajándéka, mint az eredményességé, s inkább volt szív, mint az ész embere. Teréz az ő „kis szöke cserebogara”, „kis királynője”, ő pedig a leánya „királya” volt: ez harminchétszer írja le ezt a szót, nagy betűvel. A gyengéd és magasztos szeretet világát teremtették meg egymás között. Ez a stílus és ez a nyelvezet folytatódik Teréz szerzetesnői élete kezdetén írott leveleiben is. Nos, Teréz „kedves Királya”, „Franciaország és Navarra Királya” – megrokkant elméjében.

Agylágyulás

Céline naiv módon elhíresztelte az orvos kórmegállapítását: „általános paralízis” – agylágyulás. (CG I. 456. o.) Azt hitte, hogy ez a kifejezés csupán mozdulatlanságot vagy mozgásbeli nehézséget jelent.

Az azonban, amit az orvostudomány általános paralízisnek (paralísis generalis) hív, valójában nem paralízis, hanem diffúz meningoencephalitis, amely zavarokat okoz a szenzitív, szenzorialis és mentális mozgatókban. A szifilisz harmadik stádiuma ez. Azt kell-e hát gondolnunk, hogy Teréz apját ez a veneriás megbetegedés támadta meg? Semmi nem bizonyítja. A kórmegállapítást csak neurológiai, vér és cephalo-rachidiás elemzések után lehetne megtenni, amit nem végeztek el és abban a korban nem is lehetett elvégezni. Az orvosok csak egy klinikai leírás alapján következtettek általános paralízisre, bizonyos mániás állapotok viszont nagyon hasonlítanak az agylágyulásra, anélkül, hogy erről a betegségről volna szó.

Abban az időben – írja nekem egy orvos – a szifilisz diagnózisában, attól félve, hogy nem ismerik fel azt, túlzott módon, a legkisebb gyanú alapján indultak el, a kezelésben pedig mindazt alkalmazták, amit ez a jellegzetes öröklött betegség akkor ismert terápiás módszerei előírtak. Mindenütt öröklött vérbajt láttak. A csecsemőket is a legkisebb gyanú alapján mindenütt higanykenőccsel kenték, tizből kilenc esetben alaptalanul és néha nem kockázat nélkül.

Ami a tüneteket illeti, az általános paralízis, agylágyulás az izgatottság szakaszával kezdődik, amelyben tiszteletre méltó emberek elveszítik minden önuralmukat és láthatóan minden erkölcsi érzéküket. A kezdeti szakaszban a beteg rendszerint euforiás és deliráló – betegesen vidám és képzelődő. Hatalmas, szép, gazdag, mindenkit, akivel találkozik, elhalmoz bőkezű ígéretekkel: képzeletbeli milliókat osztogat, felkínálja lánya kezét, még ha nincs is lánya...

A fejlődés a legszánalomraméltóbb szellemi és fizikai megrokkánás felé halad...

Az elme zavarait a következők jellemzik:

– az emlékezet hiánya (amnézia);

– az ítélőképesség elvesztése (összefüggéstelenség, abszurditás, ellentmondás);

– az akarat elvesztése (a beteg mindent jóváhagy);

– végül érzelmi zavarok: szelídség, vidámság, jóindulat váltakozik indulat- és dühkitörésekkel. (Ld. J. Boudin és J. Arfouilloux az Orvosi-sebészeti enciklopédiában, Idegrendszer, 2. k. 17055 A 7.)

Milyen tünetek alapján állapították meg az agylágyulást Teréz apját illetően? Mit jelentenek a rejtélyes kifejezések, amelyekkel „a tiszteletreméltó pátriárka megpróbáltatását” leplezték? Ezek a kérdések ugyanúgy megmaradtak rejtélynek, mint az az előérzetből fakadó látomás, amelyet Teréz hatéves fejjel látott a Buissonnets házban egy napon, amikor apja elutazott. Egészen ébren látta őt, mégis, mintha „egy padlásszoba ablakából” nézte volna. Apja „görnyedt” volt, írja –

...fejét egyfajta meghatározhatatlan színű kendő borította, olyan módon, hogy nem tudtam látni az arcát... Hangosan rákiáltottam: Papa! Papa! (MsA 20. r.)

Úgy látszott, nem hallotta meg és a „prófétai látomás” eltűnt egy facsoport mögött.

Ma már tudjuk a lényegét és az kevésbé súlyos annál, amit a diagnózis alapján gondolni lehet felőle. Nem torzult el Louis Martin erkölcsi érzéke, sem az övéi iránt érzett szeretete, se pedig jámborsága. Betegségének rendellenességei inkább voltak nyugtalanítók környezete számára, mint megszegyenítők őrá nézve. 1888 május–júniusában gyakran utazott Párisba a Panama kölcsönrel kapcsolatban. Mindenkor szeretett játszani a tőzsdén. Nagylelkűsége azonban többet mozgósít, mint amennyit keres. Az egyházközsége plébánosa ezekben az években gyűjtést kezdett egy oltárra, amely 10 000 arany frankba került (ez egy jómódú család egy évi jövedelme volt), Louis Martin úgyszólván az egész összeget letette az asztalra.

A Lisieux-i Kármelt, ahol három lánya lakott, elhalmozta ajándékokkal. Július 15: három szárnyas (vízityúk vagy szirti galambok, olyan állatok, amelyeket a kármeliták megehettek, mert halakkal és sovány ételekkel táplálkoztak); egy kissé később egy ponty, amelynek megsütése miatt egy fél órát késett az ebéd; október 14-én

mindent elküldött, ami legszebb csak található volt a halkereskedésben, soha még nem küldött ilyen drágát. Nem akarta megmondani nekem az árát – írja Céline (1888. október 14.; CG 1. 401. o.).

Teréz beöltözése alkalmával is pezsgő durrant és egy furfangos dinnye, amely egy kanóc meggyűjtása után bonbon záport szórt szerte. Tárgyalt a Buissonnets-ház megvásárlásáról (amelyet akkor bérelt) és a szomszéd házról is. Ábrándos üzleti vállalkozása 50 000 aranyfrank (10 millió mai híg frank) veszteséget okozott a családi vagyonban.

Legnyugtalanítóbbak szökései voltak, amelyeket a remete étellel kapcsolatos ábrándos tervei ihlettek. 1888. június 23-án, anélkül, hogy előre bejelentette volna, elhagyja a házat. Négy nap kell hozzá, hogy megtalálják. A család fél, annál is inkább, mert 1887. május 1. óta több rohama volt. Mozgásszervi zavaraihoz most agyi zavarok is hozzájárulnak. Visszaesései augusztus 12 és október 31 között gyakoribbakká és súlyosabbakká válnak, az utazás utáni vágyakozása azonban nem hagyja el (CG 1. 407–408. o.). 1888. október 31-én elutazik, hogy búcsút vegyen Pichon atyától, aki Kanadába akar hajózni. Céline, aki elkíséri, élete egyik legkomorabb napját élte át:

Annyira szenvedett – írja ekkor ; hogy amikor a rakpart szélén sétáltam, sóvárogva néztem a víz mélyét (Piat, Céline, Lisieux, 1961. 38. o.).

Ezek az események késleltetik Teréz beöltözését. A betegség egy enyhébb szakaszában január 9-ére tűzik ki. A körülmények azonban arra késztetik őket, hogy újra elhalasszák (CG 1. 432–433. o. c. jegyzet). Teréz tovább folytatja az akkori idők jellemző száraz lelkigyakorlatát. Január 10-én azonban Louis Martin mégis, boldogan és tiszta fejjel, esküvői ruhájában az oltár elé kíséri Terézt. Céline alig áll a lábán. Fél, hogy atyja kiáltozni kezd. Ez azonban nyugodt és méltóságteljes marad; megható jelenség szelíd pillantásával és hófehér szakállával.

Mindenki csodálattal nézte őt – írja Teréz -. Ez a nap az ő győzelmének a napja volt (MsA 72. r.).

Semmi sem hiányzik az ünnepen, még a hőésés sem, amelyet Teréz oly sóvárogva kért aznapra, és amely a kívánt időpontban megeredt.

A beteg állapota azonban az ünnepség után súlyosabbra fordult. Nem csupán szökésekben és pazarlásokban nyilvánul meg. 1889 áprilisában megsokasodnak rögeszméi.

Rémületes dolgokat, vérfürdőket, csatákat lát, ... ágyúdörejeket, dobok dübörgését hallja – írja Céline (1889. február 18, CG 1.456. o.).

Hiába próbálja magyarázni neki, hogy tévedett:

Egy betörési kísérlet, amely a városban történt, csak megerősítette rögeszméiben. Magához vette a revolverét (uo.).

Céline-nek azt bizonygatja, azért fegyverezte fel magát, hogy megvédje lányait, de nem hiszik el neki. A nagybácsi, Isidore Guérin, az egyik erőteljes jóbaráttal, Auguste Benoit-val lefegyverezi őt. Elhatározza, hogy zárt osztályon helyezi el a Bon-Sauveur (Jóságos Megváltó) intézetben, Caen-ben. Bebeszéli neki, hogy utazni mennek. A beteg, akit hónapok óta bezárva tartanak a házban, örül.

Február 12-én, mielőtt elhagyná Lisieux-t, bekopogtat a Kármelbe, ahol Ágnes nővér a portásnő:

*– Én vagyok, Pauline-m, halat hozok neked.
Két vagy három kis halat hozott a zsebkendőjében. (CG 1. 457. o.)*

Havazik. Pauline sírva mossa a zsebkendőt, míg a kocsi Caen felé döcög. Louis Martin három hónapig marad bezárva, amíg „alsó végtagjainak bénulása” lehetővé nem teszi, hogy visszavigyék a családba (1892. május 10-én, – Piat, Szent Terézia, 128. o.).

Ez tehát az a dolog, amit Teréz ezekkel a szavakkal jellemez: „A mi nagy gazdagságunk”.

A törés azonban rettenetes. Később, amikor atyja meghalt, azt hangoztatta, hogy szerinte nyomban üdvözült. Olyan gyengéden sóvárogja, mint amikor még kislány volt:

Az égből egyetlen fehér hajszála fénybe borít bennünket – írja később (CG 1. 509. o.).

De mit jelent most ez a megaláztatás, ez a megrokkolás, amely annyi szóbeszédre ad okot? Céline szívének „ezer kard”, „mérgezett lándzsa”, „tátongó seb”.

Teréz nyomban felfelé fordul:

Távol álljon tőlem, hogy panaszkodjam Jézusnak a kereszttel, amelyet nekünk küld, de nem tudom megérteni a végtelen szeretetet, amely arra készíti őt, hogy így bánjék velünk ... Nagyon kell, hogy szeresse Atyánkat Jézus, ha ilyen szenvedést bocsájt rá. Nem úgy látod-e, hogy a szerencsétlenség, amely őt sújtja, beteljesedése szép életének? (1889. február 28., LT 82., CG 1. 459. o.).

Lehetetlen, hogy Teréz ne tudjon a tényekről és az újságok pletyka rovatainak hozzájuk fűzött megjegyzéseiről:

– Louis Martin nem bírta elviselni, hogy a lányai elhagyták, – mondják a városban.

– Abban az állapotában, amelyben van, Céline elkövette azt a hibát, hogy hivatásáról beszélt neki.

Még súlyosabb tény: Isidore Guérin nyugtalanítja, hogy Louis Martin az után is foglalkozik vagyoni ügyeivel, hogy zárt osztályra helyezte el őt. Hatósági embereket küldenek hozzá, hogy aláírassanak vele egy nyilatkozatot, mely szerint lemond vagyoni ügyeinek intézéséről. A beteg megtagadja. A megbízottak azzal érvelnek, hogy ez családja akarata, amellyel valóban megtanácskozták a dolgot.

– *Ah, a gyermekeim elhagynak! – suttogja az aggastyán (Piat, Céline, 41–42. o.).*

Összeroppan, zokog és megadja aláírását. Az okirat, amelyet közszemlére tesznek ki a kerület közjegyzői és ügyvédi irodáiban, a végletekig felszítja a pletykálódást.

Rettentő csapás ez Terézre, aki szünet nélkül töri magát, s mindenről ír, amiről csak lehetséges, hogy vigasztalja apját és az megőrizze önbecsülését.

Annak tehát, hogy így fogadja el a dolgot, nem az az oka, hogy nem tudja miről van szó.

Még kevésbé jelenti, hogy érzéketlen. A sebet, amely „átdöfi szívét”, ugyanúgy érzi, ahogyan 1886 karácsony estéjén, de elfogadja. Első áldozása óta gyakran kérte, hogy Jézusért szenvedhessen. Amikor a mérték betelt, érzi, hogy nem kell többet kérnie.

– *Nagy a szomorúság a lelkemben – írja 1889. április 4-én. – Szegény kis Apám ... Nem, Jézus gondolatai nem a mi gondolataink, az ő útjai sem a mi utaink. Olyan keserű kelyhet nyújt felénk, amelyet gyenge természetünk épp hogy el bír viselni! (CG I. 473. o.).*

Céline-hez írott leveleiben a hálaadás váltakozik a tanácsstalansággal, gyötrődéssel:

Érzem, hogy valóságos ostobaságokat mondok neked, de nem fontos; sok más dolgot is gondolok még Jézus szeretetéről, amelyek talán még erősebbek azoknál, amiket neked elmondok... Mily boldogság: megalázzottnak lenni. Ez az egyetlen út, amely szentté tesz! Kétkelkedhetünk-e most, hogy mi Jézus akarata lelkünkre vonatkozóan? (Így írja alá: Szegény porszem. 1889. február 28., LT 82., CG I. 459–460. o.).

Ugyanezt írja 1889. március 5-én is (CG I. 463. o.).

Mekkora kitüntetésben részesített bennünket Jézus, hogy ily nagy fájdalmat küldött ránk. Ó! Az örökkévalóság nem lesz elég hosszú, hogy megköszönhessük. Úgy elhalmoz bennünket kegyeivel, ahogyan a legnagyobb szenteket halmozta el. Miért ez a nagy kitüntetés? ... Titok ez, amit Jézus azon a napon tár fel előttünk, amelyen „letöröl minden könnyet szemünkről”.

Megrázó, hogy ezek a szédületes meglátások visszhangra találnak a szegény betegnél is, valahányszor egy kissé visszatér öntudata. Céline írja 1889. március 9-én (CG I. 465. o.).

Egy nap azt mondja a papa az orvosnak:

– *Megszoktam, hogy mindig én parancsolok, és most látom, arra kényszerítenek, hogy engedelmeskedjem, ez nehéz. De én tudom, miért adta nekem a Jó Isten ezt a megpróbáltatást: soha életemben nem volt részem megaláztatásban: kellett, hogy legyen egyszer.*

Az orvos azt válaszolta:

– *Valóban, ezt meg lehet érteni!*

Louis Martin igyekszik téríteni azokat, akik elmezavarában mellette vannak:

- *Ön apostol – mondja neki Costard nővér, betegápolónője.*
- *Igaz – válaszolja ő ; de jobb szeretnék másutt apostolkodni. (CG I. 468. o.)*

A humoros megjegyzés megrázó ebben a helyzetben.
Ugyancsak Costard nővér mondja el Céline-nek:

– *Gyötrelmem ezt a szép pátriárkát ilyen állapotban látni... Meg tudta szerettetni magát. Oly tiszteletre méltó valami van benne! Látszik, hogy ez próbatétel rajta, nem ő az oka, hogy ilyen betegség szakad rá ... (CG I. 462. o.)*

Ilyen összefüggésben Teréznek az ő „Királyához” írott lelkenedező levelei, amelyek különben gyermekeseknek tűnhetnek, más értelmet kapnak. Céljuk: vigasztalni a beteget, fenntartani önbecsülését és, ami olyan fontos az életben maradáshoz: a biztonságát, hogy szeretik – ezért erőlteti a lelkenedező és érzelmes hangot. E rom, e kibíratatlan jelen fölé a színében átváltoztatott múltat vagy a mennyei jövőt vetíti oda. Értelmet talál ilyen módon az értelmetlenben. Az irgalom jeleit fedezi fel még a beteg rendellenes dolgaiban, például annak a 10 000 franknak jegyzésében is, amelyet egyedül vállalt... „Egy oltár, ez volt az ő áldozata” – írja Teréz (MsA 71. v. 25. sor).

Teréz 1889 januárjától kezdve aláírásához: – „a Gyermekek Jézusról nevezett Teréz nővér”-hez a következő szavakat csatolta hozzá: „és a Szent Arcról”.

Ennek forrása: jövőbe mutató gyermekkori látomása, amelyben atyja arcnélküli emberként jelent meg előtte. A rejtélyes kép értelme most tárult fel. Igaz, forrása a Szent Arc képmásának kultusza is, amelyet Dupont, a „Tours-i szent ember” terjesztett el. A tisztelet a Lisieux-i Kármelben is élt. Teréz 1890 júliusában új távlatokat ad a tiszteletnek. Öszövétségi forrásokra vezet vissza azt. Felfedezi és lemásolja a fontosabb helyeket, elsősorban Izajás 53. fejezetét:

Krisztus... szépség nélkül... ékesség nélkül való; láttuk őt; nem volt rajta semmi, ami vonzotta volna tekintetünket és megvetettük őt. Megvetés tárgyaként tűnt fel előttünk, mint aki utolsó az emberek között, mint a fájdalom férfija, aki tudja, mit jelent a szenvedés! Arca mintegy rejtve volt!... Megvetni valónak látszott és mi nem ismertük fel őt. Valóban magára vette gyöngeségeinket. Úgy szemléltük őt mint egy leprást, mint egy embert, akit Isten megvert és megalázott!... A büntetés, amelynek a mi békénket kellett megszereznie, reá szakadt és az ő gyötrelmei szereztek nekünk gyógyulást (CG I. 540–541. o.)

És ellen-szólamként odaiktatja a Compassio vecsernyéjéből vett és az Énekek éneke által ihletett idézetet:

Az arca szerelemre ihlet és rám hajló arca arra kényszerít, hogy szerelmet adjak szerelemért (CG I. 451, o.)

Céline ugyanezen jellel lép be majd a szerzetesnői életbe. Nemsokára a Szent Arcról nevezett Genovéa nővér lesz.

A fogadalomtétel (1890. szeptember 9.)

Teréz fogadalomtételét, amelynek szabályosan 1890. január 11-én kellett volna megtörténnie (CG I. 508. o.), több ízben elhalasztották. Fő oka M. Delatroette ellenállása volt (CG I. 551. o.). Teréz hónapokon át várakozik. Nem panaszkodik, később azonban majd így vall:

Nagyon bántott a dolog (LT 176. 1895. április 28; CG I. 508. o.)

Első pillanatban nagyon nehéz volt elfogadnom ezt a nagy áldozatot (MsA 73. v.).

Ez a magyarázata a heveségnek, ahogyan később szembe száll majd Mária Gonzaga anya (az akkori újoncmesternő) tervével, aki el akarta halasztani Céline fogadalomtételét:

– Ezek azok a próbatételek, amelyeket senkinek nem áll jogában kiszabni – mondotta Teréz. (A tény körül hosszas vita fejlődött ki a Summariumban, 3 és 4 fasciculus.)

Ez a kijelentése sokat mondó vallomás arról, mit állt ki 1890 januárjától szeptember 8-ig. Ezen a napon végre leteheti fogadalmát. Szakasz az életében. Önmaga elkötelezésének, begyökerezésének szakasza.

7 .A csendes érés (1890. szeptember 9. – 1895. június 8.)

A következő esztendő a csendes érlelődés időszakát jelenti, amely kevésbé gazdag eseményekben, nehezebb leírni, mégis döntő jelentőségű. A következő szakaszokból ítélje meg az olvasó:

Elválasztás

Teréz mindenképp a fényektől és az érezhető kegyelmektől szakad el. 1886 óta, azóta, hogy kilépett gyermekora válságából, böven részesült bennük: ott volt nevezetesen a Boldogságos Szűz mosolya (1883. május 13), az első és a második áldozásának kegyelme (1884. május 8. és 22), a hívás, amelyet a keresztre feszített képe előtt kapott (1887 júliusa), a találkozások a kilátóban (1887 tavasza–nyara). 1889-ben még egy héten át

úgy éreztem, a Szent Szűz a fátyla alá rejtett engem. Nem voltam többé a földön, megtettem mindent, amit tennem kellett; végeztem tennivalóimat az ebédlőben, mintha más testet adtak volna kölcsön nekem... Természetfeletti állapot... nagyon nehéz megmagyarázni... amit csak a jó Isten adhat meg, és ami elegendő, hogy egy lelket mindörökre elszakítson a földtől (PA 2336; DE, Szinopszis, 445).

A kegyelmek most tovatűntek. Ettől kezdve a sötétség lesz a sorsa. Fogadalomtételére készülve, szeptember 1-én írta le:

Nem értem a lelkigyakorlatot, amelyet végzek, nem gondolok semmire ... Nagyon sötét pincében vagyok (LT 112.; CG 1. 563. o.).

Most:

mindennapi kenyerem semmi több, mint keserű szárazság (MsA 73. v.).

Türelmesen tanulja, hogyan kell megtalálni a szeretetet, nem a kielégülésben, hanem az adásban, sőt magában a szenvedésben.

Elszántan veti bele magát ebbe a döntő próbatételbe.

Jézus megértette velem, hogy a kereszttel akarja adni nekem a lelkeket és a vonzódásom a szenvedés felé olyan mértékben nőtt, ahogyan fokozódott a szenvedés, – írja (MsA 69. v.).

Fogadalomtétele alkalmával ébred tudatára, hogy az ő küldetése: a papokat szolgálni (uo.).

Ettől az időponttól kezdve legizibb szenvedése: a félelem, hogy megbántja Istent: tortúra, amely a kor vallási gyakorlatainak tartozéka (a moralizálásnak, sőt magának Isten szemlélésének szűkös volta). Egyes vendég predikátorok, sőt, maga Youf abbé, a Kármel lelkipásztora is, szítják ezt a félelmet. Az egyik gögnök minősítette Teréz spirituális ambícióit: a másik veszélyt kiáltott: csak az isteni Irgalomba helyezett bizalma ellensúlyozta ezeket a hatásokat és az segítette hozzá, hogy rálépjen arra az útra, amely az övé volt.

Csak Pichon atya nyugtatta meg őt 1888. május 28-án: azt mondta neki, hogy soha nem követett el egyetlen halálos bűnt sem; ez azonban már nem volt egyéb számára útravalónál.

Alexis atya, az egyetlen olyan lelkigyakorlatának szónoka, amely nem váltott ki benne gyötrelmet, kénytelen határozott hangon nyugtatni őt, hogy a hibák, amelyek nyugtalanítják, „nem bántják meg a jó Istent” (MsA 80. v.). Ez 1891 októberében történt. Láncaiból feloldva, a

félelemből felszabadultan ekkor tud végleg rálépni a szeretet útjára, átlépni a küszöböt, amelyen addig egy helyben topogott. Most már beírhatja:

Nemcsak haladok előre, hanem repülök (MsA 80. v.).

Az 1892 januárja és az 1893 közötti idő, ahogyan azt Baillon abbé egyik megjegyzése (l. a későbbiekben, a 4. fejezet 147. o.) megerősíti, döntő szakasz életében.

Túl az apai és az anyai problémákon

Még két más nehézségen jutott túl e szakasz során.

1. Atyja elmebaja annyira felzaklatta Terézt, hogy írását is megzavarta; egyensúlyát és harmóniáját ennek az időszaknak az elején, Louis Martin Lisieux-be történt visszatérése (1892. május 10) és halála (1894. július 29) előtt szerezte vissza.

2. Úrrá lett anya-problémáján is, amely simább és éppen emiatt veszedelmesebb volt. Teréz érzelmvilágát egymás után érték az ellentétes megrázkódtatások: sok anya (1873–1877), több anya (1886–1887), végül, mikor a Kármelbe lép, újból sok anya, csupa olyan, akik között manővereznie kell, hogy ne kavarjon fel drámai helyzeteket vagy egyszerűen: ne okozzon bánatot.

Fiatal volta, anyái gyámkodó magatartása, még a mód is, ahogyan nevezték: – „bébi”, „kicsi”, sőt „kedves kis csibe” vagy „szeretetem gyermeke” (ez az utóbbi két kifejezés Mária Gonzaga anyáé) – a fázós kislány szerepébe akarták őt belekényszeríteni, akit környezete melenget. A gyerekesség, az infantilizmus felé szorították vissza. Ilyen helyzetben váltott ki tiszteletet Teréz a maga érett voltával, a szabályok szigorú betartásával, mindenki felé nyitott és nagylelkű barátságosságával. Merevség, dráma nélkül, teljesen tudatos és tapintatos ügyességgel, diplomáciával vívta ki szabadságát.

Mindezt világosan elmondja az Egy lélek történetében.

Üldözték-e Terézt?

Most egy másik próbatételét kell megvizsgálunk, amely ugyancsak vita tárgya volt.

A városban azt beszélték, hogy a tizenöt esztendőes újoncnő a közösség kedvence volt... Valójában azonban ő volt a családban az üldözött – írta Lucie Delarue-Mardrus.

Ez több mint túlzás. Amennyiben Teréz szenvedett, ez abban állt, hogy soha nem védekezett, nem kereste előnyét, hanem a kínos feladatokon és bántalmakon, amelyeket úgy tekintett, mint alkalmakat kipróbálni mértéktelen szeretetét, mosolyogva igyekezett úrrá lenni. A többször felmelegített hering például, amelyet senki nem akart, az ő tányérján kötött ki, mert Teréz nővér soha nem panaszkodott.

De szerették, csodálták őt tehetségeiért, vidámságáért, előrelátó előzékenységeért. Megbecsülést és rokonszenvet keltett és nem gyűlöletet. Helytelen érzelmekről, amelyeket kiválthatott, csupán a keze alá tartozó újoncnők viselkedésével, többé-kevésbé pillanatnyi féltékenykedő indulataival kapcsolatban lehet szó (a nehéz természetű alárendeltjeinél, akik nehezen viselték el igényes tisztánlátását); s végül: önként vállalta a munkát a lelkileg kiegyensúlyozatlan nővérekkel, akik senkivel nem tudták megértetni magukat (l. a továbbiakban, a 4. fejezet 164. o.-t).

Röviden, a probléma lényegét a következő két ok jelentette: nagyvonalúan elébe ment a legkínosabb terheknek és – ahogyan bevallja – kifelé semmi se árulta el szenvedésemet (MsA 70. r.).

Nem vigyáztak tehát rá. Természetesnek látszott, hogy egyes személyek, amilyen ő volt, mindennel elégedettek.

Mit akart azonban mondani M. Delatroette, a kármeliták főnöke, amikor a maga szokott nyersségével kijelentette:

Ha az emberek tudnák, mi folyik itt, felgyűjtanák az önök Kármelét (Ágnes anya vallomása. PA 376).

Nem arra a – kétségtelen rendhagyó – tényre célzott, hogy egyazon család öt tagja (négy nővér és egy unokanővér) legyen szerzetesnő ugyanazon Kármelben. Ez rajta múltott, megakadályozhatta volna.

Az, amire célzott, Mária Gonzaga anya, született Marie-Adele-Rosalie Davy de Virville kormányzási módszere volt, aki 1860. november 29-én lépett be a Kármelbe, az alapítónővel, majd Pauline-nel váltakozva hat alkalommal volt főnöknő, összesen huszonegy esztendőn át, utoljára 1896. április 21-től 1902. április 19-ig (DE 861. o.).

A vádakat, amelyeket ellene felhoztak, részletesen megtárgyalták a szenttéavatási eljárás során, amelyben semmi nem maradt homályban. Az eljárás Summariumából (I. Irodalom, 177. o.) merítették az idevonatkozó adatokat először Ubald d'Alençon atya, majd ezeket használták fel Lucie Delarue-Mardrus, Maxence van der Meersch és mindazok, akik megtették Terézt a főnöknő áldozatának.

Olyan kérdés ez tehát, amely körül okvetlenül világosságot kell teremteni.

A Mária Gonzaga anya elleni vádak lényegét Teréz „kis mamája”, Pauline gyűjtötte össze, aki először 1893-tól 1896-ig, majd 1902-től, XI. Pius pápa akaratából haláláig (1923-ig) volt főnöknő. A dokumentumot öt más szerzetesnő is aláírta. Következőket kifogásolják:

1. Szeszélyes, hatalmaskodó és irigy jellem, meggondolatlanságokat követ el.

Amikor helyettes-főnöknő volt, 1867. július 16-án, egy féltékenységi roham után éjszakáig eltűnt; a keresésére küldött nővérek a kert egyik sarkában bukkantak rá, ahol egy létra mögött bújt el. Zúgolódva, dühöngve hagyta magát a főnöknő cellájába vezetni, majd ki akarta vetni magát az ablakon (az első emeletről), az egyik szolgáló nővér ráncigálta vissza... Az eset körül csak lassan csillapodtak le a kedélyek.

2. Főnöknői megbízatása idején visszaélt hatalmával és ítéleteiben szeszélyes volt. Lelkileg kiegyensúlyozatlan egyéneket fogadott be. Akaratát rákényszerítene másokra:

Ahhoz, hogy kegyeibe fogadjon valakit, hízelegni vagy udvarolni kellett neki (Summarium, 166. o.).

Ebben az időben a főnöknő engedélyezett minden áldozást. A napi áldozást csak nagy ritkán engedte meg. Ő ezt a hangulata szerint vagy ötletszerűen tette. Pauline szerint megtörtént, hogy:

Mária Gonzaga anya áldozást ígért az egyik nővérnek, jutalmul, mert pockot fogott.

A pockokat macskájának, Mirának fogatta, egy egerésző macskának, amelyet azonban ő ölbéli macskájaként tartott. Pauline vallomása szerint

borjómájjal és cukros tejjel etette. Ha az megfogott egy madarat, megsütötték és finom szósszal adták oda neki. Néha azonban a macska eltűnt, ilyenkor a főnöknő fehér fátylas nővérek kíséretében keresésére indult a legnagyobb szilencium órájában, mindenfelé hívta, még a falon

át is, amely a kolostort a szomszéd kerttől elválasztotta, megszegve ilyenkor a szabályt és felzavarva az egész közösséget (Summarium, 167. o.).

3. „A választások előtt valóságos és szégyenletes hadjáratot folytatott” (uo. 168. o.).

4. A familiáris gondolkodás és a kasztszellem rabjaként családja szolgálatára használta fel a Kármel javait (pénzt és személyzetet). Egyik nővérének, Bouillon grófnőnek a közösség vagyonából húszezer arany frankot (mintegy négy millió mai „könnyű” frankot) adott kölcsön, „anélkül, hogy kamatot kért volna”.

Bouillon grófnő a saját házának tekintette a Kármelt. A nővérek, akiket barátnőinek nevezett, gyakran nem voltak egyebek, mint szolgálói. Valahányszor eljött Lisieux-be úgy kellett kiszolgálni, mint egy királynőt. A kolostorba nem tette be a lábát, de a társalgó és az egyik toronyszoba az ő és a kis gyermekei birodalma volt. A közösség körülötte táncolt... Hogy örömet okozzanak a főnöknő anyának, minden elképzelhető ajándékkal elhalmozták a grófnőt... Ingyen ráhímezték a címerét abroszokra, zsebkendőkre, zongora takaróra stb. Azt mondták, megtisztel bennünket, ha valamit kér tőlünk. Madame de Bouillon hosszú, kínos betegségben szenvedett. A Kármel fizette a szakorvosát és vásárolta meg az orvosságait, sőt a pólyákat is a sebeire, aztán az egyik szolgáló nővér mosta ki ezeket a pólyákat, amelyek át voltak itatva büdös gennyel (Summarium, 171–173. o.).

Egy nap Pauline szemére vetette Mária Gonzaga anyának, hogy a családja javára használja a közösség vagyonát, megjegyezve, hogy madame de Bouillon, ha nincs is pénze, gazdag, eladhatná földjeit és ezüst holmiját. A következő szemrehányást kapta:

– Ez a Jézusról nevezett Ágnes anyja nem tudhatja, milyen szerencsétlen a mi családunk. Rákényszeríthetem-e én a nővéremet arra a fájdalomra és megaláztatásra, hogy eladja értéktárgyait? (Summarium, 173. o.)

Röviden: amíg a Martin família megtisztelőnek tartotta a maga számára, hogy ajándékokkal halmozza el a Kármelt, Mária Gonzaga anyja abból csinált erényt, hogy a Kármel vagyonát a családja szolgálatába állította. Két társadalmi osztály került itt szembe egymással: a nemesség, amely még hitt a kiváltságaiban és a polgárság, amely a mondva csinált dolgoknál többre becsülte a jogok és kötelességek kartáját. Ilyen alapon két érdekcsoport, klán alakult ki a maguk feszültségeivel együtt.

Ez a negatívum.

Nem szabad elfeledkezni a pozitívumokról se. Mária Gonzaga nem csupán azokkal a felületi tulajdonságokkal rendelkezett, amelyeket általánosan elismertek benne (bájos külső, szép termet, választékosság stb. l. a 99. o.), hanem olyan alapvető tulajdonságokkal, mint az intuíció és intelligencia. A szenvedélyessége vagy mániája okozta eltévelyedéseitől függetlenül volt ítélőképessége. A fogadó szobában sokszor kérték tanácsát, főként egyháziak. Teréz szenttéavatási perének egyes tanúi fenntartás nélküli csodálattal szóltak róla, Pauline maga is elismeri:

– Mária Gonzaga anyának voltak jó értelemben vett tökéletes szakaszai, amikor szent elöljárónőhöz illő módon szólt és cselekedett (Summarium, 170. o.).

Úgy látszik, hogy a főnöknő ellen felhozott vádak eltúlozták nemcsak a szenzációhajhász munkákban, hanem magában az eljárásban is. Valóban, a boldoggáavatás során mindazok, akik szenvedtek attól, hogy Mária Gonzaga anyja visszaélt hatalmával, egyoldalú szigorral fizettek vissza neki. Ezen túlmenően az eljárás kívánalmái is ebben az irányban

hatottak. Egyfelől a történeti igazság megkövetelte, hogy mindent mondjanak el és ezt kötelességükké is tették. Másrészt a perben nehézségek támadtak: a római szakemberek kételkedtek Teréz hősiességében. Valóban szenvedett-e Teréz? Valódi nehézségeket győzött-e le? Az úgy azt sugallta, hogy fessék feketébb színekkel a közösség életét, elsősorban a főnökönek, Mária Gonzaga anyának tévedéseit.

Figyelemre méltó tény: az Egy lélek történetéhez Teréz nővérei egy idegen kéztől származó fejtegetést csatoltak, amely Mária Gonzaga anyja szigorát taglalja. Feltételezik csupán, hogy Teréz írta az alábbiakat.

*Amikor egy pókhálót otthagytam a keresztfolyosón, így szólt hozzám az egész közösség előtt:
– Nagyon meglátszik, hogy folyosóinkat egy tizenöt esztendő gyermek söpri! Menjen hát, takarítsa el azt a pókhálót és a jövőben legyen gondosabb... Jelölt időm alatt mesternőnk estefelé félöt tájban el- elküldött füvet gyomlálni a kertbe. Igen nehezemre esett, annál is inkább, mert szinte biztos voltam benne, hogy útközben szembe találok magam Mária Gonzaga anyával. Egy ilyen alkalommal meg is jegyezte:*

– De végül is, ez a gyerek egyáltalán semmit se tesz? Miféle újoncnő az, akit mindennap sétálni kell küldeni? Mindenben így viselkedett irányomban. (Egy lélek története, 336. o. 7. jegyz.).

Olyan tény ez tehát itt, amelyet, ne szépítsük a dolgot, az Egy lélek történetében olyan értelemben módosítottak, hogy az vádolja Mária Gonzaga anyát. A felhozott tények hitelesek. Az első epizód rettentő érzékenyen érintette Terézt, aki módfelett iszonyodott a pókoktól. A hiteles kéziratba azonban betoldásként került bele, olyan információk alapján, amelyek kétségtelenül Terézzel folytatott beszélgetésekből erednek, amelyeket azonban nem ő fogalmazott meg. Itt lehet elevenére tapintani annak az egyoldalú igyekezetnek, amely hozzájárult Mária Gonzaga anyja befeketítéséhez. Írjuk javára: amikor 1897–1898 telén a közösség előtt felolvasták a kéziratot, jóváhagyta – nem minden lelki nagyság nélkül –, ezt a szakaszt.

Mária Gonzaga anyja megítélését nem lehet lezártnak tekinteni. Nem elegendő bírálni Van der Meersch regényíró, aki önkényesen kitalálásnak tekintette a dolgot. Pauline-nak és klánjának vádaskodása is bírálatot kíván. Már a vizsgálatok során nyilvánvalóvá vált, hogy az több pontban elfogult és téves volt. Nem igaz például, hogy Teréz egy hónapon át orvos nélkül maradt stb. Ez a dokumentum – a klán vádlevele – rendszeresnek tüntet fel olyan tényeket, amelyek kivételesek voltak vagy egyszer történtek meg. Kiragadja a tényeket összefüggéseik közül, amelyek gyakran elvették jelentőségüket. Ami például a macskát és a pockokat illeti, a dolog a játék és a humor légkörének eleme volt. Mária Gonzaga anyja szelleme jó néhány területen nagyvonalú és nyitott volt, megértő a fiatalok és játékszükségleteik iránt. Egyes újoncnőknek megengedte, hogy egy létrán vonuljanak vissza a cellájukba vagy a rekreáció alatt dézsával bárka játékot játszanak a mosókonyhában. A macska is hozzátartozott ezekhez a szórakozásokhoz, amelyek ilyen vagy olyan formában szükségesek a zárt közösségekben. A Háromságról nevezett Mária nővér, igazi párizsi jópofa, aki tekézt, csigával játszott és kitalálta a könnyfelfogó kagylót, kiválóan tudott pockokra és az egerekre vadászni. Később ugyanúgy kérte Teréz ereklyéit jutalmul egy-egy fogásért, ahogyan annak idején szentáldozásra kért engedélyt, mikor egy pockot hozott Mária Gonzaga anyának. Kell még néhány esztendő, hogy tisztázódjanak mindeme dolgok összefüggései, beleértve a gazdálkodás kérdését is, amelyben nehéz pontos képet alkotni, mert egyes számadási könyvek eltűntek.

Mostanára az idő sok túlzást a maga mértékére szállított le és olyan tények, amelyekről megfeledeztek a szenttéavatási eljárás során lefolytatott vizsgálatokban, tisztábbra mossák Mária Gonzaga anyja emlékét. Ha ő bőkezű volt családja néhány tagjával szemben, mások nagymértékben voltak azok a Kármel iránt. Ilyen módon jobban megértjük, miért védte emlékét

hevesen Roulland atya és több más pap. Kétségtelen hibái voltak: gyakori hangulatváltozásai, valamint a ragaszkodása a maga hatalmához és anyai tekintélyéhez – mindez olyan hiba, amely általános volt abban a korban:

– Én sok Mária Gonzagát ismertem zárdáinkban – írja nekem egy szerzetesnő, akinek megmutattam ezeket az oldalakat – pedig én Teréz után hatvan esztendővel léptem kolostorba.

Amennyiben Mária Gonzaga anya szigorúan bánt Terézzel, ez megfelelt az újoncnőkkel szemben érvényesülő általános bánásmódnak: ezeket akkoriban megpróbáltatásoknak kellett alávetni. Ugyanakkor azonban mindvégig csodálta szentünket. Teréz fogadalomtételének (1890. szeptember 9.) másnapján például azt írta Mária Gonzaga anya a Tours-i kármelbe:

Ez az angyali gyermek tizenhét és fél éves, de az értelme harmincévesé, szerzetesnői érettsége olyan mint egy kiképzett idős újoncnőé, az önuralma – egy tökéletes szerzetesnőé (CG I. 580–581. o.).

1893-ban ilyen képet rajzol Terézzel:

Nagy és erős, gyermeki arccal... egy ötvenéves ember bölcsessége, tökéletessége, éles elméje rejlik benne... egy kis „ártatlan szent”, akinek gyónás nélkül lehetne kiszolgáltatni a Legszentebbet, de aki mindenkor kész tréfálkozni azzal, akinek kedve van hozzá. A misztikában és a mókában egyaránt otthon van. Meg tudja ríkatni az embert áhítatával és halálra tudja nevetetni rekreáció alatt (DE 137. o.).

Ez a tisztánlátás láthatóan rokonszenvről tanúskodik. Mária Gonzaga anya kifelé küldött leveleiben gyakran ír dicshimnuszokat Terézzel, és annyira megy, hogy „Kármel kincsének” nevezi.

Maga Pauline is, aki pedig szigorú vele szemben, elismerte:

Féltékenysége nem irányult a Gyermek Jézusról nevezett Teréz ellen. Sokra értékelte Isten szolgálólányát (Summarium, 2., 365. §, 170. o.).

Ezt az engedményt azonban árnyalnunk kell, mert az újoncnők Teréz iránti rajongása mégis csak kiváltott néhány féltékenységi rohamot élete legutolsó hónapjaiban is Mária Gonzaga anyából. Teréz azért utasította vissza az újoncmesternői megbízatást és címet, hogy csillapítsa ezt a féltékenységet.

Felrötták Mária Gonzaga anyának, hogy nem vigyázott Terézre. Valóban, hihetetlennek tűnt, hogy megengedte neki: vérhányás után böjtöljön és dolgozzék és hogy Teréz az állandó orvos, Cornière doktor távolléte idején, 1897. augusztus 9-től augusztus 30-ig, az egy augusztus 17-i vizitet kivéve, a legsúlyosabb bél-komplikációk közepette – orvos nélkül maradt.

A Kármelben ebben az időben, Ágnes anya (Pauline) előjárósága alatt csak úgy, ahogyan Mária Gonzaga anyáé alatt, általában szívesebben fogadták el a szenvedést, mint az orvosi ápolást. Pauline szerint Mária Gonzaga anya felfogása az orvoslásról ráadásul eléggé ódivatú volt:

Az egyik fiatal nővért egy elég kényes betegség támadta meg; s a hivatalban lévő főnöknő (Ágnes anya) megparancsolta neki, hogy ápolja magát; ez kénytelen volt azt elbújva végezni, közben mindig rettegnie kellett, hogy a régi főnöknő (Mária Gonzaga anya) felfedezze. – Olyan betegségek vannak – szokta mondani ez – amelyeket valamikor nem ismertek, és bűn ezeket gyógyítani (Summarium 167. o.).

Teréz esetében az igazi ok az volt, hogy az maga vette semmibe a betegségét, mert a bűjtölést „teljes szigorúsággal” kívánta elvégezni.

Mária Gonzaga anya, amikor felismerte a betegség súlyos voltát, semmit nem mulasztott el, hogy Terézt, az akkor rendelkezésre álló eszközökkel, ápolják. Még Pauline-nek is megengedte, hogy felügyeljen rá és állandóan vele legyen; s bármennyire is ki nem állhatta a Martin klánt, melléje adta ápolónőnek Céline nővérét is. Ez az ellenséges érzés abban azonban megakadályozta őt, hogy gyakrabban hívassa de Cornière doktor helyettesét, La Néelle doktort, Teréz unokafivérét: lévén az is a klán tagja, és ráadásul úgy viselkedett a kolostorban, mint egy muskétás; engedélyt kért, hogy átadja a család ölelését az unokanővérének és meg is tette azt, anélkül hogy megvárta volna a főnöknő válaszát.

G. Gaucher atya pontos és tökéletesen dokumentált jegyzetet szentelt a kérdésnek: jól ápolták-e Terézt? Szinte nullára csökkentette a vádat, amelyet e pontban Mária Gonzaga anya ellen emeltek. Terézt nem ápolták kevésbé jól, mint bármely másik nővért. Ellenkezőleg, sokkal jobban.

Amit Teréznek el kellett viselnie: egy súlyos helyzet által kiváltott megpróbáltatás volt; Gaucher atya szerint ezt kell mérlegre tenni, hogy mérlegelni tudjuk: Szentünknek a közösségi élet és az együttélés miféle föltételei között sikerült fenntartania szellemi egyensúlyát és megvalósítania lelki útitervét.

Ebben a válságban, amely majdhogynem kétségbeejtő módon osztotta meg az egész közösséget, Teréz magatartásának irányvonala az alábbiakban foglalható össze:

1. Tudatában volt a zűrzavarnak és szenvedett miatta:

Mintha kifeszített kötélén járna a közösség – mondta Pauline vallomása szerint – valóságos csoda, amit a jó Isten minden pillanatban művel, amikor lehetővé teszi, hogy megőrizze egyensúlyát (Summarium, 176. o.).

2. Szigorúan betartotta az engedelmesség szabályát Mária Gonzaga anyával szemben. A tanúk újra és újra megismétlik, hogy minden parancsát teljesítette, még azokat is, amelyekről a közösség vagy maga a főnöknő személy szerint megfedkezett, még a hóbotosakat, sőt a szabályelleneseket is. Ő maga meséli el, hogyan lobbant fel benne a lázadás első indulata, amikor egy este azt kérték tőle, hogy a váratlanul megérkezett Bouillon grófnőnek készítsen gyújtólángot (egy melegítő félélt, aminek az volt a rendeltetése, hogy megfelelő hőmérsékleten tartsa az éjszakai italokat). Lázongása indokolt volt, mert a grófnőt olyan hódolattal fogadták, ami nem felelt meg a szabályoknak. Teréz azonban erőt vett magán, hogy tökéletesen teljesítse a szolgálatot, amire utasítást kapott (DE 61. o., 13. jegyzet, 193. o. és 255. o.; Szinopszis 446. o.; Vö. Céline Martin, Tanácsok és Emlékek, 1961. 100. o.).

3. Valódi vonzódás és rokonszenv élt benne a főnöknő iránt; amikor a C. kéziratát papírra vetette, olyan kifejezéseket használt vele kapcsolatban, amelyek túlzásnak látszanak. Harminchat lapon huszonegy alkalommal nevezi „kedves Anyának” (Mére chérie) és harminckilencszer „nagyon szeretett Anyának” (Mére bienaimée). Ezt azonban azért teszi, hogy enyhítse azokat a vérző sebeket, amelyek miatt abban az időben nagyon szenvedett a főnöknő: – csak nagy nehezen tudta magát újra megválasztatni és érezte az ellenséges hangulatot, amely a közösség részéről feléje áradt. (Az újoncnők „farkasnak” hívták.) Teréz tapintatosan bánt vele. Ez azonban hol szeretetteljes, hol kemény szemrehányásokkal illette őt is. Mária Gonzaga anya egy-egy ilyen rossz hangulatában nem egy hibát követett el. Halála előtt (1904. december 17-én) maga nyíltan bevallotta:

Sokszor megbántottam a jó Istent, én vagyok a legnagyobb bűnös a közösségben. Egyáltalán nem remélném, hogy bocsánatot nyerek, ha nem volna nekem az én kis Terézem, hogy

közbenjárjon értem; érzem, hogy neki köszönhetem majd, ha üdvözülök (Summarium, 2. 174–175. o. és az PO 2919).

Teréz tehát kívül tartja magát a klikkeken: egyik oldalon Mária Gonzaga és jobbágyai csoportján, akiket ez az arisztokrata nő szeretettel vagy megfélemlítéssel tudott magához kötni, másfelől a Martin családn és szövetségesein, akik Pauline főnökségére adták le szavazataikat. A helyzetet még bonyolította, hogy Mária Gonzaga anyja, amikor megbízási ideje lejárt, maga is Pauline (Ágnes nővér) mellett mozgósította az 1893-as káptalan szavazatait, mert azt hitte, hogy a kezében tarthatja őt. A fiatal főnöknő azonban öntudatosan érvényesítette tekintélyét és ilyen módon vetélytársává vált.

Teréz mindenkinek mindene akart lenni és ez sikerült is neki.

Ilyen módon Teréz megoldotta a helyzetet: kikényszerítette a közösség életének átalakulását.

Teréz felívelése

Teréz hatása fokról-fokra bontakozott ki. Egyéniségének varázsát már a belépéskor megéreztek – amint az Angyalokról nevezett Ágnes nővér megjegyezte (PA 405; CG 1. 356. o.): „magatartása olyan méltóságot ad neki, amit távolról se lehetne elvárni egy tizenöt esztendő lánygyerektől”. Fentebb már láttuk, hogy Mária Gonzaga anyja növekvő csodálattal ismerte el értékeit.

Teréz fokról-fokra valósággal felívelő csillagpályára lendül.

Rábízzák az újonnan érkezetteket, hogy serkentse őket: először Márta nővért (1892. december 8.), majd a Háromságról nevezett Máriát (1894. június 16.), Céline-t (1894. szeptember 14.). 1893 végén el kellett volna hagynia a noviciátust, mert ott betöltötte idejét. Pauline azonban visszatartja őt, hogy belülről lássa el az ihlető szerepét. Az új főnöknő ilyen módon akarta tapintatosan ellensúlyozni Mária Gonzaga anyja hatását, akit újoncmesternővé kellett kineveznie.

Ugyancsak ennek az időszaknak a végén, 1894 januárjában kiegyenesedik hajlott írásmódja. Régóta érezte már szükségét, de nem engedélyezték neki. Írásmódja egyik apró, de jellemző megnyilatkozási módja volt annak a magatartásnak, amelyre szinte rákényszerítették: az érzelmességnek. Ez alól a kényszer alól most kivonja magát, ezentúl csakis egyenes, álló írást használ, amely jobban kifejezi kiegyensúlyozottságát, összeszedettségét és önuralmát.

Két más jellemző esemény arra a tervre vet fényt, amely ekkoriban érlelődik Terézben.

Felfedezi az Ószövetséget

1. 1894 végén vagy később, 1895 elején (l. Meester, A bizalom dinamikája, 1969. 79–84. o.) bukkan rá Teréz Céline egyik füzetében azokra az ószövetségi szövegekre, amelyeken „a bizalom és a szeretet útja”, az ő lelkiiségének tengelye alapul. Ebben az időben a Biblia nem állt rendelkezésére fiatal szerzetesnőknek, szerencse kellett, hogy hozzá jussanak. Jelentős tény, hogy Teréz kereste a kapcsolatot az Ószövetséggel, ahol ott vannak a Kinyilatkoztatásnak a gyökerei is, a maguk teljes emberi és történeti szövevényében. S hogy az Ószövetségben azt találja meg, amit a tapasztalataiból kiindulva meg akar valósítani. Még a szavakat is az Ószövetségben leli meg, amelyeket keresett. Nem az Újszövetségben bukkant rá ezekre, mert abban az Isten szeretete cselekedetekben nyilatkozott meg, szavakban viszont nagy szemérmességgel. Már pedig Teréznek az Isten Szeretetének közvetlen és költői kifejezésére volt szüksége. Ezt találta meg a prófétáknál.

– Ez az atyai és anyai szeretet.

Ahogy az anya becézi gyermekét, úgy vigasztallak majd én titeket, ölemben hordozlak benneteket és a térdemen ringatlak titeket (MsC, 3. r., Izajás 66. 12–13 szavait idézve).

– Ez a jegyes szerelme is az arája, a vőlegény szerelme menyasszonya iránt. S Teréz használta ezeket a kifejezéseket is, főként Ezekiel 16. fejezetéből. Szerette volna kommentálni az Énekek énekét, ahol megtalálta a szenvedélynek ezt a nyelvezetét.

Ez a bibliai megerősítés meghatározó jelentőségű volt számára.

Szent Johanna passiója

2. Ugyanebben az időben tanulmányozza Teréz Jeanne d'Arc történetét is. 1895 januárjában színdarabot ír szenvedéséről. Krisztus szenvedésével azonosítja azt, ezt is ugyanazzal az ihlettel, a szeretetével. Teréz a maga imádságát fogalmazta meg abban a strófában, amelyben Johanna, akit előbb lesújt a kilátás, hogy húsz esztendősen meghal, felemelkedik és így kiált:

*Uram, szerelmedért elfogadom a vértanúságot,
Nem félem többé sem a halált, sem a lángot,
Jézusom, lelkem utánad eped,
Nincs más vágyam, Uram csak látni téged,
Vállalni akarom keresztemet,
Édes Megváltóm, követni tégedet,
Meghalni szerelmedért, nem akarok semmi egyebet,
Vágyom a halált, hogy kezdhessem az életet
Vágyom a halált, hogy Jézussal egy legyek.*

(Jeanne d'Arc betölti küldetését...

R.P.3.; Gaucher, 49. o.).

Fontos szakasz küszöbe ez.

8. Önfelajánlás (1895. június 9.)

Teréz 1895. június 9-én mise alatt ihletést kap, hogy ajánlja fel magát áldozatul az irgalmas Szeretetnek. A főnöknőjétől, aki most nővére, Pauline, engedélyt kap, hogy elvégezze ezt az önfelajánlást. Megszerkeszti a szövegét és másnap, június 11-én, nővérével, Céline-nel együtt elmondja a következő felajánlást:

Téged akarlak szeretni és megszerettetni... Érzem azonban tehetetlen voltomat és arra kérek, ó Istenem, Te magad légy az én szentségem.

Ezért, hogy a tökéletes szeretet aktusában éljek, felajánlom magam égő áldozatul irgalmas szeretetednek, arra kérek téged, hogy szüntelenül eméssz engem, hadd csorduljanak lelkembe a véghetetlen gyöngédség hullámai, amelyek benned rejtőznek és hogy ilyen módon Szereteted Mártírja lehessenek, ó Istenem!... S ez a Vértanúság, miután felkészített engem, hogy előtted megjelenhessek, végül is hozza meg halálomat, hogy lelkem késlekedés nélkül lendüljön a Te Irgalmas Szereteted örökkévaló ölelésébe (Egy lélek története, 316–318. o.).

Felületesen olvasva ezt a szöveget, azt gondolhatná valaki, hogy Teréz csupán a maga korának egyik modelljébe bonyolódott bele. E század nagyvonalú szellemei fel szokták ajánlani magukat „áldozatul az Isten igazságosságának, hogy a bűnösökre váró büntetéseket elhárítsák ezekről és magukra vállalják” (MsA 84.). Ez a szokás meghonosodott a Lisieux-i Kármelben is, sőt úgy vélték, hogy ez a kármeli lelkeség egyik tökéletes megnyilvánulása.

Terézt vonzotta ez a nagyvonalúság, de nem vonzották ezek a formaságok. Ő nem a bosszúálló igazságnak ajánlja fel magát: az Isten ilyenfajta felfogása idegen tőle. Neki csak a szeretet számít. Tehát az irgalmas Szeretetnek ajánlja fel magát. Anélkül, hogy bármilyen megvetés volna benne azokkal szemben, akik megrekednek egy másfajta lelkiállapotban, így ír:

Ó, Istenem! – kiáltottam – csak a te Igazságod kapja meg a lelkeket, akik áldozatul ajánlják fel magukat? Nincsen-e erre szüksége a te Irgalmas Szeretetednek is? ... Megvetett Szereteted maradjon-e meg a Szívedben? Úgy látom, ha találsz lelkeket, akik szeretetednek ajánlják fel magukat égő áldozatul, gyorsan felemészted azokat... Boldog leszel, hogy semmiképpen se kell elnyomnod a végtelen gyöngédség hullámaidat, melyek benned találhatók (MsA 84.).

Egyszerre lép túl ilyen módon egy az Istenhez méltatlan mitológián és egy bizonyos mazochizmuson. Gyökeresen szembeszáll az önfeláldozás ama áramlatával, amelyet a valódi kármeli források ellenére vezettek be a Kármelbe (A. Combes: Theresiana, 1970. 43–56. o.).

Egyszerre csak oly heves szeretet fogott el a jó Isten iránt, hogy másképp nem tudom kifejezni, csak ha azt mondom: olyan volt, mintha teljesen tűzbe merítettek volna. Ó, milyen tűz és ugyanakkor milyen édesség volt az! Égtem a szeretettől és úgy éreztem, még egy perc, még egy másodperc és nem bírom elviselni ezt a lángolást, hogy meg ne haljak. Ekkor értettem meg, amit a szentek mondanak az ilyen állapotokról, akik oly gyakran tapasztalják meg ezt. Én a magam részéről csak egyetlen egyszer és csak egyetlen pillanatig éltem át ezt, aztán nyomban visszaestem szokott szárazságomba (DE 1897. júl. 7. 241. o.)

Az 1895-ös esztendő megpróbáltatás nélkül telik el és ő csodálkozik. Olyan érzelmek töltik el, amilyenekről annak az önéletrajzi kéziratának utolsó oldalán számol be, melyet 1896 januárjában fejezett be. Önfelajánlása nyomán – írja –

a kegyelmek folyamai vagy inkább óceánjai árasztották el a lelkemet. Ama boldog nap óta úgy érzem, hogy a szeretet belém hatol és körbevesz... Ez az Irgalmas Szeretet minden pillanatban megújítja, megtisztítja a lelkem és nem hagyja meg abban a bűn semmi nyomát, annyira, hogy nem tudok félni a tisztítóüztől... A Szeretet Tüze jobban szentté tesz, mint a tiszítóhelyé... Jézus nem kívánhat nekünk haszontalan szenvedéseket és ő nem ihletett volna engem azokra a vágyakra, amelyeket érzek, ha Ő nem akarná kielégíteni azokat... Ó, milyen édes a Szeretet útja!

9. A beteljesedés (1896. április 3. – 1897. szeptember 30.)

Az 1896-os esztendő böjti időszakában Teréz erősnek érzi magát. Eleget tesz minden böjti parancsnak, virraszt és végzi a vezeklő gyakorlatokat. Könnyedén visel minden önsanyargatást, munkát, a közösségi élet minden kiélezett feszültségét. Úgy látszik, hogy az Irgalmas Szeretet a szeretet-halálhoz, amelyről Keresztes Szent János beszél, szelíd átmeneten át vezeti.

Valójában nagylelkűségben erőin felül égeti el életét. Így lép be az új szakaszba.

Nagycsütörtökről nagypéntekre virradó éjszaka (1896. április 3-án) – meséli –

miután éjfélig maradtam a szent-sírnál, visszatértem cellámba, de alig hogy rátettem a fejem a váncosra, úgy éreztem, mintha egy hullám emelkednék fel bugyborékolva az ajkamig. Nem tudtam, mi az, de arra gondoltam, hogy talán most halok meg, és a lelkem öröm árasztotta el... Minthogy lámpánk kialudt, azt mondtam magamban, meg kell várnom a reggelt, hogy megbizonyosodjam boldogságomról, mert úgy éreztem, hogy vér volt, ami felbuggyant a torkomon. A reggel nem váratott sokáig magára, amikor felébredtem, nyomban az jutott eszembe: valami örömteli dolog felől kell megbizonyosodnom; az ablakhoz közelebb lépve megállapítottam, hogy nem tévedtem. Ó, a lelkem nagy boldogság töltötte el (MsC 4. v.–5. r.).

Másnap mindent elmond Mária Gonzaga anyának és engedélyt kap, hogy a böjtöt teljes szigorában folytathassa: úgy, hogy délben és este egy kis száraz kenyér és egy kis víz legyen minden tápláléka.

Szokása szerint nekifog a legnehezebb munkáknak. Vidám arkifejezése azonban nem tudja elleplezni a dolgot.

Délután – vallja az egyik újoncnő, a Háromságról nevezett Mária nővér – mikor láttam, hogy megy felfelé az egyik lépcsőn felmosni a csempepadlót, megdöbbenett sápadt és elkínzott arca, sírva kértem tehát, hagyja, hogy átvegyem a munkáját, ő azonban visszautasított. Este még disziplínát végzett, három „Miserere”-nyi ideig. (NPPA 64., 65. o.; Gaucher: Lisieux-i Teréz Passiója, 43. o.)

A következő éjszaka újabb vérhányás. Teréz ugyanazzal az örömmel fogadja, mint „jelet”, hogy rövidesen „belép az életbe” (MsC 5. r.).

A valóságban azonban egy hosszú éjszaka az, ami most kezdetét veszi, hosszabb, mint a sarkkörü éjszakák, mert ez tizennyolc hónapon át tart.

Én ekkoriban oly eleven, olyan világos hitnek örvendtem, hogy minden boldogságom az volt, amikor az égre gondoltam – vallja Teréz – nem tudtam elhinni, hogy vannak istentelenek, akiknek nincs hite (MsC 5. v.).

A következő napok egyikén, 1896 húsvét napján – folytatja Teréz –

Jézus megengedte, hogy a legsűrűbb sötétség áraszsa el a lelkem és hogy a mennyország gondolata, amely oly édes volt nekem, csak viaskodás és gyötrellem tárgya legyen. És ez a próbatétel nem néhány napig, néhány hétig kellett hogy elhúzódjék, addig az óráig kell, hogy tartson, amelyet a jó Isten kijelölt... Ez az óra még nem jött el – írja 1897 júniusában, három hónappal halála előtt (MsC 5. v.).

Ezt az új élményt, tapasztalatot, a legmeghökkenőbbet, amit eddig megismert, Teréz úgy fogadja el, mint szolidaritást, közösséget a hitetlenekkel:

Jézus megérezte velem, hogy valóban vannak lelkek, akiknek nincs hitük.

Elfogadta, hogy – a saját kifejezését használva – a „bűnösökkel egy asztalnál egyen”.

Ó, Jézus, ha szükséges, hogy az asztalt, amelyet ők beszennyeztek, megtisztítsa egy lélek, aki téged szeret, nem

akarok ott egyebet enni, csak a megpróbáltatás kenyerét, mindaddig, amíg neked úgy tetszik... Az egyetlen kegyelem, amit tőled kérek, hogy soha ne bántsalak meg (MsC 6. r.).

További élete, a testi szenvedés és a belső elhagyatottság kettős pályán halad tova.

Egy éven át azonban, 1896 húsvétja és 1897 nyarának eleje között még talpon marad tele tetterővel.

A kis út

Ebben az időszakban tudatosítja magában küldetését: az ő kifejezésével: „a kis utat”.

Teréz régóta használja az út szót, amely oly tiszteletnek örvend az ázsiai misztikában. Mintha megérezte volna ezt, készült, hogy elutazik Szajgonba, az ottani Kármelbe. Az „út” szó, amelyre az evangéliumban bukkant rá, 1888. július 31-étől kezdve jelent meg leveleiben bő és változatos értelemben. Teréz „keresi” az „útját”, az „egyenes, meredek” utat és nem a „virágokat”, nem a „kerülő” utat (LT 149; 1893. október 20.). Tudja, hogy az Út: Valaki, Krisztus, aki saját kijelentése szerint: „az Út, az Igazság, az Élet” (LT 165. 1894. július 7.). Őt akarja „követni” a fájdalmas útján (1895. február 24.). A kis út tehát: a rejtett szenvedés „útja”. Teréz ezt tapasztalja meg (MsA 69. v. 70.).

Mindenek előtt és mindenek fölött „a szeretet útja” ez (MsA 83., 17. sor; 84. 9. sor; 1. 80. 25. sor), ellentéte „a félelem útjának” (80. 12. sor).

1896 szeptemberében Teréz kezébe kerül Szent Pálnak a Korintusiakhoz írott első levele. Olvasmánya (12., és 13. fejezet) megerősíti őt ezen az úton. A szeretet, tanítja az apostol ebben a levélben, „a legmagasztosabb út” (uo. 12., 31.), a „legbiztosabb” út (MsB 3. v. 8. sor), amely magában foglalja az összes többi (1. 2. fejezet, 47. o.).

Ez az út az Irgalomra való teljes ráhagyatkozást jelenti. Teréz kicsinek, gyengének, tökéletlennek érzi magát. Ebben vergődik (MsB 4–5.). „Erőtlen szárnyaszegett” kis madárnak érzi magát, amely szeretne

az isteni sas (azaz Krisztus) szárnyain repülni a Szeretet Napja felé (MsB 5. v.).

Teréz azonban csak 1897-ben ad nevet e felfedezésének: „a kis út” vagy még „a kis tan” nevét (MsB 1. v.).

Nagyobbá lennem lehetetlen – írja – olyannak kell elviselnem magamat, amilyen vagyok, minden tökéletlenségemmel együtt, de keresni akarom az eszközt, hogy egy kis úton menjek az égbe, nagyon egyenes, nagyon rövid, egészen kis úton (MsC 2. v. 21–22. sor).

Ebben az utolsó kéziratban többé nem kis madárhoz hasonlítja magát, amelyet az isteni sas visz a nap felé; a technika világából kölcsönöz hasonlatot a felemelkedésre:

A találmányok évszázadában vagyunk, ma már nem kell kínlódnia róni az utat lépcsőn... Kitűnően pótolja azt a felvonó. Én is szeretnék felvonót találni, amely egészen Jézushoz vigyen

fel, mert nagyon kicsiny vagyok ahhoz, hogy a tökéletesség kemény lépcsőjén kapaszkodjak felfelé (MsC 2. v.–3. r.).

Az eszme, amely az általa felfedezett kép mögött meghúzódik, nem új. Ő maga is már az első önéletrajzban, 1895-ben azt írta:

Egyedül Ő emel fel Őhöz... Maga a Szentség tesz engem szentté, elárasztva végtelen érdemeivel (MsA 32. r.).

Ez a tan kontraszton, ellentétben épül fel: – A kicsiség: Teréz, az emberek, a szegények, a bűnösök oldaláról, akikhez Jézus elsősorban jött, hogy hívja őket. – A nagyságon: Isten kimeríthetetlen irgalma felől, amely be tud tölteni mindent, minden különbséget, beleértve bűnét is.

A „kis út” nem csupán az első pólus: a kicsiség és a nyomorúság elfogadása (Maxence van der Meersch távlata szerint). Ez hiú tetszelgés volna csupán.

Nem jelenti azonban a másik pólust sem, mert az Irgalom tétlen várása, nem volna egyéb a hamis misztika könnyű ábrándjánál.

A „kis út” a reménység szikrája, amely átível az emberi „semmi” mérhetetlen vágya és az Isten között, aki adni akarja magát, hogy betöltse ezt a „semmit” (MsB 3. v. 44. sor) vagy, amint Teréz mondja, „tűzzé alakítsa át azt” (uo. 45. sor).

Ez az elképesztő találkozás csak azért lehetséges, mert Isten maga sugallja az emberi gyengeségnek, ahogyan Teréz mondja: a „semminek”, ezt a végtelen sóvárgást, amelyet meg akar hallgatni.

A „kis út” tehát a reménynek a hit által sugallt és a szeretetben elkötelezett dinamikája. Ez magának az evangélium lényegének kifejezése, majd pedig megvalósítása: az Irgalom mindenkinek, mindenekelőtt azonban a szegényeknek, a kicsinyeknek, a megalázottaknak szánt ajándéka, azoknak, akik szorongatásban szenvednek, beleértve a bűnét is. És Teréz nem is mulasztja el idézni Krisztus szavát.

Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket (Mt 9. 13.; MsB 5. 33. sor).

Ennek a júniusnak az elején, amikor megkezdte önéletrajza harmadik kéziratának papírra vetését, Teréz tudatosságának csúcspontjára érkezik. Egy van még előtte: a végső hitelesítés, a döntő próbatétel: maradéktalanul megélni azt.

S ez az a pillanat, amidőn rendkívüli energiája a legvégletesebb gyengeségbe hanyatlik vissza.

A betegség

Először a test szintjén a tuberkulózis.

Április elején végre felismerik, mi a baja. Május közepéig egymás után abba kell hagynia a különböző foglalkozásait, még az officium mondását is a kórusban. 1897. július 8-án cellájából átköltözik a betegszobába.

Ez idáig erőszakot vett magán, hogy talpon maradhasson és mondhassa a zsoltárokat. Azt hajtogatta:

– Azt bizonyosan meg lehet látni majd, ha halálomon leszek (PA 1380.; Gaucher, Teréz passiója, 46. o.).

Guy Gaucher atya aprólékosan feldolgozta Teréz betegségeit és szenvedéseit (Teréz passiója, Páris, Cerf – DDB, 1972). Július 7 és augusztus 5 között mintegy húsz vérhányást számolt meg, amelyek közül a július 7-i egész napon át tart. A legnagyobb szenvedések azonban augusztus 15 és 27 között gyötrik meg. La Néelle doktor, Teréz unokatestvére, az egyetlen orvos, aki írásos jegyzetet hagyott hátra, augusztus 26-án így foglalja össze állapotát:

A jobb tüdeje teljesen tönkrement, megtelt lágyulóban levő gümőkkel. Megtámadta a balt is az alsó harmadában. Nagyon lefogyott, de alakja még tiszteletet parancsoló. Sokat szenvedett bordaközi idegfájások miatt (Gaucher, Teréz passiója, 83. o.).

Augusztus 22-től 27-ig a tuberkulózis áterjed a beleire. Üszkösödéstől tartanak. Teréz nyög, köhög és alig bír lélegzeni.

– Nem tudja, mi az, aki nem próbált meg ilyen szenvedést (uo. 84. o.).

Ezekben a napokban számos beöntést adnak neki, de eredmény nélkül, mert nem tudja kiüríteni sem. Kínjai olyanok, hogy „kiabálnia” kell. Két kis csont átdöfte a bőrét. Tályogok támadtak körülötte. Teréz úgy érzi, hogy hegyes vasakon ül. Ezért is kéri,

hogy ne hagyjanak külső használatra szánt mérgező orvosságokat olyan betegek kezügyében, akik elveszíthetik józan eszüket és ne is hagyják őket magukra. – Ha nem lett volna hitem, megöltem volna magam – mondja később (Gaucher, 85–86. o., ahol megtalálható a beszámoló róla és az időpont megvitatása).

Ez még azonban nem a vég. Augusztus 28 és szeptember 13 között váratlan javulás áll be. Teréznek megjön az étvágya. Sültről, püréről és csokoládés fánkról ábrándozik: „egy kimerült, de még fiatal szervezet utolsó fellángolásai ezek” (uo. 87. o.). Nem több huszonnégyszáz évesnél.

Gyengül, de a végső rosszabbodás csak szeptember közepén következik be. A lábai 12-én dagadni kezdenek. A betegség fokozatosan ráterjed a bal tüdejére is. A halál, amelynek közeledését látva, egyre inkább elveszti minden reményét, csak a hónap utolsó napján éri utol őt.

Az éjszaka

Nehezebb pontosan elmondani erkölcsi gyötrelmeit. Elsősorban a kételyt, amely 1896 húsvétja óta ostromolja Terézt. Erre vonatkozóan maga megáll a bizalmas közlések útján:

– Nem akarok többé írni, félek, hogy blaszfémiát követek el... Félek, hogy máris túl sokat mondtam el (MsC 7.).

1897. augusztus 10-én ugyanazt mondja Pauline-nak, nővérének:

– Ha tudnátok, milyen szörnyű gondolatok ostromolnak! A legádázabb materialisták okoskodása ver tanyát lelkemben: A tudomány, amely szüntelen halad, mindennek megadja majd egészen természetes magyarázatát mindennek tökéletesen tudják majd az okát, ami létezik és annak is, ami megoldásra vár, mert még sok felfedezni való marad stb., stb. Jót akarok cselekedni halálom után, de nem tudok majd! Úgy lesz a dolog, ahogyan Geneviève anyával volt: azt várták, hogy csodákat művel és a teljes csend borult a sírjára. Kellenek az ilyen gondolatok, amikor az ember úgy szereti a jó Istent! A vége az, hogy felajánlom ezeket a gyötrelmeket: kapják meg a szegény hitetlenek a hit világosságát (NPPA idézve DE, 525. o. és a Szinopszisban, 471. o.).

Teljesen nyilvánvaló, hogy a „mennyország”, amely eddig úgy vonzotta, többé nem mond neki semmit. Nem tudja többé elképzelni, még csak megérteni se. Úgy látszik azonban, nehéz volna kételyeit csak erre a pontra lecsökkenteni. Teréz maga mondja el, hogy a próbatétel egész hitére kiterjed. A materialisták radikális hitetlensége költözik belé és ebbe a teljes kifosztottságba mélyíti bele reményét, amelynek tárgya kivonja magát öleléséből.

Valóban, pontosan ez a remény, sőt ez az ajándék nyilatkozik meg vidáman és csorbíthatatlanul Teréz szavaiban, amelyeket élete utolsó száznyolcvan napján (1897 április elejétől szeptember 30-ig) éjjel-nappal több tanú jegyzett fel, gyakran a legkisebb árnyalatokig, a szójátékokig és a hibás vagy gyerekes hanghordozásig, kiejtésig. Ezekből a szavakból, amelyek kimerítő pontossággal jelentek meg a centenárius alkalmából (DE), nemcsak a hűség ragyog, hanem az öröm is.

Nincsen azonban bennük szónoki dagály, se szószátyárkodás. Teréz messze felülemelkedik az ilyesmin.

– *Minek finomkodó dolgokat írni a szenvedésről? Mindez semmi! Semmi! Be kell lépni ebbe a sötét hajlékba, hogy megtudjuk (DE, Szinopszis, 350. o.).*

Egy pillanatig se hajlandó jelentős személynek játszani ki magát vagy frázisokat faragni. Pauline-nak, aki arra kéri,

hogy mondjon épületes és kedves szavakat orvosának, Cornière-nek, azt válaszolja:

– *Ó, kisanyám, ez nem az én műfajom. Cornière úr gondoljon, amit akar. Én csak az egyszerűséget szeretem. Iszonyodom a tettetéstől. Biztosítom magát, hogy ha megtenném, amit maga kíván, hiba volna részemről (július 7. DE 242. o.).*

Még egy mondása:

A Kármelben nem szabad hamis pénzt verni, hogy lelkeket vásároljunk. A szép szó, amit leírnak – gyakran hamis pénz (1897. júl. 8., 16. sz., DE 247. o., Gaucher, Teréz passiója, 165–166. o.).

Tudatában van, hogy a szavak nem számítanak többé, beleértve az övéit is.

Amikor nógatják, hogy predikáljon, csípős mondással válaszol; véletlen, jelentéktelen tényekből kiindulva, hol egy éneklő madárról, hol egy keserű orvosságról szikrázik fel megjegyzése.

Nem játssza meg az egykedvűt se, amikor kínjai mértéktelenül felfokozódnak. Alázatosan irgalmas önmagához. S ez fontos: hitelessé teszi tanúságát és kiküszöböli a gyanút, hogy ezaltált.

Ezt a mindennapi dolgokba beleírt tanúságtételt csak megrontanánk vagy elárulnánk, ha néhány vonást választanánk ki belőle. Szavai a maguk telítettségével hatnak és tárják fel értelmüket.

Gyakorlat

Teréz, amikor minden tűz lelohadt és minden fény kialudt benne, elszántan a „gyakorlatba” veti magát bele. Képtelen lévén „elmélyedni”, ebbe fekteti minden rejtett energiáját s ezek révén mindvégig kapcsolatban marad az emberekkel. Derűs, igyekszik azokat megérteni,

szórakoztatni, ösztönözni, elkerülni, hogy fárasza őket. Teréz ugyanúgy, ahogyan Bernadette, követeli, hogy éjszaka ne virrasszanak mellette és olyan éjszakásokat kér, akik alszanak:

Mivel nincs meg az örömem a hitben, legalább a cselekedetekben akarom megszerezni azt magamnak – mondja (MsC 7. r.).

Igen, ebben az időszakban, Teréz hite a cselekedetekben lakik.

– Azt hiszem, hogy egy esztendő óta a hit több cselekedetét végeztem el, mint egész életemben – írja 1897 júniusában.

Más alkalommal:

– Amikor a mennyei boldogságról, Isten örökkévaló birtoklásáról énekelnek, én semmi örömet nem érzek... én egyszerűen csak azt éneklek, hogy HINNI AKAROK (MsC 7. v.).

A „hit cselekedeteiről” beszél itt. Ugyanolyan joggal beszélhetne a „remény cselekedeteiről” (ahogyan Bernanos tolmácsolta azt) vagy a „szeretetéről” is, mert Teréz nem darabolja fel a hívő életet.

Nem vesztette el kapcsolatát az Irgalommal. Az Irgalomnak azonban nincs többé arca számára... Beleivódott az ő szenvedésébe, anélkül, hogy tárgyasítani lehetne. Teréz ezen a területen alulmarad és alázatosan megállapítja:

- Mit nem művel ez az idegbaj! (1897. szeptember 29.; DE, Szinopszis, 410. o.)*
- Biztosítom magukat, hogy a kehely csordultig megtelt (1897. szeptember 30. uo. 416. o.).*
- Ha ez a haldoklás, mi a halál? (uo. 414. o.)*

Azt, azonban, hogy mindezt elfogadja, egy pillanatig se lehetett megkérdőjelezni, a lendületét sem. Ezt Teréz különböző formákban, anélkül, hogy közhelybe tévedne, újra és újra kijelenti:

- Mindaz, amit arról írtam, hogy szenvedni akarok Ó, ez nagyon igaz!*
- Nem bánom, hogy kiszolgáltattam magam a Szeretetnek.*
- Ellenkezőleg...*
- Sohase hittem volna, hogy ennyit lehet szenvedni! Soha! Soha! (uo. 416–419. o.)*
- Ó, nem akarnám, hogy ne olyan sokáig szenvedjek! (uo. 423. o.).*

Állapota pontosan megfelel Bergson e megjegyzésének:

– Most a látomások távol vannak: az istenség nem kell, hogy felülről nyilatkozzék meg egy léleknek, amely ez idáig tele volt vele (A két forrás, Páris, Alcan, 1932. 248. o.).

Az agónia elhúzódik. A görög szó etimológiája szerint valóban küzdelem ez számára a szó szoros értelmében. Nincsenek többé képei, szavai, csak a legegyszerűbbek, a legelemibbek. Nem véletlen tehát, hogy élete fonala abban a pillanatban szakad meg, amikor, anélkül, hogy elvesztené a lendületét, az utolsó szót ismétli, amely megmaradt még neki;

- Ó... szeretem őt!... Én... Istenem... szeretlek... téged!!! (DE, Szinopszis 422–423. o.)*

Ezután nyomban le is hanyatlik. Szelíden, fejét jobb oldalra fordítva, Mária Gonzaga anyja sietve hívja a közösséget:

– Nyissanak ki minden ajtót – mondja ugyanakkor.

Volt ebben a szóban valami ünnepélyes és nekem arra kellett gondolnom, hogy a jó Isten ugyanezt mondta az égben az angyaloknak – írja ezzel kapcsolatban Pauline.

Teréz vonásai ekkor újra megtelnek színnel, örömmel, derűvel. Tekintetét a magasba szegezi, csillogón, békésen egy Hiszekegy-nyi ideig (DE, Szinopszis 422–423. o.). Arca, túl a szavakon, tükrözi a találkozást, amely bekövetkezik, mielőtt testi élete egy végső sóhajban kialudnék.

10. Az utolsó szakasz

Ez az utolsó szakasz? Teréz számára nem az.

Utolsó hónapjainak nem csupán a vágyakozás a sarokpontja: szeretetből meghalni és e szeretet tárgyával találkozni, hanem a jövő is, amelyet ő idetesz erre a földre:

– *Visszajövök majd (1897. júl. 9., DE 248. és 593. o.).*

– *Leszállok majd (DE 256. 610. st. Gaucher összegyűjti számos ez irányú kijelentését, Teréz passiója, 173. o.)*

Mit jelent ez? Teréz élete utolsó esztendejében több alkalommal is kifejtette:

– *Én nem halok meg, én az életbe lépek be és mindazt, amit nem tudok elmondani itt lent, értéükre adom majd – írja Bellière főtisztelendőnek 1897. június 9-én (LT 244.).*

A mennyországot nem úgy fogja fel, mint pihenést, a Szeretetet se úgy, mint félrehúzódot vagy bizalmas kettest. Tudja, hogy az közlés, kommunikáció. E kiáradás mozgásába lép be. Hosszú betegségét tehát a jövő távlati népesítik be, ahogyan a mennyboltot a csillagok. Azt mondja:

– *Ha tudnák önök, mennyit tervezek, mennyi mindent teszek majd, ha a Mennyországban leszek... Megkezdem majd küldetésemet (július 13., DE, 640. o.).*

Meg akarja látogatni övéit és másokat, a megkeresztelt kisgyerekeket, a misszionáriusokat a világon mindenütt, a szajgoni Kármelt, ahová épp akkor tervezték elküldeni, amikor egészsége hanyatlani kezdett.

– *Hamarosan elmegyek: ha tudnák, milyen gyorsan teszem meg majd a körutazásomat – mondja (1897. szeptember 2., DE 353. o.).*

Gondolatát július 17-én fejezi ki leghatározottabb módon:

– *Az én küldetésem ezután kezdődik, az én küldetésem: tanítani úgy szeretni a jó Istent, ahogyan én szeretem őt, az én „kis utamat” adni a lelkeknek. Ha a jó Isten teljesíti az én kívánságaimat, az én Mennyországom szétárad majd a földön a világ végéig. Igen, át akarok menni az én Mennyországomba, hogy jót tegyek a földön... Én nem akarok pihenni, amíg lelkek vannak, akiket meg kell menteni (DE, Szinopszis, 166–167. o.).*

Teréz, amikor az ilyen kijelentéseket teszi, amelyek meghaladják a lehetőségeit, nagyon jól tudja, hogy „egy kissé ábrándosaknak látszanak” (1897. június 13-án kelt levele; LT. 253.).

Hozzáteszi azonban:

– *Isten mindig az iránt támasztott bennem vágyat, amit adni akart nekem. A mennyországban majd elkezd talán nem teljesíteni kívánságaimat? Igazán, nem tudom ezt elhinni és azt mondom önnek: kis testvérem, hamarosan ott leszek önnél (uo.).*

S Teréz még egyszer megfogalmazza a maga „kis útjának” rendeltetését: fogadni a végtelen vágyakat, amelyeket az lobbant lánggra, aki nem okoz csalódást.

Teréz jelenléte a szentek közösségében nem üres szó. Istene népe igen gyorsan elismerte azt világszerte mindenütt, különösen a missziókban. XI. Pius ezt a felismerést szentesítette, amikor azt a kármelita nővért, aki soha ki nem lépett a kolostorból, a Missziók védőszentjének nyilvánította az egyetemes Egyház viszonylatában. Nem külsőséges határozat volt ez, azzal a céllal, hogy ügyfél-kört vagy hatáskört teremtsen neki. A pápa nem megalapozta, hanem elismerte azt, amit az egyetemes egyház már megtapasztalt mindenféle hivatalos szentesítés előtt.

4. Teréz ma nekünk

Teréz kétféle szentet különböztetett meg: olyanokat, „akik semmit nem akartak hátrahagyni haláluk után, a legkisebb emléket, a legkisebb írást sem” (MsC 20.), és olyanokat, akik – „ellenkezőleg, Szent Teréz anyánkhoz hasonlóan... fenséges látomásaikkal gazdagították az egyházat s nem féltek felfedni a Király titkait” (uo.).

Lisieux-i Teréz a második kategóriába tartozik. Tudatában van, hogy „egy egészen új kis utat” fedezett fel, amelyet a század egyik technikai „találmányához” a felvonóhoz hasonlít és amelyet az Isten arra akar felhasználni, hogy „jót tegyen vele minden fajtájú léleknek” (Gaucher: Teréz passiója, 169–172. o.).

A jövő útja-e ez vagy túlhaladott múlt? A kérdés felmerül, mert egy-egy „új” út többnyire egy-egy időszerű problémára ad megoldást. Ezért például a koldulást, amelyet Assisi Ferenc és Szent Domonkos piedesztálra emelt, mára már az általuk alapított kolduló rendek is elhagyták. És az önfeláldozás misztikája, amelynek akkora becsülete volt a XIX. században, ma annyira hamisnak tűnik, hogy az „önfeláldozó” rendek megváltoztatják a nevüket.

Nem az volna-e ésszerű Teréz szerint is, hogy az Isten tegye félre az eszközt, ahogy ő mondja: „az ecsetet”, amelyet egy pillanat szükségletei miatt használt? Teréz nem túlságosan a maga korának lánya-e, aki a saját korának ír?

1. Korának gyermeke

Teréz, még ha meg is tisztítják a mesterkéeltségektől, amelyek a szent Szulpiciánusnak nevezett hagiografia ízléséhez idomították őt, korának gyermeke.

Átvette környezetének nyelvét, képzetét, érzelmi túlfűtöttségét.

Inkább a „lelkek” érdeklik őt, mintsem az „emberek”: az előbbi szót háromszázszor, az utóbbit mindössze tíz alkalommal használja önéletrajza kéziratában, amelynek a címe is jellemző: „Egy LÉLEK története”.

Kora optikájának megfelelően, nem a világ, hanem az egyház érdekli őt. Azokat, akik nincsenek ezen belül, mintha csak megtéríteni való bűnösöknek tekintené, anélkül, hogy azok sajátos értékei érdekelnék őt. Még az a gondolat is megkísérti, hogy harcoljon ellenük: szeretne háborút indítani a törökök és az eretnekek ellen. Ez egyáltalán nem a gyűlöletből, hanem a bátorság és a hősiesség igényéből fakad nála. Ez a megállapítás azonban nem elegendő alap ahhoz, hogy szűk látókörét szélesnek mondhassuk.

A század nagy szellemeit, azokat, akik a jövő útjait egyengették, nem ismerte. Ő, aki szeretett írni és festeni, nem ismeri kora íróit és festőit sem, még azokat sem, akik neve fennmaradt az utókor számára is. Úgy tűnik, nem ismerte a szociális kérdést sem, ami akkor már drámai erővel jelentkezett és amelynek egyes keresztény kortársai már tudatában voltak; még kevésbé ismerte a nemzetközi és a gyarmati kérdéseket; persze, erről még korának sem volt sejtelve. Római utazása festői tájakra és színes környezetbe viszi el őt, mindegyik azonban, atyja példáját követve, csak egy-egy futólagos pillantást vetett, mellest, egy zarándokúton, melynek tengelyében hivatásának terve állt. Az őt körülvevő világ közösségi erőit és emberi problémáit nem tudta érzékelni. A „politikai dimenzió”, amelyet ma oly fontosnak tekintenek a kereszténységben, idegen tőle.

Vallási síkon a személyes megtérésre sarkítja magát és egyáltalán nem érdeklik szerkezeti problémák; azt, hogy kora egyházának reformokra volt szüksége, nem fogja fel.

Olyan formula szerint ajánlotta fel magát „áldozatul”, amely ma nincs többé érvényben.

Vita nélkül

Általánosabban fogalmazva: Teréz nemcsak benne él korában és környezetében, de aláveti magát annak, csodálja, egyetért vele. Nem kérdőjelezte meg a kereteket, amelyekben élt. Ragaszkodott hozzájuk. Polgári környezetének illemszabályaival ugyanúgy egyetértett, ahogyan zárdájának szabályzataival és szokásaival. Újoncnőivel a legapróbb részletekig megtartatta azokat:

– *Nem szabad keresztbe ülni a székeken (1897. augusztus 19., DE 327. o.).*

– *Nem szabad mindenféle névvel illetni egymást, ez nem való szerzetesnőnek (szeptember 22, DE 370. o.).*

– *Fiús játékokat nem! (DE, július 25., 280; Gaucher, Teréz passiója, 152. o.).*

Elátkozott korszak

Nos, nagyon közeli múlt még ez az időszak – Teréz kora – hátat fordítunk neki, s várjuk, hogy a történelem ítéletet mondjon felette. Semmiképp se benne keressük mintaképeinket. Ezt a századot ostobának kiáltották ki. És a kor polgársága leginkább undort és rossz kedvet vált ki a mai emberekből. E tekintetben Jean-François Six nagyon a mi századunk embere.

Mindent egybevetve: Teréz értékes mintakép lehetett egy olyan kor számára, amikor az volt a hívő ember fő problémája, hogy hogyan szabaduljon meg a félelemtől, ma azonban egy olyan időszakban, amikor a félelem többé nem tartja megszállva a keresztényeket, üzenetének hasznossága nem ugyanakkora. Nekünk nincs annyira szükségünk Terézre, hogy eljussunk egy sor felfedezésig, mert azok ma már közös tulajdonunkat alkotják.

Íme, ez az, amiért nem lehet elkerülni a kérdést: van-e még értelme Teréz példájának és tanításának ma, mégpedig e szó kettős értelmezésében:

- van-e a mára alkalmazható jelentősége,
- ad-e a jövőbe mutató eligazítást?

Döntő fontosságú tények arra készítetnek bennünket, hogy igenlő választ adjunk.

2. Megelőzte korát

Zavarba ejtő és megcenzúrázott

Teréz, ha gyermeke is korának, nem mindenben az. Újszerűsége kihozta sodrából a szokványos gondolkozást. A szenttéavatási eljárás során nem kis fejtörést okozott, hogy a benne működő Szentlelket hogyan szorítsák be a törvény keretei közé.

Az írásai meghökkenést váltottak ki. Teréz nővérei ezért vakarták ki azokból a jellemzést, amit XIII. Leóról írt:

A jó pápa olyan öreg, hogy az ember azt mondaná halott. Szinte semmit se mondhat, Révérony főtisztelendő beszél (LT 36, CG I. 303. o.).

Más helyen így nyilatkozik:

- *Napról-napra gonoszabb leszek (LT 202).*
- *Ha van mennyország, az értem van (LT 216).*

Teréz hitelt érdemlően tesz vallomást hitéről, anélkül, hogy elvontan szólna a kísértésekről, amelyek benne tanyáznak és a hallatlan szellemi ambíciókról, amelyek együtt laknak ezzel a megpróbáltatással és amelyek láttán olykor elakad a lélegzetünk.

Számos szabállyal szakít. Krisztust tegezte, a feszületnek nem a lábát, hanem az arcát csókolta meg (DE július 25., 278. o.; augusztus 2., 298. o., augusztus 19., 326. o.).

1889 őszén még olyasmit is megengedett magának, hogy félbeszakítsa a külső kápolna söprését és

az oltárra térdeljen, megkopogtassa a szentségház ajtaját e szavakkal:

– *Jézus, ott vagy? Válaszolj nekem, könyörögve kérlek (Marthe nővér, PA, 1273; CG I. 489. o.).*

Szokatlan bátorság

Mivel emelkedett ki Teréz a maga korából?

Mindenek előtt minden kényszeredettségtől mentes, váratlan lobbanásokkal teli kifejező készségével, amelyet, ahogyan láttuk, kisgyermek korától halálos ágyáig megőrzött.

Ebben a konvenciókkal teli korban, az anyjától kapott örökségként megvolt benne a képesség: tiszta szemmel tekinteni az emberekre és dolgokra, s a jó szemtávolság, amit nem homályosított el érzélem.

Ha netán buzdít, bókol és ha néha, nagyon messziről, úgy tűnik, mintha hízelgésbe bocsátkoznék, ez betegápolónői és lélekgyógyító lelkületéből fakad. Tudja, hogy a szíveket hamarabb hódítja meg szeretettel és tisztelettel, mint erőszakkal. Ezzel lehet megmagyarázni dagályos bókjait, amelyekkel elhalmozza apját, amikor az már nem több roncsnál és azt is, hogy az 1897-ben papírra vetett önéletrajzi kéziratában a gyengéd szeretet hangján szól Mária Gonzaga anyáról, noha tisztában van főnöknője gyarlóságaival, hiszen azok kegyetlen csalódást okoztak neki (Gaucher, Teréz passiója, 28. o.). Azzal, hogy tettet, mintha elhinné, hogy Mária Gonzaga anya kötelességérzetből fogadta el a főnöknői tisztséget, amit az befolyással üzérkedve erőszakkal szerzett meg, a főnöknőt rávezeti hivatalának kívánalmaira és követelményeire.

Teréz, ilyen módon megnyitva ennek az eszes és melegszívű asszonynak a beteges féltékenységét, felébresztette lelkiismeretét és előkészítette megtérését.

A rábizott újoncnőknek meg tudott mondani olyan félelmetes igazságokat, amelyeket senki nem mert velük közölni. Sőt, még az előljárónőinek, Pauline-nak és Mária Gonzagának is: „Ó, hogy megkorholt engem!... De milyen szelíden!” – vallotta ez utóbbi (PO 2919).

Az, hogy a döntött írását, amit akkor a nőkre rákényszerítettek, környezetének tiltakozása ellenére kiegyenesítette, teszt, annak bizonyítéka, hogy szembefordult kora érzelgős hajlandóságaival. Irtotta az érzelgősséget magában is és másokban is. Ő, aki tiszteletteljes és szívélyes volt Mária Gonzaga anyja irányában, a kéziratban, amelyet neki ajánlott, nagyon alaposan tudtára adja, hogy nem akar úgy ragaszkodni hozzá, „ahogyan a kutya a gazdájához” (MsC 21. v. egyike azoknak a részeknek, amelyeket az Egy lélek történetének régi kiadásából kicenzúráztak).

Szociális szinten az, ahogyan Teréz a háztartási alkalmazottak helyzetét szemlélte, sokkal több volt részvételnél és irgalomnál. „Engem”, vallja, „mélységesen FELHÁBORÍTOTT az a különbség, ami itt lent a gazdák és a szolgálok között van” (DE 1897. augusztus 9. 313. o.).

Ezek után, igaz, csak annyit állapított meg: „van mennyország”, ahol „a szegények és a kicsinyek” megkapják „kárpótlásukat” (uo.). Ezt a fajta okoskodást pedig manapság megbélyegzik, mert, úgymond, arra való, hogy fenntartsa a társadalmi kizsákmányolást.

Teréznel azonban egészen másról van szó, mint a „jó lelkiismeret” sekélyes belenyugvásáról, azon az alapon, s hogy „az ég majd mindent jóra fordít”.

Terézt azért háborítja fel a szolgálok helyzete, mert őszinte barátság él benne a megvetettek iránt. S ez benne élt gyermekségétől fogva:

A Buissonnets házban – vallja Pauline – hétfő a szegények látogatásának napja volt. Valahányszor megszólalt a csengő, a kis Teréz szaladt ajtót nyitni, és nekem mondani: – Pauline, egy szegény rokkant öregember!

– Egy szegény asszony, egészen kis gyerekekkel, egyik pólyában van. Az asszony egészen sápadt.

Azután szaladt, hogy hozza a kenyeret vagy a pénzt; ha jutalmat kapott, az egészet alamizsnára költötte, ez volt az öröme (Pauline a Summariumban, 2, PO 1529 §).

Teréz maga is hagyott feljegyzést róla, milyen érzéseket váltottak ki benne gyerekkorában a szegények.

Egy nap egy férfit láttunk, aki nehezen vonszolta magát mankóin, és elindultam, hogy egy sou-t adjak neki, ő azonban nem tartotta magát elég szegénynek, hogy alamizsnát fogadjon el, csak nézett rám, szomorúan mosolyogva és nem volt hajlandó elfogadni, amit kínáltam neki. Nem tudom elmondani, mi ment végbe a szívemben, vigasztalni akartam őt, könnyíteni rajta s ehelyett – úgy gondoltam én – megszorítottam őt. A szegény beteg kétségtelenül megérezte a gondolatomat, mert láttam, hogy elfordul és rám mosolyog. A papa épp az imént vett nekem egy darab süteményt, nagyon szerettem volna neki adni, de nem mertem (MsA 15. r.).

Ami Teréznek a háztartási alkalmazottak állapotáról tett nyilatkozatát illeti, valamit ő is megtapasztalt ebből az alárendeltségből és megaláztatásból a Kármelben, ahol a főnöknője önkényesen használta a szerzetesnőket háztartási alkalmazottakként a családjá szolgálatára. Ez ellen, mint láttuk, maga is lázongott.

Szerette volna átélni, megtapasztalni a közösséget azokkal, akik szegények és megalázottak.

Ha nem fogadták volna be a Kármelbe – vallotta egy napon a Háromságról nevezett Mária nővérnek – egy menhelybe lépett volna be, hogy ismeretlenül és megvetetten éljen bűnbánók között.

– Akkor lettem volna boldog, ha engem is közülük valónak tartanak. Apostola lettem volna társaimnak, elmondtam volna nekik, mit gondolok én a jó Isten irgalmáról.

– Hogyan titkolta volna el – kérdeztem tőle – ártatlanságát a gyóntatója előtt?

– Azt mondtam volna, hogy életgyónást végeztem még a világban és megtiltották nekem, hogy megismételjem (Summarium 2, PA 1402 §).

A jelenlét, életközösség e típusa, amelyet az ihlet, hogy Krisztus a szegények között öltött testet, az új missziós irányzatok előfutára, amelyek jóval később bontakoztak ki.

Az a mód, ahogyan Teréz felfogta az újoncnőkkel kapcsolatos megbízatását: olyannak lenni „mintha egyik volna közülük” s hogy viszonzásképpen az intelmekért és bírálatokért, amelyeket ő mond nekik, arra biztatni őket: mondják el ők is kifogásaikat és bíráló észrevételeiket, – a szentéavatási eljárás során zavarba ejtette a promotort. Még több mint húsz esztendő múltán is annyira elképeszti őt, hogy tévesnek látja Teréz magatartását:

Az, aki parancsol, nem látja el jól a feladatát, ha nem rendszabályozza meg a pökhendieket, nincs minden erejével azon, hogy megvédje a maga tekintélyét és a szilárd fegyelmet (Summarium, 3. füzet, 30. o.).

A II. Vatikáni zsinat tájékozódásainak úttörője

Teréz ilyen formán jóval megelőzte azokat a meglátásokat, amelyek szerint jóvá kell tenni az ellenreformáció túlzásait. Amikor párhuzamot vontunk Teréz és Luther között, többször is rámutattunk, hogy

- a hitet és a bizakodást elébe helyezte a félelemnek,
- újra felfedezte a bibliát és az evangéliumot.

Egyengette a zsinat útjait jónéhány más pontban is:

- Felismerte a szeretet elsőségét.

– Az Egyház egy bizonyos külsőséges értelmezésének kérge alól újra felszínre hozta a „misztikus testet” (alkalmazza is ezt az ő korában ritkán használt kifejezést, MsB, 3. v., 9. sor).

Újra értékelt az eszkatológiát. Igaz, e téren hagyományos a szókincse s ahogyan kortársai, ő is a „mennyországról” beszél (százötvennél többször az „Egy lélek történetében”), de újra az eredeti mély értelemben használja a szót.

– A mennyországot nem a jelentől elvágott jövőnek, nem is egy távoli vidéknek látja. Nem „az én lelkemben van-e a mennyország?” – írja (MSA 35. v., vö. 48. v. 10–11. sor stb.). Olyan felfogás ez, amely a keletiekével rokon.

– Az ő szemében a mennyország nem hely, hanem cselekedet: „Szerintem az én mennyországom – mondja – nem más, mint a szeretet” (MsA 52. v. 2. sor). A túlvilág új mozzanata lesz, hogy „örvendezzünk” (MsC 7. 15. sor) és „énekelni fogunk” benne (uo., 27. v. 1. sor).

– Mennyországa nem statikus, hanem dinamikus. A „rózsaeső” kifejezést ő nem használta, a témakörben mondott szavai és gesztusai nem voltak annyira bőbeszédűek, vagy ha úgy tetszik: torzak (DE június 9, 226. o., vö. 436. és 363–364). Számára a mennyország inkább a Látogatás Misztériuma, visszatér majd, hogy „bevégezze” művét (MsC 3. v., 13. sor). Elmegy majd mindenhová,

ahol szükség lesz rá, hozzátartozóihoz és távoli missziós területekre. Az erre vonatkozó megjegyzéseit fentebb már idéztük (132–133. o.).

A visszatérés gondolata tisztulás eredménye, amely annak a kegyetlen próbatételnek a során ment végbe benne, amikor a mennyország eltűnt előle:

– *A köd, amely körülvesz, egyre sűrűbbé válik, betör a lelkembe és annyira elborítja, hogy nem tudom többé felidézni az én hazám oly édes képét. Minden eltűnt (MsC 6. v. Egy lélek története, 242–243. o.).*

Nem bír belenyugodni, hogy ez az éjszaka semmit se mondjon neki. Megpróbálja ebben az állapotban – amint írja –

felidézni a fény országának emlékét. S kínszenvedésem megkettőződik: úgy érzem, hogy a pokol kölcsönveszi a gonoszok hangját és csúfolódva harsogja felém:

– *Álmodsz... A halál nem azt adja meg majd neked, amiben reménykedsz, hanem a még sötétebb éjszakát, a semmi éjszakáját... (uo.).*

Mindazt, amit azelőtt írt a mennyek országáról, mielőtt megpróbáltatása elvezette volna a teljes kifosztottságig menő leegyszerűsödéshez, csupa olyan hasonlattal fejezte ki, amelyek ma már távol állnak az emberektől. Azokra a kifejezésekre gondolok, amelyeket 1954 után Céline Conseils et Souvenirs (Tanácsok és Emlékek) című könyvének megjelenését követően töröltek a rá vonatkozó írásokból (CSG, 152., 216. o., LT, 182., 1896. febr. 23., az CG 2-ben). Ezt a nyelvezetet Teréz levetkőzte halálos ágyán. Reményét elszakította a kegytárgyüzletek képeitől és visszavezette a szeretet valóságához, amelyet megadatott neki tapogatódzva megélni.

A második Vatikáni Zsinaton ugyancsak végbement egy erőfeszítés a leegyszerűsödés irányában s az Terézéhez hasonlatos. A végső dolgokról szóló fejezet szerkesztésére gondolok, amelyet az utolsó pillanatban csatoltak a Lumen Gentium-hoz. Megvallva az igazat, ebben több volt a külsőség, a szó, kevesebb az eleven valóság.

Teréz nemcsak előfutára volt a minap befejezett zsinatnak; meglátásai nem egy ponton túl is mutatnak azon.

Eljutott a Szentlélekhez egy olyan korban, amikor azt különösképpen elhanyagolták. Igaz, hogy az Egy lélek történetében csak tízszer szól róla (a Levelezésben hétszer és az Utolsó Beszélgetésekben is hétszer), de szavai pontosak és megújító hatásúak, éppen azért, mert élményből, tapasztalatból fakadnak.

Teréz felismeri a Szentlélekben Krisztus Megtestesülésének Szerzőjét (MsA 77. 15. sor), és Azt, aki az Atyához vezet (MsC 19. v. 4. sor), Azt, aki „kérdez bennünk” (LT 165, 1894. július 7.), és a Szentírás Szerzőjét (MsB 1. 34. sor; MsC 19. v. 3. sor; 35. l. 18. sor). Hitet tesz a Lélek szabadságáról „aki ott fúj, ahol akar” (DE, július 11. 255. o. és augusztus 12. 318. o.). Szava mint a kard éle (DE, április 6., 201. o. és augusztus 9., 313. o.).

Hitelességének döntő fontosságú jegye: nem a Bibliától indul az élet felé, ahogyan az „elvből” szokás az alkalmazás irányába haladni, hanem az élet, a tapasztalat, a gyakorlat vezették, míg el nem jutott az Újszövetség, sőt az Ószövetség lényegbe vágóan fontos szövegeihez, amilyenek: Izajás 53, Ezekiel 16, az Énekek éneke stb., mint fényforrásokhoz és alapokhoz. Jó nyomon járt, mikor ezekhez a szövegekhez nyúlt, mert ezek révén eljutott a maga létének gyökeréhez, a szeretethez. Annak révén jutott el, akit ösztönösen „a Szeretet Lelkének” nevez (MsB 1. 34. sor; LT 220. 1897. február 24., 2. r., 1948. kiadás, 371. o.), s akinél felfedezi, hogy elsősorban „a kicsinyeknek tartja fenn irgalmát” (MsB 1.).

A Lélek e megtapasztalása olyan érzékkel ruházta fel a pluralizmus iránt, amelyhez a II. Vatikáni Zsinat csak nagy nehezen jutott el. Egymásnak ellentmondó különbözőségeket talál és

állapít meg a szenteknél. Kik voltak a legkedvesebbek a jó Isten előtt? – teszi fel a kérdést. A válasza a következő: „Mind egyformán kedvesek, mert a Szentlélek indítását követték” (MsC 2. v. 8. sor). Ez a pluralizmus teszi őt megértővé a teljesen különböző értékek és utak iránt. Ezért van az, hogy nemcsak számos iskola, de számos korszak ismer magára benne.

3. Korunk mérlegén

Nem célunk eltúlozni Teréz modernségét, még kevésbé hozzá mintázni őt valamely tisztavirágéletű ízléshez. Nagyon kockázatos volna az is, ha azt a kérdést feszegetnénk, előtte jár-e a jövőnek, amelyet még nem ismerünk... A fontos, hogy kiállja kritikai követelményeink, radikális kérdéseink próbáját, amelyet még a szó kettős értelmében meg kell válaszolnunk, mert bizonytalanok és megoldatlanok.

A pszichoanalízis próbája

Többször idéztük már Jean François Six könyvét, aki lélekelemző vizsgálatnak vetette alá Terézt. A vizsgálódásból Teréz sérelem nélkül került ki, s ebben a távlatban új fényt kap például karácsonyi megtérése.

Nem kétséges, hogy ez a könyv, ahogyan minden új kezdeményezés, kiváltja a kritikát.

Kiváltja a történetírás részéről azért, mert elébe vágott a hiteles szövegek teljes kiadásának. Ezeknek csupán nagyon kis részét ismerte. Nem volt tudomása nevezetesen azokról a kiadatlan levelekről, amelyek lehetővé teszik, hogy Teréz kisgyermekkorát a maga hétköznapi valóságában idézzük fel. Módszeresen válogatta a tényeket, nem egyszer mindaddig, amíg csak bele nem illesztette azokat a maga pszichoanalitikai rácszatába.

Halott kísértetté torzít egy eleven és jelentékeny személyiséget, Teréz anyját, Zélie Martin-t. Ha az ember a maguk összességében olvassa el leveleit, a „halál pulziók” semmiféle látható jelét nem veszi észre bennük. A halál nagyon is kívülről támadja meg őt.

Amikor megszüli Terézt, már megtámadta a rák, amely később elvitte. E szülés előtt négy gyermekét veszítette el. Megsíratta őket. De nem tetszelgett a gyászban. Zélie minden lépését áthatotta az örök élet reménye. S itt lent még további gyermekeket akart. Három héttel Teréz születése előtt, 1872. december 15-én kelt levelében így ír:

– Bolondul szeretem a gyerekeket, azért születtem, hogy legyenek nekem, azonban az idő hamarosan véget vet a dolognak. Ebben a hónapban, 23-án, negyvenegy éves leszek, ilyen korban mások nagymamák (CF 14. o., CG I. 91. o.).

Fontosnak tartja, hogy lányai csinosak, jól öltözöttek legyenek. Elsőszülött lányát, apáca nővére óhaja ellenére, bálba küldi.

Zárjam be talán kolostorba? Nem élhetünk a világban úgy, mint a farkasok! Mindenben, amit ez a szent leány nekünk mond, el kell őt fogadni és hagyni kell... Hadd találjon Marie egy kis szórakozást, nem lesz annyira vad, mert már az! (CF 322. o.).

Mikor Teréz születését várja, azt írja:

Ha a jó Isten megadná nekem a kegyet, hogy szoptathassam, öröm volna felnevelni (CF 140. o. stb.).

Igen, ez az asszony szereti az életet, és amikor gyermekei halála után azzal vigasztalja magát, hogy „angyalok lettek az égben”, csak a maga korának egyik bevett szólásmondását ismételte meg. (Használja ezt a kifejezést Szent Bernadette is, még erőteljesebben, pedig ő egészségesen gondolkodott.) Amikor Jean-François Six (15. o.), ezen az alapon

„angyalgyártónak” nevezi el Zélie-t, akkor ez nem elemzésről tanúskodik, hanem kísértésről, hogy szólamokat gyártson.

Bírálat érte Six-t a pszichoanalitikusok oldaláról is, mert a pszichoanalízist, úgymond, a rossz példa ellenére, amelyet Freud adott e vonatkozásban, élő emberen kell gyakorolni.

Dominique Stein pszichoanalitikus amiatt száll vitába Six fejtegetéseivel, mert szerinte ez Teréz ama karácsonyi konverzióját úgy fogja fel, hogy „neurózisából gyógyult meg”. (Vie spirituelle, 1972. május-június sz. 293. o.)

Minden emberi lény megéli a maga gyermekkori neurózisát – teszi hozzá D. Stein (394. o.).

Meg lehet-e „szabadulni a neurózistól”? (Six: Teréz valódi gyermekora, 221. o.) Ki lehet abból gyógyulni? Ugyanúgy nem lehet, ahogyan az ember nem gyógyul ki testi valójából, ahogyan nem gyógyul ki emberi mivoltából. A belső feszültségek, a sérülések, azaz az irracionális talaján élünk. Szabadságunk feladata: vállalni és irányítani azt, amik vagyunk, ahogyan a lovas hajtja a lovát.

Egy másik pszichoanalitikus, Dominique Duliscouët, ugyancsak fenntartásokkal fogadja a „halál pulzókat” emlegető kórmegállapítást, e „nehezen megragadható freudi fogalmat”. (A Vie spirituelle melléklete, 1972. októberi szám, 81. o.) Törvénytelennek tartja szabadjára engedni

a neurózis nyelvezetét, ha azt az életszentségre is kezdik alkalmazni. Nem lehet megengedni, hogy minden idealizációs processzust szublimációs processzusokkal helyettesítsünk azoknál, akiket szenteknek ismerünk el (uo. 82. o.).

A lényeg azonban az, s ezt el kell ismerni, hogy Jean-François Six volt az első, aki figyelmes és építő módon szembesítette a lélekelemzést és a misztikát: ugyanannak a lélektani valóságnak két el nem választható nézőpontját. Mert a szentség nem az emberek fölött lebeg, a teljes ember az.

Six újszerű, ragyogó és nem egyszer rideg fényben villogó elemzése rávilágít az Istenhez való viszony árnyékos zónáira és szembetűnővé teszi azokat.

Mérlege azonban, ami Terézt illeti, teljesen pozitív. Neurózisai nem teszik gyanússá szent mivoltát. Ez az életszentség nem csökken, nem omlik össze ezen a próbán, hanem – a valódi helyére kerül. Valódi végkifejletként jelenik meg, amelynek lendülete, felszabadultsága megrendítő. Több olyan embernek ajánlottam Six könyvét, akik pszichoanalitikus kezelés alatt álltak. Nem egynek közülük revelációt, megvilágosodást és mélységes ösztönzést jelentett.

Nem minden misztikus állja meg a helyét ezen a mérlegen ilyen jól. S olyan korban, amikor különféle fokon mindegyikünk ismeri vagy sejti tudatalatti kötöttségeit, értékes ez az elemzés. Megegyezik bizonyos hivatásos pszichológusoknak (házassági vagy egyéb tanácsadóknak) tapasztalataival és vallomásaival: mesterségük gyakorlása és kultúrájuk arra kényszeríti őket, hogy szigorúbban állapítsák meg hitük helyét. Teréz ebből nem kisebbedve, hanem megnagyobbodva kerül ki. A kegyelem és az életszentség a maguk eredetiségében, saját helyükön, sajátos mivoltukban tárulnak fel benne. Teréz vállalja mindenre képes emberi valóságát, és a jövőbe vetíti ki azt, amit a magára hagyott neurózis egyébként arra kényszerített volna, hogy egy önmagába visszatérő pályán járjon körbe-körbe. Teréz, mert határozott volt az önismerete és együtt tudott élni a nyitottabb szelleműekkel, fel tudta oldani az egocentrizmus görceit. Röviden sommázva, ahogyan az egyik legkitűnőbb terézi szaktekintély megfogalmazta:

alaptételével csak egyetérthetünk: Martin Teréz lépésről-lépésre felszabadította magát családi, társadalmi, szerzetesi környezetének befolyása alól, hogy a kegyelem révén felszabadult személyiséggé váljék, miután felfedezte az evangéliumi szeretet Istenét (G. Gaucher, Beszámoló Six könyvéről a Carmel c. folyóiratban. 1972. június, 159. o.).

Szembeállítottam azokat az elemzéseket, amelyeket egyrésztől monsignore Combes, másfelől Jean-François Six adott arról a kegyelemről, amelyet 1886 karácsonyán kapott Teréz, az előbbi a legklasszikusabb tan távlatában, a másik a pszichoanalízissel. Azt vártam, hogy ellentétet vagy eltérést találjak köztük, két külön világot, amelyet légmentesen záró fal választ el egymástól. Kiderült: a két kulcs, amelyet két különböző oldalról határozott biztonsággal és rendszerező szellemben, de a szövegek pontos figyelembevételével alkalmaztak, alapjában véve ugyanazt a diagnózist eredményezte. Six nem hagyja figyelmen kívül a kegyelmet. Megállapítja, hogy az ajándék, amelyet Teréz kapott – eredeti. Combes nem mellőzi a lélektani rugókat: Teréz hatékony és győzedelmes harcát, midőn a varázslatuktól megfosztott cipői előtt megjártssza a közlékeny örömet, amely, valódi örömet sugároz, többé már nem gyermeki örömet, hanem az öröm teljességét. Six könyvének olvasása lehetővé teszi annak felmérését, hogy a kegyelem nem idegen test, nem is egy külső tárgy, amelyet Isten úgy iktat be az emberek lelki világába, ahogyan az órás helyez be hiányzó alkatrészt egy öreg faliórába, hogy az járjon. A kegyelem ajándéka radikálisabb. Magának Istennek látogatása. Találkozás az, mert Isten barátsága magára ébreszti a cselekvő szabadságot, amely magára ölti az emberi körülményeket, közöttük az idegrendszerieket is, irányítja azokat és azokból emelkedik ki. A kegyelem nem a másodlagos okok rendjéből való, nem helyettesíthető be az ember sajátos dinamizmusával. Knosszoszi Epiménidész mondása szerint, amelyet Szent Pál idéz az Apostolok Cselekedeteiben (17, 28): Istenben „élünk, mozgunk, létezünk”. Isten ajándéka nem keveredik össze a szabadsággal. Annak magát az ébredését serkenti; nem mentesít a szabadságtól, hanem megadja neki, hogy úgy gyakorolhassák, mint szabadságot. Ez a tapasztalata magának Teréznek is.

A laicizált társadalom próbatétele

Teréz nemcsak a pszichoanalízis próbatételén állja meg helyét, hanem korunk radikális kérdéseivel szemben is. Állja a laikus világ próbatételét, ahol a „természetfölötti dolgok” nem találnak olyan helyet, amelyet körül lehetne határolni. Egészen ráhagyatkozva az abszolútumra, a tökéletességre és alávetve rendkívüli kifosztatásnak, nagyobb mélységbe eresztette gyökereit, olyan talajba amelyet az erózió nem tudhatott elérni, olyan pontra, ahol a mi mai nehézségeink: a kulturális tengelyek változása, a demitologizáció, a mindenféle bizonytalanságok és viszonylagosságok nem tudnak többé hatni.

Próbáljunk, megkockáztatva egy másik metaforát, pontosabban fogalmazni. Szeretetének lendületében Terézt nem állította meg két látszatra áttörhetetlen akadály. Ahogyan a ballisztikus rakéták törnek át a hangsebesség félelmetes határát, és ahogyan elképzelhetnénk a kevésbé valószínűt: a fénysebesség határának áttörését, úgy tört át Teréz két falat: a szenvedését és a kételyét.

1. A szenvedés! Veullot bíboros, az első napokban, amelyeket halálos ágyán töltött, mikor már csodálatos akarateréje felmorzsolódott, mondotta:

– *Mondják meg a papoknak, hogy ne szónokoljanak a szenvedésről. Nem tudják, mi az.*

Azzal találta magát szemben, egy pillanat alatt, amit nem lehet megérteni (mert a szenvedés pontosan nem érthető), de meg lehet próbálni belülről, a próba szó teljes értelmében. Néhány

hónappal azelőtt ugyanis látta meghalni anyját, hosszú haldoklás közepette, mert az orvostudomány műfogásai gyötrelmesen elnyújtották azt. Az orvostudományé, amelynek végezni kell a maga kötelességét. Teréz mindezt kábulat és érzéstelenítő injekció nélkül szenvedte végig. Be kellett őt csapni, hogy néha egy kis morfiomos szirupot adhassanak be neki. A véget nem érő hónapokat teljes öntudattal élte át. S erről több alkalommal is vallomást tett. El kell olvasni, mit mond erről a témáról az Utolsó Beszélgetései című írás:

Nagyon könnyű szép dolgokat írni a szenvedésről, de írni, az semmi! Benne kell lenni, hogy tudjunk (jól mondja, hogy „tudni” és nem megérteni, mert megérteni nem tudja az ember – 1897. szeptember 25., DE 375. o.; Szinopszis, 404-405. o.)

Emberileg teljesen összeroppan, összeomlik:

– Ha nem volna hitem, egy pillanatig se haboznék, halálra adnám magam (1897. szeptember 22., 371. o.; Szinopszis 394. o.).

Felteszi a kérdést, amely csodálkozásra készítette Bernanost:

– Ez a haldoklás? Mit tegyek, hogy meghaljak? Soha nem tudok meghalni. (1897. szeptember 29., 377. o.; Szinopszis 406. o.).

Mégis, újra azt mondja, ismétli:

– Most igazán érzem, hogy mindaz, amit mondtam – teljesen igaz. Igaz, hogy sokat akartam szenvedni a jó Istenért és igaz az is, hogy még kívánok (Szeptember 25., 375. o., Szinopszis, 404-405. o.).

És még az utolsó napon is, közvetlenül az agónia előtt, amelynek során még mindig tud egy árnyéknyi mosolyt küldeni ápolónője felé, ezt mondja:

– Mindaz, amit arról írtam, hogy szenvedni akarok, mindaz nagyon igaz... Nem vonom vissza: ki akarom magam szolgáltatni a Szeretetnek. Ó, nem, nem vonom vissza, ellenkezőleg. Soha nem hittem volna, hogy ennyit lehet szenvedni stb. (Szinopszis, 416-419. o.).

Maga Jézus Krisztus tekintette a szenvedést a szeretet tanúságtételének, és Teréz az idevágó evangéliumi szöveget visszhangozza:

Nincs nagyobb szeretet, mintha valaki életét adja azokért, akiket szeret (Jn 15, 13 és McC 12. r.).

A látszat-szeretet vagy egész egyszerűen: az érdekből mutatott, gyenge, rosszul begyökerezett szeretet elbújik vagy elmenekül, ahogyan az apostolok a Getszemani kertben. A tönkrement ember elveszti legtöbb, ha ugyan nem minden „barátját”. Ilyen értelemben igazán beszélhetünk a szenvedés faláról.

Teréz áthatolt a falon. A szeretetből vállalt halált, amelyet óhajtott, amelynek égő áldozatul akarta feláldozni magát, a maga komor valóságában tudta elfogadni: halált nem rajongó önkívületben, hanem a kereszten függő Krisztus példája nyomán – szorongva. Teréz a húsában tanulja meg, hogy „meghalni szeretetből” számára annyit jelent: „halállal halni meg” – azaz „egészen közönségesen!” (1897. augusztus 3.; Szinopszis, 238-239. o.).

Ez a halál nemcsak a húsában van jelen, hanem a lelkében is.

2. Itt találjuk magunkat szemben a másik fallal, amely még ijesztőbb, még lehangolóbb, mint az első: a kétellyel, amely gyökerében gyöngíti meg a hitet.

Ezt se lehet felfogni. Hogyan „foghatná fel” a hit intelligenciája azt, ami magának a hitnek az elborulása, elhomályosodása?

Ez a kísértés nagyon a mi korunké. Napjainkban a kritika számosabb és hegyesebb nyíllal szegezi át a hitet, mint amennyi és amilyen Szent Sebestyént veri át a jelképekkel teli ikonográfiánkban. S a relativitás, a viszonylagosság még a kritikai beállítottságnál is gyökereikig hatóbban sebzi a hit tárgyival kapcsolatos tudásunkat, nyelvezetünket, azok felfogását. Elrejtőznek, elmosódnak ezek. Nehéz őket ízlelni.

Ez alapján véve csak a hit feltételeit radikalizálja. A hit természeténél fogva hozzátapadás, nem az érzékelhető nyilvánvalóságokhoz, hanem Istennek bennünk működő titokzatos tanúszkodásához; tanúsághoz, amely nem nyilvánvalóvá teszi azt, amit tanúsít, hanem ama végkifejlet felé irányít bennünket, ahol minden értelmet kap, ahol minden világosnak bizonyul.

Nem kényelmes ez a szituáció; az ember mentsvárákat, biztosítékokat szerkeszt magának. S ez természetes. A virágos jámbor képi világ, amelyet Pauline még a gyermek Terézbe beleoltott, környezete pedig fenntartott benne, ennek a kicsinyes eszközökkel dolgozó pedagógiának a megnyilvánulása. Mindez a támogatás az utolsó hónapjaiban elhagyja Terézt. Mindentől elszakítják: a munkától, szolgálatoktól, a szerzetesi élet szabályaitól és cselekedeteitől, mert beteg volta alkalmatlanná teszi őt, hogy véghezvigye azokat.

– Nem tudok semmire támaszkodni, semmiféle munkámra, hogy reménykedhetnék... Nem mondhatom magamnak: elvégeztem minden feladatomat... De ennek a szegénységnek a tudata valódi fény nekem (DE 1897. augusztus 6., Szinopszis, 252–253. o.).

Élete utolsó két hetében (augusztus 19-től szeptember 30-ig) teljesen meg volt fosztva az Eucharisziától (DE 531. o.).

Képei és maga a nyelvezete is, amelyek eddig fenntartották, elhagyják őt. Felbomlanak. Elszakad kora irodalmától, minden emberi menedéktől; egy maradt meg csupán neki: a szeretet (hivatása). Szeretet az elhagyatottságban. Nem tud többet, mint a szeretni ígét ragozni fel nem fogható szenvedéssel.

Nem véletlen, hogy ezzel a szóval hagyta el az életet, ez volt mindene, ami megmaradt (DE Szinopszis, 422–423. o.).

Ezen az úton azonban az evangélium legmélyebb lényegére talál rá, arra, ami megmarad minden mítosztalanítás után, mert az Evangélium nem annyira doktrína kinyilatkoztatása, hanem a szeretet megnyilatkozása: Jézusé, aki szegény a szegények között, akit keresztre feszítettek a latrok között, aki az első boldogságtól kezdve az utolsó ítéletről szóló beszédéig (Máté 25, 31–46) azt hirdeti: „amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek.” Erre adta meg Teréz a maga válaszát, nem sztoicizmussal, hanem a kapott kegyelem által.

Teréz, mert ennyire vele tudott élni a szó legszorosabb értelmében „elrejtőzött Istennel”, ezért marad meg példaképünknek.

A keresztyén, aki a mai elvilágiasodott társadalomban éli a hitét, a magáéra ismer Teréz éjszakájában és reménységében. A század egyik legnagyobb teológusa, Yves Congar ezért lát benne és Charles de Foucauld-ban

fároszokat, amelyeket Isten keze gyűjtött meg az atom századának küszöbén (idézte: G. Gaucher, Teréz passiója, 253. o.).

4. Egy csendes forradalom

Próbáljuk meg ezek után megfogalmazni, milyen értelemben lép túl Teréz a maga korán, miben éri utol a mienket és világítja meg abban a jövőt.

Megértjük, hogy Mgr Combes, a Hagyomány és a folyamatosság embere, forradalmárnak tekintti Terézt, mert ő indította el

a legmegindítóbb és leghatalmasabb forradalmak egyikét, amelyet a Szentlélek az emberiség lelki fejlődésében kirobbantott (Combes, Bevezetés, 1946-os kiadás, 146. o. 1948-as kiadás, 184. o.).

Az az átalakulás, amelyet Teréz magában az életben megindított, hogy megteremtse az evangélium szerinti hiteles kapcsolatokat az Isten és az ember között, valóban: csendes forradalom méreteiben bontakozik ki.

Teréz nem azért marad időszerű, mert korának gyermeke volt vagy mert törte volna magát, hogy modern legyen: azért marad az, mert annak a felpeszgő forrásnak a telepéig jutott el, amelyről Jézus szól Szent János evangéliumában; a forráshoz : – a Szentlélekhez, az evangéliumhoz, amelyet a Lélek ihlet, az Istenhez, akinek készséges irgalma nem akar mást, csak felfakadni az ember szívében.

Teréz innen indulva kapcsol egybe annyi különböző törekvést: sajnálja, hogy nem tudja azokat kimeríteni, de panaszkodik, amikor látja, hogy ellentmondó különbözőségekből valósulnak meg másoknál és a második élet teljessége számára tartalékolja azokat. Helyénvaló felpeszgő forrásról szólni itt, mert mindez nem lapos, könyvszagú, statikus, hanem tömör, élő, lendületes valóság. Teréznél nem lehet „elvre” és tézisre gondolni, csakis „pályára”, írja helytállóan Mgr Combes (Bevezetés, 1946. kiadás, 146. o.).

Ezért újítja meg Teréz a maga korát valóságosan, lényeges pontokon, ahol az elfeledkezett az evangéliumról vagy szembefordult azzal.

Ezért előzménye, ahogyan láttuk, a II. Vatikáni Zsinatnak, különösen a biblikus megújulás vonatkozásában. Nem egy pontban, túl is lépett a II. Vatikáni Zsinaton, mert nála a fenntartás nélküli élmény megelőzi a doktrinális formulákat. Ő magából az életből ki tudta hozni, amit mi oly rosszul tudunk összerakni a szövegekből. Így a forradalom is, amelyet meghirdet, megelőzi korunkat és összhangban van azokkal az igényekkel, amelyeket ez a kor a hitelességgel szemben támaszt; mi ugyanis nem tűrjük az eltérést a nyelv és az élet között és nem tudjuk elviselni a vallásos beszédet, ha abból nem sugárzik az élmény.

Teréz lelki élete, ahogyan jól világít rá Urs von Balthasar, nem teológiai képzésből bontakozik ki, maga az élete „teológia”. Ebből forrászik egész tanítása. Ezért hasonlítja őt Urs Szent Pál apostolhoz, mert azt is közvetlenül Krisztus és a Lélek formálta és a tanítása ennek a tapasztalatnak a kifejezése. Ahogyan Pálnál, Teréznél is megvan a maga keresztkben és aláztatban megélt szent voltának tudata.

Teréz, mivel maga az evangéliumi forrás alakította ki őt, zavarba ejti a „bölcseket és a tudósokat” (Mt 11.25); a legjobbak közülük be is vallják, hogy meghaladja, elképeszti őket; az elvek, vagy a szó szintjén kénytelenek takarodót fűjni. Lehetetlen kiválasztani rá vonatkozóan

egyetlen formulát, amelyre rámondhatnánk, hogy az az alapvető értékű princípium, amelyből minden további következik – állapítja meg Mgr Combes (Bevezetés, 1946, 273. o. 1948-as kiad. 485. o.).

Ha az ember mégis keres valamilyen kulcs-fogalmat, folytatja Mgr Combes, olyanokra gondol, mint:

- a lelki gyermekség, vagy
- a szeretet,
- a sokat emlegetett ígéretei: „Otthagynom majd a mennyországomat” stb.
- A terézi lelkiség összetett valóságát azonban egyik se meríti ki.

Azt mondani: Teréz szelleme azonos a lelki gyermekség kis útjával – annyit jelent: túl messzire menni tanításában és megcsonkítani azt.

Azt mondani: Teréz szellemét az Isten szeretetében kell keresni és bizonyágként felhozni rajongó kiáltását: Hivatásom a szeretet! – kétségtelenül azt jelenti, hogy egyik alapvető irányára mutatunk rá, azonban ez ugyancsak leegyszerűsíti Terézt, jobban, mint ahogy az megengedhető.

Micsoda bölcsesség, mekkora önfegyelem szükséges, hogy az életet ne egyszerűsítsük le tétélekké és utána ne ajánljunk szintézis helyett egy sor kulcs formulát, azzal hivatkozva, hogy magától Teréztől vettük ezeket! – mondja Combes (Bevezetés, 1946. 270–284. o.). Sok volna ebben az aggályosság? Nem, mert azokról a formulákról, amelyeket e célból kiemeltek, kiderült, hogy részben nem hitelesek.

– Ez a kifejezés: „a lelki gyermekség útja” (Combes, uo. 1948. 279. és 485. o.): csak 1907-ben, tehát Teréz halála után tíz évvel bukkan fel, azelőtt sehol nem találni nyomát. Az Utolsó Beszélgetéseiben sem Teréztől származik a kifejezés, hanem Pauline szúrta be később. Ez ma már megállapított tény (DE, 470. és 578–579. o.), azoknak a kérdéseknek az értelmében, amelyeket egyébként Mgr Combes vetett fel elsőként.

– „Megerszerettetni a szeretetet” (Combes, 1948-as kiadás, 494–495. o.) ugyancsak betoldás, a Szent Szívről nevezett Isabelle anya kezétől.

– „Az életszentség nem ilyen vagy amolyan gyakorlatokból áll, hanem a szív átadását jelenti” stb. (Combes, 489–494. o.).

Értsük a dolgot jól: a terézi lelkiség tudósa a lényegyet tekintve nem tévedett. Az itt megkérdőjelezett formulák Teréz gondolatainak helyes értelmezései. De mindegyik a misztikus teológiából vett doktrinális megfogalmazás, amely az értelmezőktől és a kommentálóktól származik, nem pedig magától Teréztől.

A kis út lényege

Térjünk most rá azokra a lényegi pólusokra, amelyeket Mgr Combes emel ki, úgy mutatva azonban azokat, ahogyan Teréz élte meg.

1. Az első, alapvető pólus, az Irgalomnak, ennek az áradatnak tapasztalati felfedezése, az Irgalomnak, amelyet Isten szabadjára akar engedni.
2. Ez a pólus azonban csak akkor válik értéké, hatékonyá, ha működésbe lép a másik: az a „semmi”, amelyben Isten pontosan azokat a vágyakat ébreszti fel, amelyeket ki akar elégíteni.

Teréz felfedezése: az Irgalom és a Remény egybekapcsolása.

3. A végtelen Szeretetnek és a „semminek” ez a találkozása azonban nem az Isten teljessége által betöltött lélek egyénies és elzárkózó elégteltségében teljeseedik ki. A szeretet sajátossága, hogy közölni akarja önmagát. Hiszen mi más volna a lényege? Teréz, aki ezt a „szerelmes” találkozást a „láng” és a „tűz” kifejezésekkel írja le, mélységesen benne él Krisztus eme szavának szellemében:

Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak a földön. Mi mást akarnék, mint hogy lánggra lobbanjon (Lukács 12, 49).

Ez az a három pont, amely csodálatos szerkezeti összhangban van a szentháromságos étellel (az Atya, aki ad, a Fiú, aki elfogad, a Szeretet és a Pünkösdi Lelke); kíséreljük meg jobban megragadni dinamikus tagozódásukat, amennyire csak nyelvvel lehetséges.

Teréz képeit és hasonlatait e három pólus szerint lehet csoportosítani: az Irgalom, a semmi és az apostoli lendület.

1. Istenről, a „végtelen Szeretetről” (MsA 76. 9. sor; MsB 1. v. 23. sor), a „végtelen Irgalomról” (MsC 25. 5. sor és 27. v., 3. sor stb.) Teréz ilyen képekben szól: „az isteni Nap”, vagy a „Szeretet Napja” (MsB 4. és 5.), a sas (Krisztus), aki egészen ehhez az izzó naphoz tudja felvinni az „erőtlen” kis madarat (MsB 5. v.); de – a kegyelme – felvonó is, amely sebesen és erőfeszítés nélkül tud felvinni az Istenhez (MsC 3.).

Teréz ezeken a képeken túlmenően azt kéri Istentől, hogy Az maga legyen az ő „Szentsége” (Egy lélek története, 316. o.), legyen az, Aki benne szeret, mert Isten Lakomájával (Agape) maga hív meg bennünket, hogy szeressünk:

– *Te jól tudod, hogy én soha nem tudnám nővéreimet úgy szeretni, ahogyan te szereted őket, ó Jézusom, ha nem te szeretnéd őket még bennem is (MsC 12. v.).*

2. Teréz, hogy az emberi gyengeséget kifejezze, ilyen képeket alkalmaz, mint „homokszem”, „Jézus kis játékszere” (MsA 64. 25. sor). Elmeséli a nyilvánosházi bűnös nő történetét aki belehal a szeretetbe azon az éjszakán, amely megtérését követi: ő, Teréz, ezt a mozzanatot lényegbe vágóan fontosnak látja. Kéri, hogy pótlólag írják be majd a kéziratába: mert, amint mondotta – „a lelkek csak így értik meg” (DE 1897. július 11., Szinopszis, 134–135. o.).

Alapvető tétele: az emberi gyengeség nem jelent akadályt az ajándékozó isteni szeretet számára, hanem vonzza azt. Teréz ilyen módon az Evangélium leglényegéhez csatlakozik, amely a szó eredeti értelmében: a szegényeknek hirdetett Jó Hír.

Nemcsak a gyengéknek, a kicsinyeknek, nyomorékoknak, azoknak, akik szenvednek és akik sírnak, mert üldöztetést szenvednek, hanem a bűnösöknek is, mindenk fölött nekik.

Teréz átérezte Krisztus szavának teljes súlyát, amellyel azt mondja: Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem hogy a bűnösöket (MsA 39. 6. sor; MsB 5. 33. sor).

Szívvvel lélekkel hiszi: nincsen olyan bűn, amely eléggé nagy, nincs olyan helyzet, amely túlságosan kétségbe ejtő volna ahhoz, hogy az Irgalom ne tudná a lelket teljesen, egy csapásra megmenteni, meghaladva mindazt, amit az ember fel tud fogni. Kedves gondolata volt, hogy a szeretet okozta halált, amelyet ő olyan drágán, hosszú időn át tartó szenvedéssel fizetett meg, Isten egyszerre megadhatja egy bűnös nőnek, akit annyira elragad „bűnbánatának és szeretetének heve”, hogy „széttöri halálos bilincseit” (DE, Szinopszis. 135. o.).

Mégis, Urs von Balthasar, aki egyébként olyan mélyreható módon mutatta be Teréz üzenetének zseniális jellegét és annak időszerűségét a mai ember számára, egy dologban fenntartással él. Teréz lelkiismeretét sokáig a büntudat fátyolozta be. Látomása a Szent Szűzről és csodálatos gyógyulása, a megnyugtatás, amit Pichon atya adott neki, „hogy soha se követett el halálos bűnt”, eltörölték benne a büntudatot. Urs ebben tévutat lát (Verbiegung: Urs, Theresa, Köln, 1950, 83. o.). Azt a következtetést vonja le belőle, hogy:

teológiája előtt zárva maradnak a középponti misztériumok: a bűn misztériuma, amelyet hordozunk, SZOLIDARITÁSBÓL ebben a bűnben, a szeretet és a büntudat kompatibilitásának misztériuma és mindenk fölött a bűnbánat szentségének misztériuma (uo. 92. o.).

A svájci teológus odáig ment ebben a távlatban, hogy azt gondolta: a bűnösök ki vannak zárva a „kis útból”:

A tökéletesség útja ez, olyan lelkek számára, akik elhatározták, hogy nagylelkűen szeretnek... stb. (uo. 256. o.).

A tévedés okát, amely ebbe a megállapításba belecsúszott, a Terézre vonatkozó szövegek állapota okozta, amelyben azok Urs könyvének megjelenése idején, 1950-ben voltak. Az akkor rendelkezésre álló hiányos és retusált források nemhogy megvilágították volna, hanem megfordítva: eltakarták a büntudatot, amely oly gyötrelmes ostromzár alatt tartotta Terézt.

a) Urs az Egy lélek történetének azt a szakaszát, amely Pichon atya Teréz előtt tett kijelentéséről szól, még ilyen formában olvasta:

*A jó Isten színe előtt... kijelentem, hogy ön soha nem követett el egyetlen halálos bűnt; köszönje meg az Úrnak, amit önért tett...
Ó, nem volt nehéz elhinnem!*

A hiteles kiadásban e szavakat: „Köszönje meg a jó Istennek, amit önért tett” – ez a negatív ellentétel követi:

Mert ha ő elhagyta volna önt... ön egy kis démonná lett volna!

Teréz, amikor a továbbiakban így szól: „Ó nem volt nehéz elhinnem ezt”, nem arra gondol, hogy az, ami Isten ajándéka, benne magától értetődő, evidens, hanem arra, hogy „egy kis démon lett volna belőlem” (MsA 70. r.).

b) Urs von Balthasar megpróbálja megkérdőjelezni, amit Pichon atya a halálos bűnről mondott. Hajlik a gondolatra, hogy azt mondta Teréznek: „Ön soha nem követett el egyetlen bűnt se” – minden minősítés nélkül. Nos, ma már teljesen bizonyos, hogy Pichon atya a halálos bűnről beszélt, hiszen maga ismételte meg írásban is, amit Teréznek mondott (1888. május 28.).

Soha, soha, soha nem követett el ön egyetlen halálos bűnt sem (1893. január 20-án kelt levele. Pichon atya, Lisieux, 1968., 39. o.).

c) Végül és mindenek fölött, ma tudjuk: Pichon atya kijelentése nem volt elég, hogy megszabadítsa Terézt a bűnössége miatti szorongásától. Már csak azért se tudott megnyugodni a dologban, mert Pichon atya „nagyon úgy bánt vele, mint egy gyerekkel” (DE, 237. o.).

Fogadalomtétele után egy évvel Alexis atya hatékonyabban erősíti meg ugyanezzel a lelki gyötrellemmel szemben, mikor azt mondja neki, hogy „a hibái nem szomorították meg a jó Istent” (MsA 80. v.). Még később ugyanilyen értelemben tudott hatni rá gyóntatója, Baillon főtisztelendő is. Ez a közbelépés 1892 januárja után történt, azután hogy (újoncmesternői) hivatalába lépett, de 1893 előtt, mivel az erről szóló feljegyzését fekete tintával írta. Ez a megnyugtató hatás hatékonyabb volt, mert Terézt nem külső tekintély által adott biztonsághoz, hanem a maga belső világosságához kalauzolta el:

Ha nem a lelkiismerete ellen cselekedett, mégha bűn is lett volna, ön akkor se vétkezett volna (Pichon atya, Lisieux. 1968., 38. o. és a 124. jegyzet).

Pichon atya körülbelül ez idő tájt, 1893. január 20-án kelt levele több mint harmad részét arra fordította, hogy megnyugtassa Terézt, megmagyarázza neki, hogy „az ember nem vész el úgy, hogy ne legyen annak tökéletesen tudatában” és újból megismétli: Teréz soha nem követett el „egyetlen halálos bűnt” (uo. 39. o.).

Urs von Balthasar feltételezése szerint Terézben a halála előtt egy hónappal támadt fel ismét a bűntudat (Urs, Therese, 322. o.).

Valóban, ez a megállapítás helytállóan is látszik, ha Teréznek azokat a szavait olvassuk, amelyeket 1897. augusztus 12-én, utolsó áldozása után mondott (DE 318. o., Szinopszis. 278–279. o.).

– Abban a pillanatban, amikor a pap elkezdte a konfiteort... úgy éreztem magam, mint a vámos, mint a nagy bűnös nő. Úgy éreztem, hogy a jó Isten olyan irgalmas! Úgy éreztem, arra kényszerít ez, hogy kérjem a teljes mennyei udvart, járjon közbe Istennél, adja meg bocsánatát. Úgy kellett sírnom...

Ez azonban nem új jelenség nála, hanem az tör felszínre itt benne, amit szüntelenül érez. Röviden vázolva: Teréz lelki fejlődése, valószínű a következő volt: a nyugtalanság, hogy halálos bűnben van, hosszú esztendőkön át üldözte, 1891 októberig, és kisebb mértékben, úgy látszik, 1893-ig. A bizalom és a hálaadás fokozatosan, de nem erőfeszítés nélkül, megszabadította ettől a nyugtalanságtól, amely akadályozta haladását a Szeretet felé. Amit a halálos ágyán kifejezett: a végső idő: derűsebb lelki állapotot a bűnnel és az Irgalommal szemben.

Egyszóval: Terézben semmi nincs egy katharból és nem merült bele a „feddhetetlenség” érzésébe (Süнденlosigkeiteit, Urs, 91. o.). A maga megpróbáltatásait fejezi ki spontán módon, amikor azt mondja: mindez hitbeli szolidaritás a bűnösök asztalánál. És nemcsak a tiszta lelkeknek ajánlja a maga kis útját, hanem kivétel nélkül mindenkinek:

Minél szegényebb leszel, annál jobban szeret téged Jézus – írja Céline-nek (LT 211, 1896. december 25. Ld. Egy lélek története, 1941. kiad. 322. o.).

Természetszerűen adódó árnyalatokkal ugyanezt a skémát alkalmazza a bűnösökre, ahogyan azt a fentebb idézett szövegek igazolják, s amelyekhez hasonlót még többet is hozhatnánk. Nincs olyan bűn, amit az Irgalom a szeretet teljességében jóvá ne tudna tenni.

3. Az apostoli buzgalmat – amelyet a rózsaső képével szoktak népszerűsíteni, s amit épp hogy csak megemlített (június 3. DE 438. o.), – Teréz nem annyira a mennyek magasságából aláhulló esőként jeleníti meg, hanem inkább személyes látogatásként és közvetlen jelenlétként.

Ezekben válaszolunk a kérdésekre, amelyeket a könyv bevezetésében tettünk fel „Teréz mítoszainak” különböző változataira vonatkozóan. Azért tudott annyi gondolatot, annyi képet ihletni, mert meg tudott élni egy olyan teljességet, amely igen széles körben tudja megragadni az embereket, ott, ahol vannak. Ha ezen a szinten gondoljuk végig a dolgokat, Edith Piaf tisztelete a Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz iránt (amennyiben lehántjuk róla életrajzírójának túlzásait) nem nélkülözi teljesen a szeretet és az irgalom iránti érzéket.

A lényegét illetően: a teológusok vitatkozhatnak vég nélkül arról, hogy a „kis utat” a reménnyel (Meester) vagy a szeretettel (Gennari) kell-e jellemezni. Teréz nem választja szét a reményt és a szeretetet. Számára ez a kettő egy teljesség.

Forradalom a misztika rendjében

Mint minden ember, aki nagy tetteket hajtott végre, Teréz választott. Egy irányban, egy meredek úton indult el. Mindent feláldozott érte, mint az Isten országáról szóló példabeszédek egyikében az az ember, aki eladja mindenét, hogy megvásárolja a szántóföldet, ahol a drágagyöngy van elásva.

Célkitűzése: szentté lenni. Önéletírása első oldalain újra és újra megismétli:

– *Nem akarok fél-szent lenni (MsA 10. v. 4. sor).*
 – *Isten megértette velem, hogy az én dicsőségem az lenne, ha nagy szent lenne belőlem! (MsA 32. r. 14. sor stb.)*

Kifejezetten e cél felé irányulnak mind az újítások, amelyeket hoz, mind helytállásai és vitái.

Megpróbálták úgy előadni a dolgot, hogy Teréz a játék világából lépett az életszentség valóságába, gyermekkori neveltetése ugyanis játékosan, szentképecskék segítségével, aprólékos és számító aszketizmus keretében mutatta be a szentséget (egészen kicsi korában rózsafüzérei voltak, hogy azokkal jelezze önmegtagadó „gyakorlatait”) és első áldozását úgy készítették elő, mint egyfajta nagy játékot, amelyben arról volt szó, hogy virágokat kell gyűjteni és felajánlani. A szeretet és a hitelesség igényével túllépett mindezekeken. Az Istennel való kapcsolataiban azonban mégis megőriztek valamit a játék jellegéből, ami az Írás szerint (Példabeszédek, 8. 30–31) az isteni bölcsesség jegye is, mert a felszabadultság és az érdeknélküliség nem üres szavak. Így tudta azt mondani Istenről, akit teljes hódolattal fogadott el:

– *Nem tudja már, hogy mit kezdjen velem (1897. július 6., DE 239. o.).*

A szentek fontos helyet töltöttek be Teréz életében, az ő követésük – imitációjuk – nyomán jutott el odáig, hogy felfedezze az életszentség kis útját, amelyet Isten azért szánt neki, hogy ő azt merészen, gazdagon közvetítse, válogatás nélkül mindenféle hétköznapi embernek.

Életszentségének zűrzavaros bozótban kellett utat törnie, amelybe a gyermekkora környezetében uralkodó szokványos és legalista szellem súlya alatt beleveszhetett volna és amelyből a kármeli hagyomány segítségével szabadította ki magát, azzal, ami ebből a hagyományból az ő korában eleven maradt. Ezer zsákutcát kellett kikerülnie, amelyekben kudarccal végződhetett volna kalandja.

Le kellett győznie a félelem gátlásait és az aggályosság pokoli varázskörét, amelyből csak lassan és fokozatosan szabadult ki (ld. fentebb, 149–150. o.).

Rá kellett döbbsennie arra is, amit a kezdet kezdetén még nem tudott: „sokat kell szenvedni, hogy az ember eljusson az életszentséghez” (MsA 80., 2. sor és 10. folio 23. sor).

Mindenek fölött ahhoz a felfedezéshez kellett eljutnia miután egy bizonyos mélyebb önismeretet alakított ki magában –, hogy az ember nem maga teszi önmagát szentté, hanem kifejezetten Isten ajándéka az:

– *Egyedül ő az én lelkem irányítója – (írja, MsA 80. 2. sor).*

Fel kellett fedeznie végül, hogy el kell fogadni magának Istennek a szentségét, magának a szeretetének kiadását. Teréz ebből a szentségből akar szentté lenni tisztára kegyelem által. Tudja: ez az a szentség, amit Isten neki akar adni.

Húsége ehhez a nagy igényű világossághoz elszakította őt szónoklattól, tanácsoktól, vezetőktől, akik igencsak szembeszálltak vele. Nem hajtott fejet a gyóntatója előtt, aki szemére vetette, hogy túl nagyok az ambíciói az életszentséget illetően.

1897. augusztus 20-án egy pap tanításával szállt vitába, aki szerint a Szent Szűz nem ismerte tapasztalatból a szenvedéseket.

Megértettem, hogy ez nem igaz – mondja – megértettem, hogy ő szenvedett, nem csupán lélekben, hanem testben is... Igen, ő tudta, mi az: szenvedni (DE, Szinopszis, 304–305. o.).

Teréz tanítása a Szent Szűzről éppen azért áll szemben kora felfogásával, mert az ő számára Mária az életszentség mintája. Fontos tehát neki, hogy lerombolja a kiagyalt modellt.

Ebbeli felfogását fogalmazza meg abban a költeményben, amelyet halála évében, 1897 májusában írt: *Miért szeretlek, ó, Mária.* Fontos tehát megállnunk mellette, mert Teréz – ugyancsak az Evangélium alapján – az életszentségről vallott eszménye mellett hitet tesz benne, ahogyan azt értelmezi, ahogyan éli.

A költeményben, a lelegejétől kezdve ösztönösen elfordul attól a megoldástól, amit abban az időben volt szokás kisarkítani, hogy a Szűz „méltóságairól” elmélkedjék. Ezek őbenne inkább „rettegést” váltanak ki. Ő azt látja fontosnak, hogy Máriát követni lehessen: „halandó volt és szenvedett, ahogyan én” (második versszak), Teréz megérti, hogy Mária szentsége, az életszentség legmagasabb foka, nem csodálatos voltában, se az előjogaiban, privilégiumaiban rejlik (ezek egy részét vitatja, más részük nem érdekli őt). Ösztönösen fordul el attól, ami kivételes, rendkívüli, egyedülálló; őt a szegénység, az alázat, a mindennapokban megjelenő nagylelkűség, a „hit éjszakája” vonzza (tizenötödik versszak):

– *Semmi elragadtatás, extázis, csoda, mondja a tizenhetedik versszakban.*

Kibányássza azokat az evangéliumi szakaszokat, amelyek mellett a mariológia hallgatva siklott el, mert úgy látta, hogy nem szolgálják a Szűzanya dicsőségét, sőt sajnálatra méltóvá teszik; Jézus válaszát azoknak, akik jelentik neki, hogy megérkezett Anyja, testvéreivel:

– *Ki az én anyám és kik az én testvéreim? Aki atyám akarátát cselekszi, az az én testvérem, nővérem, anyám (Lukács 8, 19–21 és a párhuzamos helyek).*

És a másik válaszát, amelyet annak az asszonynak adott, aki a tömegben felemelte hangját, hogy Máriát dicsérje:

– *Boldog a méh, amely téged hordozott és az emlő, melyet szoptál.*

– *Boldogabb az, aki hallgatja és megőrzi Isten igéjét (Lukács 11, 28.).*

Teréz két nagyon fontos tényt ragad meg itt: a Szent Szűz dicsőségét nem szabad úgy felfogni, hogy annak lényege előjog, amely Krisztushoz fűződő családi kapcsolatából származik. Mindazt, ami megadatott neki, azért kapta, hogy azt mi is, „az ő családja itt lent”, bőségesen megkapjuk (huszonnegyedik versszak).

Szűz Máriát, aki „boldog volt, mert hitt” (Lukács 1, 45) kiszakították a hit éjszakájából. Teréz visszahelyezi vagy inkább helyre teszi:

Anyám, édes fiad azt akarja,

hogy te légy a lélek példaképe,

aki a hit éjszakájában keresi őt.

(Tizenötödik versszak. A tizenhatodik strófa pedig kiemeli „az alámerülést az éjszakába, a szív szorongásába”.)

Ezzel az eszményképpel, a Szent Szűz e küldetésével azonosítja magát Teréz:

– *Én inkább óhajtanám azt, hogy ne lássam meg a jó Istent és a szenteket és megmaradjak a hit éjszakájában, mint azt, hogy mások ne vágyakozzanak látni és megérteni őt. (DE 1897. augusztus, 317. o.; Szinopszis, 276–277. o.)*

Teréz felfogása szerint tehát a Szent Szűz nem a kivételesség fénysugarai között, hanem a hit sötétségében élt. Nem a méltóságai fontosak, hanem a szegénysége, alázata, nem a privilégiumai, hanem a példája, mert ő egyáltalán nem rendkívüli, hanem egészen hétköznapi módon élt. Teréz, aki tudja, hogy az ő kis útja mindenkinek szól, még a leggyengébbeknek, még a bűnösöknek is, a személyiségeknek csupán egyetlen kategóriáját zárja ki ebből, „azokat, akik rendkívüli utakon járnak” (DE 2354; vö.: Gaucher, Teréz passiója, 170. és 172. o.). Mindebben Teréz a Zsinat tanításának előzménye (Lumen Gentium, 8. fejezet).

Teréz egy másik csendes forradalmi cselekedete: az életszentséget nem ezoterikus módon fogja fel, mint olyat, amely kizárólag a szerzeteseknek van fenntartva. Elvonatkoztatva az eszközöktől, amilyenek a regulák és a szabályok megtartása, az életszentség lényegét mindenki számára elérhetőnek tekinti. Hallgatólagosan szembeszállt a korában általánosan vallott tétellel, amely szerint attól lesz valaki szent, hogy „megtartotta a regulát és a konstitúciót”. Kétségtelen, hogy ő maga nagyon tisztelte ezeket. Tudatában volt azonban, hogy nem ezzel válik valaki szentté, hanem a szeretet által, amit ezekbe belead. És szerinte ezt a szeretetet bármilyen más dologba is bele lehet vinni. Ezt a vonását be lehet iktatni Martin Teréz és Luther Márton paradox rokonjegyeinek kötegébe (l. fentebb a 23–32. o.). Luther harcba szállt kora divatos tanításával, amely a „szentség állapotát” egy kaszt kiváltságának tette meg. S ezt a Zsinat is elismerte, nagyon kemény bizottsági vita után, amikor is az a nézőpont győzött, amelyet háromnegyed századdal előbb oly szélesre tárt a Gyermek Jézusról nevezett Teréz. Ennek a nézőpontnak igen nagy az ökumenikus jelentősége.

Még gyökeresebben szakít Teréz – noha „elmélkedő” rendbe tartozik – azzal a felfogással, amely az életszentségben fokozatokat lát, aszerint, hogy valaki milyen fokra jut el a szemlélődésben, kontemplációban, amelyet a misztika-elmélet, Kármel nagy doktorai által lefestett jelképes építményekből és tájakból, Keresztes Szent János borospincéjéből és Avilai Teréz „várkastélyaiból” kiindulva nem szűnt meg finomítani, raffinálni.

Ha önéletrajzi kéziratait olvassuk (MsA 83. r.), úgy látszik, mintha Teréz még Keresztes Szent János műveit is azok közé a könyvek közé sorolta volna, amelyek azon nyomban, mihelyt odaadták neki, kihulltak a kezéből. A valóság nem volt ennyire végletes. Teréz a halálos ágyán már másodszor olvasta el, amit Keresztes Szent János arról tanított: mit jelent „meghalni szeretetből” (DE 491–495. o.).

Egy bizonyos: Teréz, ugyanakkor, amikor a hit éjszakájának és a szenvedésnek állapotát, mint Isten akarta eszményt elfogadja, megkérdőjelez minden sémát, amely az életszentséget a szemlélődés foka szerint akarná meghatározni. Az ő szemében „egyedül csak a szeretet számít” (DE, Szinopszis, 409. és 482. o.; CMG 2. 73. o.; Gaucher, Teréz passiója, 226. o.).

Urs von Balthasar úgy véli, hogy Teréz még imádságban se kapott misztikus kegyelmeket.

Teréz az életszentségben – s e tekintetben még radikálisabb – nem felülről lefelé ereszkedő hierarchiát, fokozatosságot, emeleteket lát, hanem az egyesülés fogalmával fejezi ki azt. Teljes hévvel hangoztatja: az életszentség iránya vízszintesen halad, mindenek előtt a megalázottak és a szegények felé, az evangélium szerint:

Aldlak téged, Atyám, mennynek és földnek Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsék és az okosok előtt, és a legkisebbek előtt tártad föl (Mt 11, 25. MsA 71. r.).

Ezt az evangéliumi szakaszt többször is idézi önéletrajzában (MsA 49. 3. sor; MsC 4. 3. sor). Ugyanígy vallja, hogy a legnagyobb bűnös asszony is egy csapásra el tud telni szeretettel oly mértékig, hogy az elszakítja az élete fonalát.

Teréz a szeretetre és a kegyelemre összpontosítva figyelmét, átlép a szemlélődés és a cselekvés között tátongó szakadékon, mert a szeretet aktus, amely egymás szolgálatába állítja a két távlatot: a szemlélődést és a legkisebb dolgokban megnyilvánuló cselekvést. Ő azért választotta a szemlélődő életet, hogy az apostolkodás hatóerejét növelje.

Az után, hogy átszenvedett egy neveltetést, amelynek tengelyében a rengeteg ájtatossági gyakorlat és cselekmény állt és amely belevitte őt a szinte a kétségbeesésig menő szorongásba – forradalmasította a viszonyt az aszketika és misztika között. Mivel a kegyelem – kegy, az aszkézis nem vezet simán, biztosan a misztikához. A misztikának ellenben magától értetődő következménye egyfajta aszkézis, hogy a hétköznapi mélyessze gyökereit és hogy a szeretetnek megadja a cselekvés értékét, mivel „a szeretet nem szabad, hogy bezárva maradjon a szív mélyében” (MsC 1., 12.). Eszerint Teréz a test sanyargatásával – a macerációval – szemben a mások szolgálatában vállalt gyötrelmelem – mortifikáció – értékét emeli magasba: az elfogadását, a megértését, a mosolyát, a figyelmes és tántoríthatatlan szolgálatát.

Teréz meglátásának: hogy a Szentlélek fakasztja fel magának az evangéliumnak forrásait, nemcsak az iskolás keretek közé zárt „spiritualitás” rendjében vannak meg a következményei, megvan azok teológiai jelentősége az élet és a tan, a teológia és az életszentség helyes összefüggése, korrelációja szempontjából is. Teréz egész élete azt tanúsítja, amit maga az evangélium: az elvont tan nem hoz létre életet, se a teológia életszentséget; hogy a tanítás hitelének nem kevésbé feltétele az élet, amint az életnek a tanbeli pontosság, hitelesség. Ez semmiképp se megvetése a tannak, hanem helyes távlat, perspektíva, hogy megkülönböztessük a valódit a hamis pénztől. Teréz megérti: az evangélium az Isten szeretetének közlése, kiáradása a szegények és bűnösök felé. Amennyiben tehát ez tan, akkor az élet tanítása, egy ajándéknak, az Irgalomnak a megértése.

Teréz, amikor nem úgy közeledett Istenhez, mint a bosszuló Igazsághoz, hanem mint az Irgalomhoz és az egyesülésre szomjazó Szeretethez, ugyanannak a teológiának az alapjához tért vissza, amelyet kora nagyvonalú szellemei éltek meg. Ez a visszatérés – rekonverzió – és a többieké azonban csak rész-távlatai a lényegnek: annak, hogy Teréz egyenesen haladt Istenhez, aki hívta őt. És ezzel túllép a korszakok korlátain.

Ezek után felmerül a kérdés: mindegy-e, nincsen-e jelentősége, hogy Teréz nagyon is kora gyermeke volt: a XIX. század ilyen és ilyen családjának lánya, ilyen és ilyen kármeli kolostornak tagja? Hátránya volt ez? Nem, mert minden ember csakis olyan alapon és olyan körülmények között élhet és fejlődhetik, amilyeneket induláskor kapott. A növény nem gyökértelenségben növekedik, hanem csak ha gyökeret ereszt. Krisztus nem robot emberként vagy elvont, absztrakt emberként akart egyetemes lenni, hanem egy eldugott városkában és egy fejlődésben elmaradt korszakban élő ácsként. A mutánsok, az eltérő egyedek az élők jellegzetességei, akik egy valóságos és konkrét élet örökségét veszik át, hogy azt átvigyék egy új szakaszba.

Teréz alávetettségben, amelyben nem volt se hatásköre, se tekintélye, olyan vonalon kontesztált, ahol meglátásai, megvilágosodásai voltak és ahol akadályokat kellett elhárítania, hogy építhesse a maga útját. Mindez, amit ebben a viszonylatban véghez vitt, távol van attól, hogy akár a Lisieux-i Kármel, akár az egész rend reformjának nevezhessük, amelynek élete az ő halála után ujhodott meg csodálatos módon; s még kevésbé volt az egész egyház reformja az élet és a tan kettős síkján.

Amennyiben Teréz e tekintetben forradalmat indított el, azt nem szabad úgy felfogni, mint rombolások sorozatát, amelyeket újjáépítések sora követ, mint a régi formák radikális helyettesítését új formákkal. Teréz forradalma a szereteté, amely belső megújulásra tud ihletni. Nem a bomba romboló erejével hat, hanem az élet csendes hatalmával, ahogyan a fa gyökere repeszi meg a falat, amelybe belehatol, ahogyan a dió magva repeszi meg a héját. Többet hozott helyre, keltett új életre, mint amennyit rombolt vagy eltörölt. Mindent megtartott és megmentett, amit meg lehetett menteni az örökségből, amit kapott.

Mindenek előtt harmóniát teremtett abban, ami felbomlott, ami szembefordult egymással.

Nem vetette meg a szót, használta azt, de nem tűrt semmiféle szögnyílást a szó és a megélt valóság között és ez a koincidencia teszi őt ma különösen időszerűvé.

Megteremtette két erény szövetségét, amelyek a felszínen sokszor ellentétben állnak egymással: a ragaszkodását, hűségét és a hitelességét, autenticitását. A hűség amelyet abban az időben különösképpen, mindennél magasabbra értékelték, mindenkitől és mindennel szemben megköveteltek, beleértve nemegyszer, hogy szemet kell hunyni, hogy meg kell kötni a kezét – a múlt fenntartásához ragaszkodik. A valódira, a hitelesre irányuló törekvés viszont arra vágyódik, hogy kiküszöbölje a képmutatást. Erényt kovácsol abból, hogy eldobja azt, amit a múlt idő maradványként itthagyt, elutasítja a külső kényszereket és a mesterkélt eszközöket. A magára hagyott ragaszkodás, hűség színleléssé válik. A magára hagyott autenticitás meg állhatatlansággá, fegyelmetlenséggé. A hitelesség és a hűség csak igen nagy mélységben találják meg

egységüket. Világos, hogy Teréz a hitelesség erejével volt hűséges, még inkább a hűség erejével hiteles.

Hasonlóképpen élte át a megtestesülés és az eszkatológia, az öröm és a szenvedés, a kicsiség és a mérhetetlen nagy lelki törekvések egységét.

Mennyi ellentét van a jellememben! – mondja 1897. június 30-án (DE 234. o.).

Ez a „bébi, aki aggastyán” – ahogyan maga fejezte ki (PO 770; DE 443. o.), az egyensúlyozás lángelméje: nem az engedmények egyensúlyáé, hanem azé, amelynek nehézségi központja magában Istenben van.

5. Kicsiség vagy nagyság?

Az előbb utolsóként említett ellentét-párt közelebbről kell megvizsgálnunk, mert ez fontos annak megértése szempontjából, amit általánosan úgy emlegetnek, hogy „Kis Teréz”.

Sokáig, mindaddig, amíg Mgr Combes elemzése meg nem jelentek, Teréz szellemiségét belezárták a „kicsiség”-be.

Kétségtelen, a „kis” jelző 374 alkalommal jelenik meg az Utolsó Beszélgetési Sárga füzetében (DE 887. o.) és 300-nál többször az Egy lélek történetében (nem számolva az olyan kifejezéseket, mint „kis angyal”, „kis labda”, „kisgyermek”, „kislány”, „kis virág”, „kis testvér”, „kis Jézus”, „kis anya”, „kis madár”, „kis papa”, „kis ecset”, „kis királynő”, „kis nővér”).

Gyakran fordul elő azonban írásaiban a „nagy” jelző is: 83 ízben a Sárga füzetben és kétségkívül nem kevesebb alkalommal az Önéletrajzi kézirataiban, bár az egyes kiadások szómutatói következetesen kihagyják. Ez a szó „nem látszott ugyanolyan érdekesnek” (Ms III. 3. o.). Ezzel szemben hadd hozzunk fel egy kifejező idézetet:

– *Mindenkor szerettem a nagyot, a szépet – írja Teréz (MsA 46. v.).*

Ez a vallomás mindennél inkább jellemzi őt.

Hogyan kapcsolódik össze, illeszkedik egymáshoz nála a két ellentétes szó? A „kicsi” a korszak divatos szava. Teréz kapta. Megtartotta, hogy az élet és az eszközök alázatos valóságát jellemezze vele, különösen a „kis utat”, amely alatt a legalázatosabb valóságok között is megmaradó szeretet művészetét érti. A „nagy” viszont Teréz ambícióinak, törekvéseinek jelzője. Ötészendős korában „nagy hívő lélekkel” gyónik (MsA 32. 11. sor; 47. 2. sor; MsC 4. v. 13. sor). „Nagy szent” akar lenni (MsA 32. 17. sor) „a nagy szentek példája nyomán” (MsA 2. 16. sor stb.).

A kicsi tehát a mindennapi valóságot és az ember sajátos képességeit jellemzi nála, a nagy a törekvéseket, vágyakat jellemzi, amelyeket Isten támaszt, s amelyeket a „határtalan Szeretet” ki akar elégíteni.

A kicsiség a környezetétől kapott örökség, a vonzódás a nagy felé – Teréz saját vonása. Érdekes megfigyelni; hogy a NAGYSÁG szó az Egy lélek történetében valójában gyakrabban fordul elő, mint a KICSISÉG (ez utóbbi mindössze négyszer, míg az előbbi, a szokványos kifejezést: „az Ő [Isten] nagyságát” leszámítva tízszer).

Ez a statisztika csupán az élmény materiális lecsapódása a nyelv szintjén.

Tagadhatatlan, hogy a nagyságot Teréz legelső helyre teszi, oly mértékben, hogy magának Istennek szentségével akar szent lenni, „A Szentháromság negyedik személye” akar lenni – mondják egyesek szellemeskedve és gúnyosan mikor azt akarják jellemezni, hogyan értelmezik Teréz tanításait megalomániás, nagyzási hóbortban leledző rajongói. A humoros kiszólás egyébként nem is tréfa, ha megfontoljuk, hogy Isten arra hívja meg az embereket: vegyenek részt a Három Személy társaságában, részesüljenek magában az életében is a paradox egyenlőség szerint, amit a barátság tud kidolgozni.

Nagy veszélyt jelentett volna, ha Teréz megmarad ennél a „doktrínánál”, ha ideológiai formát adott volna neki, ha belerögződött volna. Azért kell befejezésül rávilágítanunk arcának másik, ellentétes oldalára, amelyet semmiképp se lehet figyelmen kívül hagyni, nevezetesen arra, amit úgy határozhatnánk meg: a kicsinység aszketikája, melyet Isten ajándékának misztikája ihlet, Isten ajándékáé a véges ember, a bűnös ember valóságában.

Teréz sajátja: a szeretet teljét bele tudja vinni a legkisebb dolgokba, az élet legneveltségesebb és legbosszantóbb eseteibe is, még pedig úgy, hogy szeretete soha nem fullad ki.

– *Most értem meg: – mondja – a tökéletes szeretet abban áll, hogy elviseljük mások hibáit, soha nem csodálkozunk gyengeségeiken, épülünk az általuk gyakorolt erény legkisebb megnyilatkozásain, mindenek fölött azonban azt értettem meg: nem szabad hagynunk, hogy a szeretetünk a szívünk mélyében maradjon bezárva (MsC 12. r.).*

Ebben ad bonyolult korunknak fontos példát: lendületre, nagyvonalúságra, önmagunk ajándékozására. Egy napon – nagyon fontos – idáig kell eljutnunk, innen kell elindulnunk. A Zsinatnak az volt egyik gyenge pontja: hogy túlságosan rátapadt a szövegekre, nem tudta felszítani a misztikus és profétai lángot.

Az Egy lélek történetét és az Utolsó Szavai-t kell olvasni, hogy megértsük, hogyan járt Teréz nap nap után ezen a példamutató úton, hogyan adta bele szeretetét a legkisebb dolgokba, közöttük a bosszantó esetekbe, kudarcokba, még a tehetetlenségekbe is, amikor kitért a harc elől (azt lehet mondani: tudatosan és taktikusan), ha lelkileg nem volt olyan állapotban, hogy szembe tudjon szállni. Tudta, hogy az Isten szeretete számára minden győzelemmé válhatik, még a hibáink, gyarlóságaink is.

– *Mélyen elszomorított, hogy (hét év óta) elaludtam imádságaim és hálaadásaim alatt: nos hát, legyen, nem kínozzom magam (MsA 75. v).*

Kifejti miért:

– *Azt gondolom, hogy a kisgyermek szüleinek épp úgy örömeire szolgálnak, amikor alszanak, mint amikor ébren vannak. Arra is gondolok, hogy az orvosok, amikor műtétet akarnak végezni, elaltatják betegeiket. Végül pedig arra gondolok, hogy „az Úr látja törekeny voltunkat és hogy csak por vagyunk” (102. zsolt.; MsA 75. v.–76. r.).*

Imádság alatt meghallja a nővér halk gyötrő, idegesítő és mániákus neszezését, amint a körmeivel súrolja a fogait. Ahelyett, hogy felingerelné önmagát, vagy vadul küzdene, hogy elvonja figyelmét, felajánlja magát a zajt. Imádsága anyagává teszi azt, sőt áldozatul adja magát minden idegességnek vagy agressziónak, amely mások felé irányul.

Nemhogy kerülte volna, hanem valósággal kereste a kiállhatatlan teremtéket, akikkel senki nem tudott boldogulni. Magának Krisztusnak szavát követte e vonatkozásban:

Ha csak azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, milyen jutalmat érdemeltek? Nem így tesznek a vámosok is? (Mt 5, 46).

Ebben a szellemben vállalta önként, hogy segíti munkájában Szent Józsefről nevezett Mária nővért, a fehérmű neuraszténiás raktárosnőjét, „akivel senki nem bírta ki” (DE 473. o., K. jegyzet és 659. o. fent).

Halálos ágyán azt fájlalja, hogy ezt nem tudja tovább folytatni. 1897. augusztus 20-án hallgatja, hogy a Szent Szívről nevezett Hermance nővérről beszélgetnek, akinek neuraszténiája kihozza sodrából ápolónőit: Céline-t és a Szent Szívről nevezett Mária nővért. S azt mondja:

– *Nekem olyan kedvem volna mindehhez... És úgy érzem, hogy boldoggá tenném ezt a nővért. Annyi szeretettel halmoznom el őt, mert a Jó Isten szavára gondolnék:*

– *Beteg voltam és megenyhítettetek engem. Még Kármelben is ritka ilyen szép alkalmat találni (1897. augusztus 20. DE 328 és 532–533).*

Szeptember 3-án, egy olyan órában, amikor a szegény nővér mániái még tűrhetlenebbé váltak, visszatért az ügyre:

– *Ó, hogy mennyire csábított volna engem ez az egész (DE, 354. o.; Szinopszis, 360. o.).*

Még Saint-Pierre nővér zsémbességét is le tudta fegyverezni, akit mindenben ki kellett szolgálni, és aki mindenért panaszkodott.

– *Egy bizonyos mód szerint kellett őt megmozdítani és vinni lócáját, főként nem volt szabad sietni; ezután következett a séta. A szegény beteget úgy kellett kísérni, hogy az ember az övével tartsa, én olyan gyengéden csináltam, ahogyan csak lehetett; de ha véletlenül egy rossz lépést tettem, nyomban úgy érezte, hogy én tartom rosszul és hogy ő máris elesik:*

– *Ó, Istenem! Maga nagyon gyorsan megy, összetöröm magam.*

Ha megpróbáltam még lassabban menni:

– *Jöjjön már utánam! Nem érzem már a kezét, elengedett engem, el fogok esni! Ah, jól mondtam, hogy maga túlságosan fiatal ahhoz, hogy engem vezessen.*

Végül baleset nélkül eljutottunk a refektóriumig: ott más nehézségek következtek; le kellett ültetni Saint-Pierre nővért és ezt ügyesen kellett végrehajtani, hogy meg ne sértsük. Ezután fel kellett emelni a szoknyája ráncait – azt is bizonyos módon... stb.

Teréz, annak eredményeként, hogy elébe ment e nővér problémáinak és megoldotta azokat, végül is leírhatta:

megszereztem jóindulatát, mindenek előtt azért, mert mikor a kenyerét megszegtem, mielőtt nekikezdtem volna, ahogyan csak tudtam, nagyon kedvesen rámosolyogtam (MsC 29. rv.).

Mondjuk-e, hogy Teréz türelme erejével és kapcsolatteremtő bájával meg tudta szelídíteni ezt a nővért? A megszelídítés szó rosszul illik ide, mert ő nem kereste a győzelmet, annak még burkolt formáját se.

– *Amikor az én Saint-Pierre nővéremet vezettem, annyi szeretettel hajtottam végre, hogy akkor se tudtam volna jobban végezni, ha magát Jézust kellett volna vezetnem írja (MsC 30. r.).*

Ő ezt a szerzetesnőt, aki pontosan az ellentéte volt annak, amit szeretetre méltónak lehet mondani, érdek és mérték nélkül szerette; ahogyan Isten szereti a bűnösöket.

Az ilyen sorscsapások, bizonyos „idült betegségek” felé, amelyekben nem volt meg a „gyógyulás reménye” (MsC 28. r. Gaucher, Passió, 33. o.), Teréz azzal az önzetlen impulzussal közeledett, ahogyan Isten fordul felénk és amit azokkal oszt meg, akiket szeret.

Így valósítja meg Teréz mérhetetlenül nagy vágyait az egyes legapróbb körülmények között, mivel Isten már most mindenben minden.

S így, egy gögtől és egzaltáltságtól mentes emberi hitelesség és az „egyedül fontos szeretethez” való hűség egybeolvasztásával lép túl Teréz a korlátolt aszketizmuson, emelkedik fölébe a félelemnek, s jut el az evangéliumi életszentséghez.

Bernadette és Teréz

Ebben Teréz, környezetük, vérmérsékletük és kultúrájuk között fennálló különbségek ellenére, nővére Soubirous Bernadette-nek. Ez a párhuzam, amelyre máshol már rámutattunk, kimeríthetetlen. Amit Bernadette vonatkozásában kifejtettünk (Bernadette vous parle –

Bernadette szól önkéhez, Páris, Lethielleux, 1972, 403–410), szinte teljesen megismételhető Terézzel kapcsolatban.

Ahogy Teréz, előtte Bernadette is „szerette azt, ami kicsi”, nem azért, mintha gondolkodásuk szűkös lett volna, hanem mert rokon volt lelkük az evangéliummal. Ahogy Teréznél, Bernadette életében is megvolt az, amit ma előszeretettel hívnak „jó Oedipusnak”, – az erős ragaszkodás atyjához; nyugtalanította is őt, hogy anyja elébe helyezi. Terézhez hasonlóan ő is ellene volt a szentek szokványos tiszteletének és elsősorban csak az érdekelte bennük, ami a szentekben követhető. Az egyikre is, másokra is mélyen hatottak Izajás szövegei a szenvedő szolgáról. „Úgy bántak a mi Urunkkal, mint egy eltörött fazékkal” – mondotta Bernadette (Logia, 480. sz., 2. köt. 162. o.). Mindketten észrevették a Szenvetés, a Passió és a Feltámadás egységét. Az egyik is, a másik is imádkozott a bűnösökért s egyformán megvolt bennük a hajlam, hogy megszemélyesítsék azokat: Teréz Pranziniban, Bernadette a „nagy bűnösben”. Mindkettő harcias lélek volt, fogékony a múlt, mindenk fölé pedig a jelen küzdelmei iránt:

– *Egy keresztes vitéz, egy pápai zuáv bátorságát érzem a lelkemben – írja Teréz (MsB 2. v.).*

– *Én már régóta Szentséged kis zuávjának tartom magamat, bár méltatlan vagyok rá – írja Bernadette IX. Piusnak. Fegyvereim az imádság és az áldozat, s ezeket megtartom utolsó lehelletemig (Ravier, Szent Bernadette írásai, Páris, 1961. 452. o.).*

Mindketten megértették, hogy tevékenységük nem ér véget ezzel az élettel, hanem azon túl jut el a kiteljesedésig. Ugyanúgy, ahogyan Teréz tervbe vette, hogy „visszajön”, Bernadette is azt írja a IX. Piusához intézett levelében, melyből az imént idéztünk:

Az áldozat fegyvere kihull a kezemből, az imádságé azonban elkísér az égbe, AHOL SOKKAL HATALMASABB LESZ, mint a számkivetés e földjén volt.

A legfontosabb azonban: Teréz és Bernadette is úgy vált szentté, hogy kettős falat tört át: a szenvedését és egy olyan megpróbáltatását, amely mindkettőjükön egyformán reményük, sőt úgy látszik, hitük létét támadta meg.

Bernadette kevesebbet közöl magáról, mint Teréz. A hallgatás volt a hivatása. Mind az egyik, mind a másik közös vonása azonban: a mindennapokban megélt, az apró dolgokban messzemenően érvényre juttatott szeretet a lényegük, mert a Szeretet maga az Isten. Ebben a távlatban Teréz vallomása (amely bővebb mint Bernadette-é) csupán annak kiáradása, amit átélt.

A XIX. század végének e két szentjében, Bernadette-ben (1844–1879) és Terézben (1873–1897) – a Szentlélek a tisztán evangéliumi életszentség ugyanazon, egyszerű és csupasz hajtását, a korunkhoz illő életszentséget fakasztotta fel.

Függelék

Irodalom

A Gyermek Jézusról nevezett Teréz irodalma tekintélyes. Legteljesebb összefoglalását Ercoli (l. ott) adja hetven oldalon. Ez azonban 1947-ben jelent meg, amikor a komoly kutatómunka épp hogy elkezdődött.

A legjobb repetitórium ez idáig Meester-é (l. ott), azonban ez is 1969-ből való. Az alapvető munkák azóta jelentek meg.

Albert, a Szent Szívről nevezett: *Approches du mystère de Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus*. – A Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz misztériumának megközelítései. – Tanulmány. Páris-Colmar, Alsatia, 1961. 336 o.

André-Delastre, Louis: *Azélie Martin* – Azélie Martin, Lyon, imprimerie du Sud-Est, 1951. 196 o. – Teréz édesanyjáról.

Barbara Markmiller (Maris Regina Klein): *La petite voie d'aujourd'hui* – A kis út ma. – Páris, Apostolat des Éditions, 1972. 112 o.

Carmel, Lisieux-i (ebbe a rubrikába az írásokat soroljuk, amelyeket olyan kármelíták adtak ki, akik megőrizték névtelenségüket mindmáig. A Kármel további kiadványait a Martin, Céline, Teréz nevek alatt is meg lehet találni).

La petite mère de Sainte Thérèse... – Szent Teréz kis mamája ... (1823–1894). Uo. 126 o.

La mère de Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus – A Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz anyja (1831–1877) uo. 1954. 128 o.

Circulaire nécrologique des soeurs défuntes – Az elhunyt nővérekről szóló körirat.

Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus glorifiée par la sainte Eglise. – Az Anyaszentegyház által megdicsőített Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz. – Hivatalos akták és pápai beszédek, uo. 1931.

Le père Pichon et la famille Martin – Pichon atya és a Martin család. – Részben a La Vie Thérésienne-ből merítve, 1968. Lisieux, 1968. 64 o.; összeállította Cécile nővér, az Összes Művek kritikai kiadásának (CG 1 4. o.) munkatársa.

Archives de famille – A család irattára, folyamatosan közölve a La vie Thérésienne hasábjain: 1969 október, 187–199. o.; 1970 január, 34–35. o.; 1970 július, 157–177. o.; 1970 október, 228–248. o.; 1971 január, 49–62. o.; 1971 április, 107–124. o.; 1971 július, 169–184. o.; 1971 október, 236–247. o.; 1972 január, 68–80. o.; 1972 április, 131–149. o.; 1972 július, 220–236. o.; az összeállítás munkáját ugyancsak Cécile nővér végezte el.

Claudel, Paul: *Saint Thérèse de Lisieux vous parle* – Lisieux-i Szent Teréz szól hozzátok. Lisieux, a Notre-Dame du Pré apátság bencés apácái, 1950. 20 o.)

Claudel, Paul: *Trois figures saintes pour le temps actuel* – A mai kor három időszerű szentje: Charles de Foucauld, Lisieux-i Szent Teréz, Eve Lavallière, Páris, Amiot-Dumont, 1953. 142 o.

Claudel beszél Terézről a Naplójában is (megemlíti, hogy egybeesik „konverziójuk” dátuma), továbbá a Position et Prospective (Álláspont és Távlát) c. írása 199–200. oldalán (a „standardizált Szent Terézről”) írt két költeményt is, az egyiket kifejezetten Szent Teréznek szentelve, 1935. augusztus 2-án, a másikat 1946. június 7-én írta, ez könyörgés a Notre-Dame du Pré Lisieux-i bencés konvent szerzetesnőjéért, akiket bomba pusztított el.

Combes, A.: *Introduction a la spiritualité de Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus* – Bevezetés a Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz lelkiségébe, Vrin, 1946. 302 o.; 2. kiadás (bővített) uo. 1948. 516 o.

Combes, A.: *L'amour de Jésus chez Sainte Thérèse de Lisieux* – Jézus szeretete Lisieux-i Szent Teréznél, Páris, Saint-Paul, 1949. 160 o.

Combes, A.: *Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus. Contemplation et apostolat* – A Gyermekek Jézusról nevezett Szent Teréz. Szemlélődés és apostolság, Páris, Bonne Presse, 1949. 312 o.

Combes, A.: *Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus et la souffrance* A Gyermekek Jézusról nevezett Szent Teréz és a szenvedés, Páris, Vrin, 1948. 196 o.

Combes, A.: *Sainte Thérèse de Lisieux et sa mission* – Lisieux-i Szent Teréz és a küldetése. A terézi lelkiség nagy törvényei, Páris, – Bruxelles, Ed. Universitaires – Egyetemi kiadó. 1954. 268 o.

Combes, A.: *Theresiana*, Róma, Páris, Vrin, 1970, a Spiritualitás c. gyűjtemény, Lateráni egyetem, 12. 1. kötet, 410 o. Az 1947–1970 között írt tizennégy legfontosabb cikk e gyűjteménye felment bennünket az alól, hogy a Terézről szóló tanulmányok ez úttörőjének különböző folyóiratokban megjelent közleményeit részletezzük.

Combes, A.: *De doctrina spirituali sanctae Theresae a Jesu infante* – A Gyermekek Jézusról nevezett Szent Terézia lelki tanítása. – Róma, Universita Lateranense és Vrin, Páris, 1967. 268 o. – A Lateráni Egyetemen 1965–1966 között tartott kurzus anyaga. – Almire Pichon, Lisieux-i Szent Teréz lelki vezetője *Retrait* – (1902. július 12–16. között tartott lelki gyakorlatos előadásai) kiadása. Megjelent A. Combes előszavával (7–93. o.) – uo. 1967. 314 o.

Courtès, Joseph: *La thématique du MsB* – A B. kézirat témaköre. – *Revue D'Ascétique et Mystique* 45 (1969) évf., 177. sz. 79–91. o.

Courtès J.: *Essai d'analyse fonctionnelle du MsB* – A B. kézirat funkcionális analizisének kísérlete – uo. 179. sz. 283–310. o.

Courtès, J.: *La spiritualité des Manuscrits autobiographiques de Sainte Thérèse de Lisieux comme système de représentation mythique* – Lisieux-i Szent Teréz önéletrajzi kéziratának lelkisége mint a mitikus ábrázolás rendszere, uo. 46. (1970) 183. sz. 183–218. o.: a szemantikus rendszer elemzés.

Courtès, J.: *Le „Dire” dans les Manuscrits autobiographiques* A „Mondani” az önéletrajzi kéziratokban. Uo. 184. sz. 411–420. o.

Courtès, J.: *Etude sémiologique des écrits autobiographiques de Saint Thérèse de Lisieux* – Lisieux-i Szent Teréz önéletrajzi kéziratának szemiológiai tanulmányozása. – Tézis terv, letéve a párizsi Institut Catholique-nél, 1969.

Cyrille, az Isten Anyjáról nevezett: *Chronologie et concordance thérésienne* – A terézi kronológia és konkordancia. Róma, Ephemeridies carmeliticae, Roma, Piazza S. Pancrazio, 5. A, 1958. 138 o. és képmelléklet.

Delarue-Mardrus, Lucie: *Sainte Thérèse de Lisieux* – Lisieux-i Szent Teréz, Páris, 158 o. Egy hitetlen normand nő „ex-voto”-ja (irodalmi „hála táblája”).

Delarue-Mardrus, L.: *La petite Thérèse de Lisieux* – Lisieux-i kis Teréz, Páris, Fasquelle, 1937. – A könyv legfontosabb része az a cikk, amelyet Ubald d'Alençon atya közölt (l. a továbbiakban) a Kármel válaszána bírálataival. Ez a könyv tollhegyre veszi – nem minden túlzás és szemérmék tévesztés nélkül – azt, amit Teréz a Kármelben nővéreitől, mindenek felett pedig Mária Gonzaga anyától, a főnöknőjétől szenvedett. Ezen briliáns, de egyoldalú és pontatlan, meghökkentő és tehetséggel írott könyv érdeme kettős: távlatokat nyitott és kikényszerítette, hogy a lappangó dokumentumokat előhozzák rejtkehelyeikről.

Descouvemont, P.: *Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus et son prochain* – A Gyermekek Jézusról nevezett Szent Teréz és a felebarátja, Páris, Lethielleux, 1962. 270 o. (Újra kiadva 1972-ben).

Dubosq, T. H.: általános helynök, promotor fidei: *Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus comme elle était* – A Gyermekek Jézusról nevezett Szent Teréz, amilyen volt, válasz Ubald d'Alençon-nak, Mgr Lemonnier Bayeux-i és Lisieux-i püspök által adott imprimáturral kiadva.

Ercoli, R.: *Bibliografia su Santa Teresa del Bambino Gesu* – A Gyermekek Jézusról nevezett Szent Terézia bibliográfiája, az *Annalecta Ordinis Carmelitarum Discalceatorum* 19. sz.-ban (1947), 271–348. oldalakon.

Fau, M. J.: *La vertu de foi chez Sainte Thérèse* – A hit erénye Szent Teréznél, a párizsi Institut Catholique-ban 1954-ben megvédett értekezés. Gépírásban.

Ferenc, Szűz Máriáról nevezett: *Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus et la Sainte Écriture* – A Gyermekek Jézusról nevezett Szent Teréz és a Szentírás, az *Evangile* füzetekben, új sorozat, 1951. 2. sz. 41–56. o.

Ferenc: *La pénitence corporelle au Carmel de Sainte Thérèse d'Avila a Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus* – A testi vezeklés a Kármelben Avilai Szent Teréztől a Gyermekek Jézusról nevezett Szent Terézig, a *L'ascèse chrétienne et l'homme contemporain* – A keresztény aszkézis és a mai ember c. kiadványban, Páris, 1951. 93–117. o.

Ferenc: *L'ineffable chez Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus* – A kimondhatatlan a Gyermekek Jézusról nevezett Szent Teréznél, a *Carmel* c. kiadványban (1957), 253–265. o.

Ferenc: *Visage de Thérèse de Lisieux* – Lisieux-i Teréz arca, Lisieux. Központi szolgálat, 1961. 2. kötet. Az első 84 oldalt tesz ki, a másik, oldalszámozás nélkül összesen 47 hiteles fényképet tartalmaz Terézzel az 1876 júliusa és 1897. október 1. közötti időszakból.

Gaucher, Guy: *Bernanos et Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus* Bernanos és a Gyermekek Jézusról nevezett Szent Teréz, a *Revue des Lettres modernes* 7. évf. (1956) 56–57. sz. *Études bernanosiennes* (Bernanosi tanulmányok) I. 229–267. o.

Gaucher, Guy: *La Passion de Sainte Thérèse* – Szent Teréz Passiója, Páris, Cerf, DDB, 1972, 256 o. – Kimerítő orvosi és spirituális tanulmány Teréz utolsó hónapjairól: az 1897. április 4.–szeptember 30. közötti időszakról.

Gaucher, Guy: *Comment est-on canonisé? ou La solitude des saints* – Hogyan avatják szentté az embert, avagy a szentek magányossága, a *La vie spirituelle*-ben, 126 (1972) évf., 590. sz. 335–346. o. Teréz szenttéavatásáról.

Gennari, Giovanni: *Santa Terese di Lisieux* – Lisieux-i Szent Teréz, az *Isteni Szív* visszhangja, az *Ephemerides carmeliticae*-ben, *Theresianum*, Róma, 19. évf. (1968), 88–192. o.

Görres, Ida Friderike: *Das Verborgene Antlitz, eine studie über Theresae von Lisieux* – A rejtett arc, tanulmány Lisieux-i Terézzel, Basel, T. Mirus Verlag és Freiburg im B. Herder, 1944. 450 o.; 2. kiad. uo. 1946. 526 o.

Görres, Ida Friderike: *The Hidden Face, A Study of St. Therese of Lisieux* – A rejtett arc (angol fordítás). Fordították: Richard és Clara Winston, New York, Pantheon, 1959. 333. 6th. Avenue, New York 14, 430 o. – A nagynevű írónő nem kereste fel Lisieux-t, de felhasználta a szenttéavatási per anyagát, amelyet Ambroise kármelita atya adott át neki.

Lafrance, J.: *Thérèse de Lisieux et sa mission pastorale* – Lisieux-i Teréz és pasztorális missziója. Tanulmány a terézi pedagógiáról. Páris, DDB, 1968. 296 o.

Larsonneur, Guilbert: *Thèse sur le symbolisme chez Thérèse* Értekezés a terézi jelképrendszerről, a strassburgi egyetemen.

Laveille, A.: *Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus, d'après les documents officiels du Carmel de Lisieux* – A Gyermekek Jézusról nevezett Szent Teréz a Lisieux-i Kármel hivatalos dokumentumai nyomán, Lisieux, Központi szolgálat, 1925, 446 o.: az első hivatalos életrajz. A szerző személyesen megismerkedett Terézzel a római zarándoklata alatt és első kézből vette adatait.

Martin, Céline: a Szent Arcról nevezett Genovéa nővér: *Conseils et Souvenirs* – Tanácsok és Emlékek, Lisieux, Központi Szolgálat, 1954. 232 o.

Martin Teréz, a Gyermekek Jézusról nevezett Teréz nővér: *Histoire d'une âme* – Egy lélek története, Lisieux, Kármel; 1898., 1907. és 1953. – Ezzel a címmel jelentek meg az első kiadások, amelyek hiányosan és átjavítva közzéttek a *Manuscrits autobiographiques* – Önéletrajzi kéziratok szövegeit. Megjegyezzük, hogy a *Manuscrits* – az Önéletrajzi kéziratok újabb, 1972-es

kiadása főcímként megtartotta a szokásos Egy lélek története címet és alcímmek adta: Önéletrajzi kéziratok.

Martin, Teréz: *Manuscrits autobiographiques de Sainte Thérèse de l'Enfant Jesus* – A Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz Önéletrajzi kéziratai. Négy kiadás jelent meg a centenáriumiig:

1. A Szűz Máriáról nevezett Ferenc atya által közzétett tudományos kiadás négy kötetben. I. Bevezetés. II. Jegyzetek és mutatók. III. Idézetek mutatója. IV. A kéziratok teljes facsimiléje. Lisieux, Központi Szolgálat, 1956.

2. Kritikai szövegkiadás a Szűz Máriáról nevezett Ferenc bevezetésével, uo. XXII – 352 o.

3. Zsebkönyv, uo. 1957, 320 o.

4. *Histoire d'une âme*. Manuscrits autobiographiques – Egy lélek története. Önéletrajzi kéziratok, Páris, Cerf és DDB 1972. 360 o.; jelenleg a legjobb kiadás, bevezetéssel, utószóval, jegyzetekkel és illusztrációkkal.

Martin, Teréz: *Poesie et écrits divers* – Költeményei és különböző írásai. Az 1973–1974-ben megjelent Összes művei kritikai kiadásának harmadik kötete.

Martin, Teréz: *Correspondance générale* – Összes levelek, Páris, Cerf és DDB 1972. 1. kötetben: 1877–1890 között írt levelek, 598 o. – 2. kötet: 1890 október–1897. – Szerkesztője: Cecília nővér a Lisieux-i Kármelből, munkaközösséggel.

Martin, Teréz: *Derniers entretiens* – Utolsó Beszélgetései (1897. április 6, és szeptember 30. között), Páris, Cerf és DDB, 1971. Az Összes művei kritikai kiadása (szövegek és szavak), 1. kötet, 924 o. és:

– Annexes – Függelékek címmel külön kötet tartalmazza az Utolsó Beszélgetéseivel kapcsolatos négy fő dokumentumot. Ezek: Sárga füzet – Zöld füzetek – az egyházmegyei per – Novissima Verba. Uo. 504 o.

(Itt említjük meg, hogy az Egy lélek története magyar nyelven több fordításban is megjelent. Legismertebbek: Nagyfejeő Gabriella angolkisasszonyé és Szeghy Ernő kármelita atyáé. A Manuscrits fordítása is megjelent magyar nyelven: Lisieux-i Szent Teréz önéletrajza címmel, Kis Monika fordításában, az Ecclesia könyvkiadónál, Budapesten 1974-ben.)

Martin, Zélie: *Correspondance familiale* – Családi levelek (1863–1877), Lisieux, Carmel, 1958. 467 o.

Meester, Conrad de, O.C.D.: *Dynamique de la confiance*. – A bizalom dinamikája. A „lelki gyermekiség útjának” genezise és szerkezete Lisieux-i Szent Teréznél. Páris, Cerf, 1969. 436 o. A Cogitatio fidei gyűjtemény 39. sz.

Meester, C.: *Les mains vides*. – Üres kezek. Teréz üzenete. Páris, Cerf, 1972 a Foi vivante gyűjtemény.

Moré, Marcel: *Crime et sainteté* – A bűn és az életszentség, a „Dieu vivant” c. kiadványban, 14 (1949) 37–71. o.

Moré, M.: *La table des pécheurs* – A bűnösök asztala, uo. 24. (1953), 13–103. o.

Nicolas, M.-J., O.P.: *La foi vive chez Sainte Thérèse de Lisieux* – Az élő hit Lisieux-i Szent Teréznél, Revue Thomiste 50. (1950), 268–289. o.

Nicolas, M.: J.: *La Vierge Marie dans l'Evangile et dans l'Eglise d'après Sainte Thérèse de Lisieux* – Szűz Mária az evangéliumban és az egyházban Lisieux-i Szent Teréz szerint, Revue Thomiste 52 (1952) 508–557. o.

Petitot, H.: *Sainte Thérèse de l'Enfant Jesus, Une renaissance spirituelle* – A Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz, spirituális megújulás, Páris, Desclé, 1925, 284 o.

Philipon, M.-M., O.P.: *Sainte Thérèse de l'Enfant Jesus. Une voie toute nouvelle* – A Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz. Egy egészen új út. Páris, Desclée de Brouwer, 1946, 338 o. (5. kiad. 1958, 324 o.)

Philipon, M., M.: *Le Message de Thérèse de Lisieux* – Lisieux-i Teréz üzenete, Páris, Bonne Presse, 1946, 126 o.

Piat, S. OFM.: *Sainte Thérèse de Lisieux a la découverte de la voie d'enfance* – Lisieux-i Szent Teréz felfedezi a gyermekség útját. Páris, Editions franciscaines (Ferences kiadó) 9, rue Marie-Rose, 1964, 408 o. – Ez a legfontosabb Piat könyvei közül, amelyek mindegyikét a lelkiismeretesség, az alapos dokumentáció jellemzi és amelyeket a szerző mélységes tisztelettel írt meg minden iránt, ami Terézre és családjára vonatkozik.

Piat, S.: *Saint Jean de la Croix et la belle aventure thérésienne* – Keresztes Szent János és a szép terézi kaland. – *Vie Thérésienne*, 1965. 141–152. o.

Piat, S.: *Histoire d'une famille* – Egy család története. Életszentség iskolája. A tűzhely, ahol a Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz kibontakozott. Lisieux, Központi szolgálat, 1946, 462 o.

A szerző megírta a Martin család legfontosabb személyiségeinek életrajzát is:

– *Marie Guérin, cousine et novice de Sainte Thérèse* – Marie Guérin, Szent Teréz unokanővére és újonca, 1870–1905, uo. 1953.

– *Céline, Soeur Geneviève de la Sainte Face, soeur et témoin de Saint Thérèse* – Céline, a Szent Arcról nevezett Genovéva nővér, Szent Teréz nővére és tanuja. Uo. 1963, 216 o.

– *Léonie Martin, Une soeur de Sainte Thérèse* – Leonie Martin, Szent Teréz nővére a vizitációsoknál. Uo. 1966.

– *Marie Martin, Une âme libre* – Marie Martin, egy szabad lélek. Uo. 1967, 256 o.

Rahner, K.: *Gedanken zu einer Theologie der Kindheit* – Gondolatok a gyermekség teológiájáról. *Geist und Leben* 36 (1963), 104–114. o.

Roberto di S. Teresa: *Profilo della dottrina spirituale di S. Teresa di Gesù Bambino* – A Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz lelki tanításának profilja. Torino, Italgrafica 1959, 232 o.

Robillard, J. A.: *Sainte Thérèse de l'Enfant Jesus et de la Sainte Face, sainte de lumière et de clarté* – A Gyermek Jézusról és a Szent Arcról nevezett Szent Teréz, a fény és világosság szentje. *Revue des Sciences philosophiques* 40 (1956) 670–679. o. Fontos adatok Teréz kármelita forrásairól.

Ruel, Pierre, a Bayeux-i katedrális káplánja: *La bienheureuse Thérèse de l'Enfant Jesus, sa valeur humaine* – A Gyermek Jézusról nevezett boldog Teréz, emberi értéke. Bayeux. 36 o. Ez a szerény könyv bizonyos kavargást keltett.

Six, J. F.: *La véritable enfance de Thérèse de Lisieux* – Lisieux-i Teréz valódi gyermekége. Neurózis és életszentség, Páris, Seuil, 1972, 288 o. Teréz e pszichoanalitikus megközelítése számos kritikai észrevételt váltott ki, nevezetesen:

– *Esprit et Vie*, 1972. április 20. 16. sz. 252–254. o.

– F. de Beer, a *Ressourcement* 1972 áprilisi számában.

– D. Stein (l. a következőkben).

– *Vie Thérésienne*, 1972 április, 46. sz. 150–152. o.

– G. Gaucher, a *Carmel* c. Lapban, 1972 július.

– E. Renault, a *Supplément Vie spirituelle*, 1972 szeptemberi sz. 65–80. o.

– D. Duliscouet, pszichoanalitikus, uo. 80–82. o.

Y. F. Six egy második kötetet Teréz szerzetesnői életének szentelt. Kiadás alatt van.

Stein, D. pszichoanalitikus: *Une nuit de lumière* – A fény éjszakája. *Vie spirituelle* 126. (1972), 590. sz. 380–394. o.

Ubaldo d'Alençon: *Thérèse de l'Enfant Jesus comme je le connais* – A Gyermek Jézusról nevezett Teréz, amilyenek ismertem. *Estudis franciscans*, 220. sz. 1926 január, 14–18. o. Újból közölve Delarue-Mardrus Lucie: *Le petite Thérèse* c. könyvében, 1937, 13–16. o. Ez a tanulmány közölte elsőnek a Summarium alapján a szenttéavatási per leghevesebben vitatott vonatkozásait.

Urs von Balthasar, Hans: *Theresa von Lisieux. Geschichte einer Sendung* – Lisieux-i Teréz. Egy küldetés története. Köln, Verlag J. Hegner, 1950, 554 o.

Urs von Balthasar, H.: *L'esprit d'enfance et d'espérance* – A gyermekség és a remény szelleme. – A *Le chrétien Bernanos* – A keresztény Bernanos c. kiadványban. Páris, Seuil, 1956, 282–300. o.

Van der Meersch, Maxence: *La petite Sainte Thérèse* – A kis Szent Teréz, Páris, Albin Michel, 1947. 1. köt. 264 o. – A regényíró őszintén és lovagiasan mondja el Terézre vonatkozó felfedezését. Részleges, elfogult és hozzávetőleges távlata utóbb éles és szigorú bírálatokat váltott ki, nevezetesen:

– A. Combes: *Sainte Thérèse de l'Enfant Jesus. Contemplation et apostolat* – A Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz. Szemlélődés és apostolság, Páris, 1949, 275–288. o. – Mindenek előtt azonban azt a gyűjteményes munkát említjük meg itt, amelyet e kritikának szenteltek: *La petite Sainte Thérèse de Maxence van der Meersch devant la critique et devant les textes* – Maxence van der Meersch kis Szent Teréze a bírálat fényében és a forrásszövegek fényében. Páris, Saint-Paul, 1950, 562 o. Mgr A. Combes előszavával.

Victor, a Szűzről nevezett: *Réalisme spirituel de Thérèse de Lisieux* – Lisieux-i Teréz lelki realizmusa. Páris, Lethielleux, 1956.

Victor: *La prière de Sainte Thérèse de Lisieux* – Lisieux-i Szent Teréz imádsága. – *Vie spirituelle* 102 (1960), (34–58. o.). Victor: *L'espérance de Sainte Thérèse*. Szent Teréz reménye. *Vie Thérésienne*. 1962 április, 1–13. o.

Név nélkül

Források

Article pour le proces informatif de béatification et de canonisation de la servante de Dieu Azélie Martin, née Guérin, mère de Sainte Thérèse de l'Enfant Jesus – Isten szolgálólánya, Azélie Martin, született Guérin, a Gyermek Jézusról nevezett Szent Terézia édesanyja boldoggá- és szenttéavatási perének információs anyaga. – Sokszorosítvány, 114 o.

Article pour le proces informatif de béatification et de canonisation du serviteur de Dieu Louis-Joseph-Aloys-Stanislas Martin, père de Sainte Thérèse de l'Enfant Jesus – Isten szolgája, Martin Lajos József Alajos Szaniszló, a Gyermek Jézusról nevezett Szent Terézia édesapja boldoggá- és szenttéavatási perének információs anyaga. – Sokszorosítvány, 82 o.

Procès Apostolique – Processus Apostolicus – Apostoli per (1915–1916).

Procès de l'Ordinaire – Processus ordinarius (1919–1911). *Summarium*: A megelőző eljárások nyomtatásban megjelent összefoglalása. A két processus – PO és PA anyagának öt részlege egy kötetben:

I. Az eljárás aktái.

II. A tulajdonképpeni vizsgálat 11 pontban: 1. A validitásról szóló dekrétum (1. o.). 2. Az apostoli per tanúi (3. o.). 3. A processus ordinarius tanúi (13. o.). 4. Teréz születése (54. o.).

5. Gyermekkora (110. o.). 6. Belépése a Kármelbe (157. o.). 7. Erényeinek hősies foka (224–740. o.). 8. Írásai (741. o.). 9. Ajándékok (769. o.). 10. Halála (824–966. o.). 11. Szentségének híre (967–1038. o.).

III. A cenzor véleménye, 1912. december 6 (14 o.).

IV. A Mariani promotor észrevételei, 1920. február 18. (32. o.).

V. A Toeschi és A. Guidi válaszai a promotor észrevételeire, 1920. március 15.

Album

Thérèse par elle-même – Teréz önmagáról. A *Fêtes et Saisons* albuma a centenáriumra, 34 nagyszerű oldal.

Időszaki kiadványok

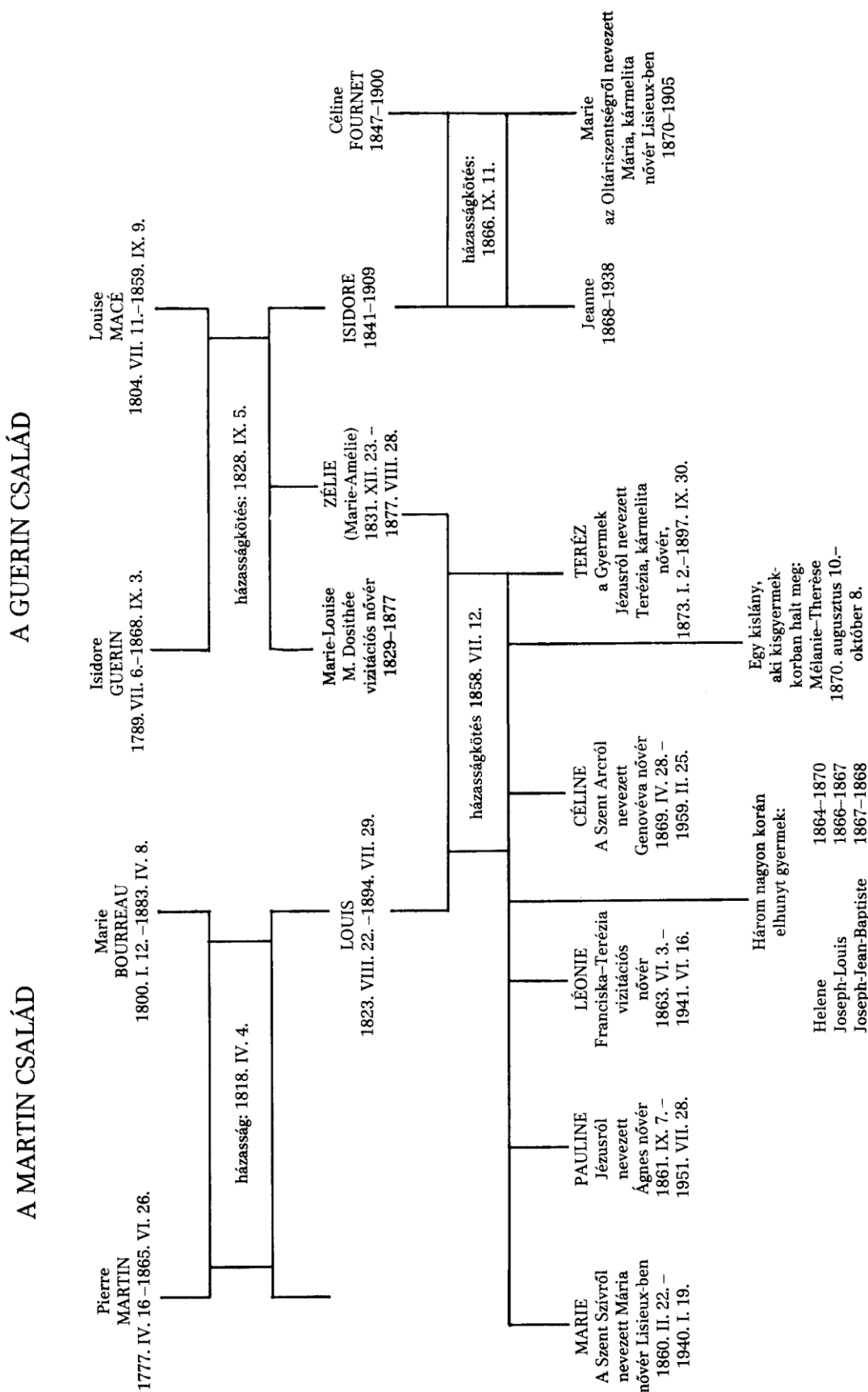
Annales de Sainte Thérèse – Szent Teréz évkönyvek.

Études et documents – Tanulmányok és dokumentumok. A fentebb említett folyóirat melléklete: 1949–1959.

Vie Thérésienne – Teréziás élet 1961. és köv.

Az itt felsorolt folyóiratok mindegyike a Kármel kiadásában jelenik meg.

Szent Teréz családfája

Kronológia – Teréz élete évszámokban

Ennek az időrendi összeállításnak célja: megadni Teréz életének fő jelzőpontjait.

I. Alençon 1873–1877

1873

Január 2-án, 23 óra 30, Teréz születése, Alençon-ban (16 037 lakos), 42, rue Saint-Blaise (Szent Balázs utca 42).

Január 4: megkeresztelése az Alençon-i Notre-Dame (Miasszonyunk) templomban. Nővére, Marie tartja keresztvíz alá.

Január 12: anyja, Zélie Martin, kénytelen abbahagyni Teréz szoptatását: Teréz „enteritisben” szenved. A következő hetekben újabb megbetegedések és visszaesések.

Március 15 vagy 16: Terézt dajkaságba adják Rose Taillé-hez Semallé faluba (Orne).

1874

Április 2, csütörtök: Teréz visszakerül családjához.

November 8: Már imádkozik „mint egy kis angyal” (Anyja levele, CF 209. o.).

1875

Teréz már majdnem minden betűt ismer és mondogatni kezdi: „apáca leszek” (MsA 6. r.).

1876

Teréz „gyakorlatokat próbál végezni”, áldozatokat hozni (MsA 8. v.).

Ebben az évben történik a két alábbi epizód is:

- „Én mindent választottam” (MsA 10. r.).
- Álma a megrémített ördögfiókékról (MsA 10. v.).

1877

Április 4: Teréz első levele (CG1 98. o.).

Május: megmagyarázza Céline-nek, mit jelent, hogy „Mindenható” (MsA 10. r.).

Június 18–23: Martin-né Lourdes-ba zárandokol.

Augusztus 28, kedd, éjfél után 30 perccel: Zélie Martin, Teréz anyja, meghal.

Augusztus 29: Zélie temetése napja. Teréz Pauline-t választja második anyjának (MsA 13. r.).

November 15, csütörtök: Teréz elhagyja Alençon-t.

II. Lisieux A Buissonnets-ben (1877–1888)

November 15: Teréz és nővérei nagybátyjuk, Isidore Guérin vezetésével Lisieux-be érkeznek.

November 16: Berendezkedés a Buissonnets házban.

1878

Április, nagypéntek: Teréz először ért meg egy szentbeszédet, amely Krisztus szenvedéséről szól.

Augusztus 8: Utazása Trouville-be. Először lát tengert.

1879

Ebben vagy az ezt követő évben történik:

- Első látogatása a Kármel kápolnájában (MsA 14).
- A titokzatos látomása, amely megjósolja atyja megrokkánását (MsA 20.).
- Első gyónása (MsA 16. v.).

1880

Május 13: Céline első áldozása: „életem egyik legszebb napja” – írja majd róla Teréz (MsA 25. v.).

1881

Október 3: Teréz félig bentlakóként bevonul a Notre-Dame du Pré bencés apátságba, Lisieux-ben.

1882

Nyár: Teréz váratlanul értesül Pauline közeli távozásáról, aki az előző február 16-a óta érez hivatást, hogy kolostorba lépjen (CG 1, 129. o.).

Október 2: Pauline belép a Lisieux-i Kármelbe.

December: Terézt szüntelen fejfájások, álmatlanság, kiütések gyötrik.

1883

Március 25: A különös betegség kezdete, amely Pauline távozása óta benne lappang: idegzavarok, hallucinációk.

Április 6: Teréz talpra áll, elmegy megölelni Pauline-t abból az alkalomból, hogy az magára ölti a szerzetesnői habitust. Másnap Teréz visszaesik.

Május 13, pünkösdvasárnap: Terézt meggyógyítja „a Szent Szűz elragadó mosolya” (MsA 30. r.).

Augusztus második fele: „először lép a világba”: kastélyokat látogat Alençon-ban és környékén (MsA 32. v.).

Augusztus 27: Első találkozása Pichon atyával Alençon-ban.

Október: Teréz második osztályba lép, még az óráközi szünetekben is a katekizmust tanulja, vitába száll a keresztleletlenül meghalt gyermekek sorsáról szóló tanítással.

1884

Február-május: első áldozásra készül (MsA 33–34. o.).

Május 5–8: előkészítő lelkigyakorlata.

Május 8: első áldozása az apátságban; Pauline (Jézusról nevezett Ágnes nővér) fogadalomtétele a Kármelben. Szélszend az egy év óta tartó belső gyötrődéseiben.

Május 22, áldozócsütörtök, Mennybemenetel ünnepe: második áldozása. (Nem tévesztendő össze az ünnepélyes megújítással, amely 1885. május 21-én történt.)

Június 14: Mgr Hugonin, Bayeux-i püspök megbérmálja Terézt.

Augusztus: nyaralás Saint-Ouen-le-Pin-ben (Calvados) Guérin nagynéninél.

1885

Szeptember: tartózkodás Trouville-ben (Villa Rose).

Október eleje: Teréz egyedül tér vissza az apátságba, mivel Céline megkezdte tanulmányait.

1886

Február 17 és március 15 között: Teréz fejfájásai és skrupulusai miatt kénytelen kimaradni az apátságból. Magánórákat vesz Madame Papinau-nál.

Július eleje: három nap Trouville-ben (Chalet des Lilas – Nyaraló az Orgonákhoz).

Július-augusztus: Terézt változatlanul érzékenyen érinti, mikor arról értesül, hogy Mária, „egyetlen támasza”, aki az élethez köti, belépni készül a Kármelbe (MsA 42. v.).

Október 5 (körül): rövid kirándulás Alençon-ba atyjával és nővéreivel.

Október 7: Léonie váratlanul az Alençon-i klarisszák közé lép, ahol övéi meglepetésére ráadják a szerzetesnői öltözetet (MsA 43. v.).

December 25, szombat: Teréz „karácsonyi megtérése”, miután hazatért az éjféli miséről. Teréz innen számítja élete „harmadik szakaszát”.

1887

Március 19: Marie beöltözése a Kármelben.

Május 1: Louis Martin-t, Teréz atyját először éri agyi vértolulás féloldali bénulás formájában.

Május: Teréz elolvassa Arminjon abbé konferencia beszédeit. A könyvről, amelynek címe: „A jelen világ vége és a jövő élet titkai”, azt mondja: „életem egyik legnagyobb kegyelme” volt (MsA 47).

Május 29, pünkösdvasárnap: Teréz engedélyt kér és kap atyjától, hogy belépjen a Kármelbe.

Május 31: Terézt felveszik a Mária Gyermekek társaságába az apátságban, ahol 1886. február 2-án fogadták el kérelmezőnek (aspiránsnak) (CG1, 229. o. c. jegyz.). Az 1886. máj. 31-i dátumot, amelyet Szűz Máriáról nevezett Ferenc atya még elfogadott, Céline nővér a VT. 1967. júl. számában helyreigazította.

Június 20–26: szünidő Trouville-ben (Chalet des Lilas).

Tavaszyár: lelki beszélgetések Céline-nel a Buissonnets ház terraszán (MsA 48.).

Július egyik vasárnapján: apostoli távlatú eszmélődés a Keresztrefeszített képe előtt (MsA 45. v.).

Szeptember 1, csütörtök: Teréz elolvassa a La Croix-ban Pranzininak, a gyilkosnak kivégzéséről és bűnbánó gesztusáról szóló beszámolót, akiért július közepe óta imádkozik (MsA 46.).

Október 8: Teréz hivatásáról beszél nagybátyjával Guérin-nel; ez arra kéri, hogy várjon még (MsA 51. r.).

Október 22: Guérin nagybácsi beleegyezik, hogy Teréz karácsonykor belépjen a Kármelbe (MsA 51. v.).

Október 31: Teréz megjelenik püspöke: Mgr Hugonin előtt, hogy megkérje : engedélyezze belépését; haját kontyba köti, hogy idősebbnek lássék (MsA 54. v. – 55. r.).

November 4, péntek: Elutazik Párizsba és Rómába atyjával és Céline-nel (MsA 56. v.).

November 4–6: párizsi tartózkodás: „A Notre Dame des Victoires-ben, A Győzelmes Miasszonyunk templomában a Szent Szűz megadta, hogy megérezzem: valóban ő volt az, aki rám mosolygott és meggyógyított” (MsA 56. v.).

November 20, vasárnap: Kihallgatás XIII. Leónál (MsA 62 v. 64.).

December 2, péntek: Visszatérés Lisieux-be (miután meglátogatták Nápolyt, Pompeit, Firenzét, Pizát, Genuát, Marseillet és Lyont).

December 28: Mgr Hugonin felhatalmazza Mária Gonzaga anyát, hogy felvegye Terézt a Kármelbe.

1888

Január 1: Terézt értesítik Mgr Hugonin válaszáról; Jézusról nevezett Ágnes nővér (Pauline) azonban nem akarja, hogy húsvét előtt belépjen.

Március: „Életem egyik legszebb hónapja” – mondja majd Teréz erről az időszakról (CG1, 334. o.).

III. A Lisieux-i Kármelben (1888. április 9. – 1897. szeptember 30.)

Április 9: Teréz belép a Lisieux-i Kármelbe (MsA 69.).

Május 22: a Szent Szívről nevezett Mária nővér (Teréz Marie nevű nővére) fogadalomtétele.

Május 28: Teréz életgyónása Pichon atyánál. A gyóntató megnyugtatta Terézt, hogy megőrizte kereszttségében nyert ártatlanságát (MsA 70; CG1, 359. és 375.).

Június 15: Céline bejelenti Louis Martin-nak: ő is hivatást érez, hogy belépjen a Kármelbe (MsA 72.).

Június 23: Louis Martin négy napra eltűnik: rögeszméje, hogy pusztába vonul, remete életet élni (CG1, 407. o.).

Augusztus 12: Louis Martin állapota újból súlyosbodik.

Október vége: a konventi káptalan engedélyt ad Teréznek, hogy beöltözzék.

Október 31: Louis Martin állapota Honfleur-ben súlyosra fordul (CG1, 408. o.). Komor nap Céline számára. Ezekben a napokban nézi irigykedve „a víz mélyét” (Piat, Céline, 38. o.). Louis Martin változatlanul utazási lázban él (CG1, 407. o.).

1889

Január 10: Teréz beöltözése; esik a hó. Atyja vezeti az oltárhoz: „Utolsó győzelme itt lent” (MsA 72.).

Február 12: Louis Martin-t a Caen-i Bon Sauveur (Jó Megváltó) ideggyógyintézetbe zárják, ahol három évig marad.

Február 13: Mária Gonzaga anyát három évre újra megválasztják főnöknőnek (negyedik alkalommal). Az Angyalokról nevezett Mária nővér Teréz újoncmesternője marad.

Február 28: Teréz levele Céline-hez. Hálát ad a családot ért megpróbáltatásért (CG1, 459. o.).

Július: Teréz a Mária Magdolnáról nevezett remeteházban megkapja a Szent Szűzzel való egyesülés kegyelmét: „mintha fátyolt vetettek volna előttem minden földi dologra... teljesen a Szent Szűz fátyla alá rejtettek engem... A tennivalóimat úgy végeztem, mintha nem is én végeztem volna... Egy teljes héten át maradtam így” (DE, Szinopszis, 132–133. v.).

Október: a Buissonnets ház kiürítése. Tom kutya, amelyet Teréz 1884. június 26-án kapott (CG1, 202. o.), felhasználja az alkalmat, hogy egy kocsi behajt a Kármelbe: felugrik rá és bent Teréz leeresztett fátyla alá bújik (CG1, 484.). Louis Martin falióráját a kórusban helyezik el, ezután itt üti az órákat (CG1, 513. o.).

December 25: Felmondják a Buissonnets ház bérletét.

1890

Teréz ebben az évben fedezi fel a Szenvedő Szolgáról szóló szövegeket (Izajás 53) és Keresztes Szent János műveit olvassa.

Január eleje: Teréz fogadalomtételét elhalasztják.

Augusztus 28-szeptember 8: fogadalomtétel előtti lelkigyakorlat lelki szárazságban.

Szeptember: Kánoni vizsgálat. Teréz kijelenti: „ő azért jött a Kármelbe, hogy lelkeket mentsen és mindenkinek felett azért, hogy a papokért imádkozzék (MsA 69. v.). Erről az elhatározásáról először 1889. július 14-én kelt levelében (CG1, 494–496. o.) nyilatkozik, ebben azt mondja, hogy a gondolat római útja alatt született meg benne (MsA 56.). Megérkezik XIII. Leó áldása fogadalomtételére.

Szeptember 8: Fogadalomtétele. Teréz atyja gyógyulásáért imádkozik (DE 276, o.), aki azonban többé nem beszámítható. Teréz egy papírlapot hord magán, amelyben „a szív és a test vértanúságát” kéri (HAMA, 314–315. o.).

Szeptember 24, szerda: a fátyol felvételének nyilvános szertartása vigasztalan lelkigyakorlat után: „Nem értem a lelkigyakorlatot, amelyet végzek... Mélységesen sötét földalatti helységben vagyok” (CG1, 563. o.).

1891

Október 8–15: Lelkigyakorlat, amelyen Alexis Prou obszerváns atya tartja az elmélkedéseket. Megnyugtatja Terézt és megerősíti a remény útján.

December 5: Geneviève anyja, a Lisieux-i Kármel alapítónője meghal.

December vége: Influenza járvány (több haláleset a közösségben), Teréz tanúbizonytságot tesz emberségéről. Engedélyt kap, hogy naponta áldozhasson.

1892

Május 10: Louis Martin teljesen bénán visszakerül Lisieux-be.

Május 12: Utolsó látogatása a Kármel beszélőszobájában. Csak ezt a két szót tudja kimondani: „A mennyországban”.

1893

Február 2: Teréz megírja első költeményét.

Február 20, hétfő: Jézusról nevezett Ágnes nővért (Pauline-t) megválasztják a Kármel főnöknőjévé. Mivel az újoncmesternői feladatkört kénytelen átadni Mária Gonzaga anyának, melléje adja segítőtársnak Terézt, hogy az segítse újonctársnőit lelkük alakításában.

Június 24: Léonie másodszor lép be a Vizitációs rendbe Caenben.

Szeptember: Teréz azt kéri, hogy a noviciátusban maradjon. Másod-portásnővé nevezik ki.

1894

Január: Teréz kiegyenesíti írását, amelyben addig engedelmességből megtartotta az előrendelt betűket. „Végül is megengedtem neki” – mondja tanúvallomásában nővére és főnöknője, Pauline.

Január 21: „Jámbor rekreáció” keretében Teréz eljátssza Jeanne d'Arc szerepét (RP1), amelyet hivatásáról írt.

Tavaszi: Terézt torokfájás kezdi kínozni.

Június 16: a Háromságról nevezett Mária nővér belép a Kármelbe. Terézre bízzák.

Július 29: Louis Martin halála a Musse-i kastélyban (Eure).

Augusztus: Teréz cellát változtat.

Szeptember 14: Céline belép a Kármelbe, Terézre bízzák.

December vége: Pauline (1893. február 20 óta főnöknő) megparancsolja Teréznek, hogy írja meg gyermekkori élményeit.

1894 vége: Teréz Céline bibliai füzetének nyomán felfedezi ahogyan később elnevezi: a maga „kis útjának” szentírási alapjait (Meester, 53–86. o.).

1895

(Az A. kézirat összeállításának éve)

Január: Teréz megkezdi önéletrajza megírását.

Január 21: Teréz eljátssza Jeanne d'Arc szerepét abban a játékban, amelyet Passiójáról írt (RP. 3 és a 11–15. sz. fényképek a VTL-ben).

Február 5: Céline (a Szent Arcról nevezett Geneviève-Genovéva nővér) felölti a rendi öltönyt.

Február 26: Teréz spontán lendülettel megírja a Szeretetből élni (Vivre d'amour) című költeményét.

Június 9. Szentháromság vasárnap: Teréz ihletést kap, hogy ajánlja fel magát az irgalmas Szeretetnek (HAMA, 316–318. o.; MsA 84.).

Június 11, kedd: Teréz – Céline-nel – elmondja önfelajánlását.

Június 14, péntek: A keresztutat végezve érzi, hogy a szeretet sebet ejtett rajta (DE, 241. o.).

Július 20: Léonie kilép a Vizitációból.

Augusztus 15: Marie Guérin (az Eucharisziáról nevezett Mária nővér) belép a Kármelbe.

Október 17: Maurice Bellière tisztelendőt, seminaristát, aki misszióba készül, Ágnes anyja (Pauline) beajánlja Teréznek: fogadja el lelki testvérnek és levelező társnak.

1896

Január 20, hétfő: Teréz átadja Ágnes anyának emlékiratai-füzetét: az A. kéziratot (MsA).

Február 24, hétfő: Céline, szerzetesi nevén a Szent Arcról nevezett Geneviève (Genovéva) nővér fogadalomtétele. Teréz haragra gerjedt, hogy Mária Gonzaga anyja akadályozta és késleltette ezt a fogadalomtételt. Szenttéavatási perében ez a reakciója jelentette a legsúlyosabb akadályt. Ma meg már ezen csodálkozunk.

Március 17: Céline felölti a vélumot. Marie Guérin, Teréz unokanővére beöltözik.

Március 21, szombat: Mária Gonzaga anyát csak nagy nehezen, hét fordulós szavazás után választják újra főnöknővé. Terézt bízza meg az újoncnők vezetésével, a címet azonban megtartja (DE 488–489).

Április 2–3 (nagycsütörtökről nagypéntekre virradó éjszakán): az első vérhányás (MsC 4. v.–5. v.).

Május 10: Teréz Jézusról nevezett Annát, a franciaországi Kármel megalapítóját látja álmában, aki megígéri neki, hogy rövidesen eljön, megkeresni őt.

Május 30, szombat: Mária Gonzaga anyja egy második lelki testvért ad Teréznek: Adolphe Roulland pátert a Külföldi missziókból.

Július 3: Roulland atya első miséje a Kármelben: a beszélő szobában találkozik Terézzel.

Szeptember 7–18: Teréz egyéni lelkigyakorlata, amelyben megvilágosodásokat kap hivatására vonatkozóan.

Szeptember 8: elkészíti B. kéziratának (MsB) 2–5. ívét, amelyben magához Jézushoz intézi szavait.

Szeptember 13–16: elkészíti a B. kézirat 1. ívét, a Szent Szívről nevezett Mária nővérnek szóló ajánlást, ebben fogalmazza meg: „az én hivatásom a szeretet”.

November: elolvassa Theophane Vénard élettörténetét. A Kármelben kilencedet végeznek Teréz gyógyulásáért, hogy elutazhassék az indokínai Kármelbe, a kilenced alatt azonban állapota „mind rosszabbra és rosszabbra fordul” (DE, 216. o.).

1897

Március 3: az utolsó böjt kezdete. Teréz a halála utáni küldetése felé fordítja gondolatait.

Március 4–12: Kilenced Xavéri Szent Ferenchez: „azt a kegyelmet kértem, hogy halálom után tegyek jót” (DE, 657. o.).

Március 25: Teréz utolsó újoncnőjének, unokanővérének, Marie Guérin-nek fogadalomtétele.

Április 3: Első levél, amely említést tesz Teréz betegségéről. Passiójának kezdete, amely 187 napig tart. Neki is, mint Bernadette-nek, „a betegség lesz a hivatása”.

Április 6: Jézusról nevezett Ágnes nővér jegyezni kezdi Teréz utolsó szavait.

Április vége: Teréz abbahagyja az officium mondását a kórusban (Gaucher, Passion, 72. o.).

Május 18: abbahagyja foglalkozását a fehérnemű raktárban.

Május 30: Pauline most értesül az előző évi vérhányásairól, amelyeket Teréz annak idején csak a főnöknőnek Mária Gonzaga anyának vallott be.

Június 2, szerda este, éjfél felé: Pauline rábeszéli Mária Gonzaga anyát, kérje Terézt: fejezze be önéletrajzát.

Június 3, csütörtök: Mária Gonzaga anya „az engedelmesség alapján meghagyja ezt neki, arra kérve, szóljon a maga szerzetesnői életéről”. Ez lesz a C. kézirat (MsC).

Június 4: Teréz abbahagyja a varrást.

Június 5: „Minden kegyelem” (DE, 221. o.).

Június 15: Teréz abbahagyja az étkezést a refektóriumban.

Július 8, csütörtök este: elhagyja celláját, bevonul a betegszobába, ahonnan majd csak holtan viszik ki.

Július 11. előtt: befejezi harmadik önéletrajzi kéziratát (MsC).

Július 6–augusztus 5: a vérhányások időszaka, mintegy húsz történik ennek a hónapnak folyamán, közülük a július 7-i egész napon át tart (Gaucher, 79. o.). Teréz tréfás megjegyzéseinek és szójátékainak fele a nagy szenvedések és vérhányások periódusában születik.

Július 30, este 6-kor: utolsó kenet.

Augusztus 15–27: nagy szenvedések időszaka. Megkísérti az öngyilkosság gondolata (Gaucher, Passion, 85–86. o.).

Augusztus 19, csütörtök: Teréz utolsó áldozása.

Augusztus 28–szeptember 13: váratlan javulás. Teréz éhes: a szervezet végső fellobbanása (Gaucher, Passion, 87. o.).

Szeptember 8: utoljára vesz kezébe tollat. Szavait a Szent Szűzhöz intézi. Négy sor, tintával, reszkető kézzel írva (LT 267).

Szeptember 12: lábai kezdenek puffedni.

Szeptember 7–30: A betegség fokozatosan kiterjed a bal tüdejére. Teréz alig tud már lélegzeni (Gaucher, Passion, 88. o.).

Szeptember 30: Agónia, Teréz halála.

Október 4: eltemetik a Lisieux-i temetőben.

Posthumus története
„A dicsőség orkánja”
1898–1973

1898

Március 7: Mgr Hugonin engedélyezi az Egy lélek története kinyomtatását.

Május 2: Mgr Hugonin meghal.

Szeptember 30: az Egy lélek története első kiadása: 2000 példányban.

1899

Január 28: Léonie véglegesen visszatér a Caen-i Vízitációs házba.

Húsvét: az Egy lélek története első kiadása elfogyott.

Október: a második kiadás (4000 példány) fele elkelt.

Az első zarándoklatok, első gyógyulások.

1902

Április 19: Ágnes anyát újból megválasztják főnöknővé, Pius óhajára haláláig megmarad hivatalában. (Mária Gonzaga anyja 1904. december 17-én hal meg.)

1907

Október 15: Mgr Lemonnier, az új Bayeux-i püspök felszólítja a kármelita nővéreket, hogy jegyezzék le Terézre vonatkozó emlékeiket.

A boldoggáavatási eljárás

1909

Január: Rodrigue O.C.D. atyát és Mgr de Teil-t (Párizs) az ügy posztulátorává és vice-posztulátorává nevezik ki.

1910

Március 5: római leirat megnyitja Teréz írásainak vizsgálatát, Mgr Lemonnier megkezdí az írások felkutatását.

Augusztus 3: egyházmegyei bíróságot neveznek ki az ügy kivizsgálására.

Augusztus 12: az első vizsgálati kihallgatás a Kármelben. Tizenegy szerzetesnő tanúvallomása, akik közül kilencen együtt éltek Terézzel, még további huszonhat tanú kihallgatása, akik közül tizenhatan szemtanúk voltak.

Szeptember 6: Teréz testét kiemelik a sírból és új kriptába viszik át.

1911

A szentség hírével kapcsolatos vizsgálat befejezése, amit a „super non cultu” eljárás követ (annak vizsgálata, hogy Teréznek nincs vallásos kultusza).

December 12: az információs eljárás lezárása (109 ülés után). Az ügyiratokat 1912 februárjában teszik át Rómába.

1914

Június 10: X. Pius aláírja az ügy megindításáról szóló rendelkezést, az ügy ilyen formán a Szentszék hatáskörébe kerül.

Július: a Lisieux-i Kármel naponta 200 levelet kap.

December 10: Róma jóváhagyja Teréz írásait.

1915

Március 17: az apostoli eljárás megnyitása Bayeux-ben.

A Kármel már 211 515 példányban terjesztette el az Egy lélek történetét (harmincöt nyelvre fordították le), 710 000 példányban a Rövid életrajzot, 110 000 példányban a Rózsaesőt, 8 046 000 példányban fogyott el Teréz arcképe, 1 124 000 példányban az őt idéző kegytárgyak.

1917

Augusztus 9–10: az Isten szolgálóleányának maradványait másodszor veszik fel a sírból. Két orvos megvizsgálja a csontokat.

Október: az apostoli eljárás befejezése a Bayeux-i katedrálisban: az eljárás során 91 ülést tartottak, az iratok 2500 oldalt tesznek ki, ebből 2000 az erények hősi fokon történt gyakorlására vonatkozik.

1918

A Kármel naponta 500-nál több levelet kap.

December 10: elismerik az iratok hitelességét. XV. Benedek az ügyet kiveszi az 50 éves várakozási időre vonatkozó kánonjogi rendelkezés hatálya alól.

1919

Október: Vico bíboros, a ritus kongregáció prefektusa kijelenti: „Sietnünk kell megdicsőíteni ezt a kis szentet, ha nem akarjuk, hogy a népek szava megelőzzön bennünket.”

Szenttéavatási eljárás

1920

Június 1: A konzultorok végleges döntése a Congregatio antepreparatoria-ban.

1921

Január 25: A szavazás jóváhagyása.

Augusztus 2: A Congregatio generalis két gyűlése a pápa jelenlétében. A pápa jóváhagyja döntésüket.

Augusztus 14: XV. Benedek kihirdeti az erények hősi fokon történt gyakorlásáról szóló dekrétumot.

1922

Március 7: A csodákra vonatkozó eljárás. A Congregatio antepreparatoria ülései, a konzultorok szavazásai.

Július 25: Congregatio praeparatoria, a bíborosok szavazása.

1923

Január 30: Congregatio generalis XI. Pius pápa jelenlétében.

Február 11: Dekrétum az elfogadott csodákról. Ezek az alábbiak voltak: tisztelendő Charles Anne, 23 éves seminarista gyógyulása tüdőtuberkulózisból; Szent Germainről nevezett Lujza, Keresztes nővér (Ustaritz, Alsó Pireneusok) gyógyulása 1916. szeptember 22-én gyomorfekélyből, amely 1913-ban jelentkezett.

Március 26: a maradványok – relikviák – kiemelése a sírból.

Március 27: a relikviák hitelesítése.

Április 29: XI. Pius a római Szent Péter bazilikában boldoggá avatja Terézt.

Augusztus 12: Congregatio ante-praeparatoria a boldoggáavatás óta történt két újabb csoda megvizsgálása céljából: Maria Pellemans tüdőtuberkulózisból gyógyult meg Teréz sírjánál, 1923. március 19. és 26. között, Gabriel Primouzi nővér Pármából, 1923-ban tartott triduum alatt gyógyult meg térdizületi gyulladásból és gerinctuberkulózisból.

Ebben az évben háromszázezer zarándok keresi fel Lisieux-t, a Kármel 800–1000 levelet kap naponta.

1925

Január 27: Congregatio praeparatoria.

Március 17: Congregatio generalis.

Március 19: approbációs dekrétum.

Március 24: Congregatio generalis de tuto.

Március 29: Decretum de tuto.

Március 30: Titkos konzisztorium.

Április 2: Nyilvános konzisztorium.

Április 22: Újabb nyilvános konzisztorium. Meghívást kap rá, mint egyfajta zsinatra: minden bíboros, érsek és püspök, akinek az egyházmegyéje Róma körül száz mérföldes körzetben fekszik. Harminc bíboros és száznál több püspök van jelen.

Május 17: Szenttéavatás. A római Szent Péter templomban 50 000 férőhelyre 200 000 ember kér belépőjegyet. A szertartáson harmincöt bíboros, kétszázötven püspök és 4000-nél több szerzetesnő van jelen. XI. Pius meghirdeti: „A Gyermek Jézusról nevezett boldog Terézt szentté nyilvánítjuk... Beiktatjuk őt a szentek jegyzékébe”.

Szeptember 24-30: Ünnepségek Lisieux-ben, XI. Pius pápa küldöttje leteszi az arany rózsát.

1927

Január: megjelenik a Novissima verba (Utolsó Szavai), a Derniers entretiens (Utolsó Beszélgetései) rövidített formája.

Július 13: A Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz ünnepét kiterjesztik az egyetemes egyházra.

December 14: XI. Pius Terézt, Xavéri Szent Ferencsel egyenlőként a missziók fő pártfogójává nyilvánítja az egész egyházban.

1941

Július 24: a Mission de France (Franciaországi Misszió) megalapítása, melynek szemináriumát Lisieux-ben állítják fel.

1944

Május 3: XII. Pius Terézt Franciaország második patrónájává nyilvánítja, szent Jeanne d'Arc-kal egyenrangúként.

1948

Szeptember: A Levelek első kiadása.

1956

A Szűz Máriáról nevezett Ferenc atya először adja ki a hiteles önéletrajzi kéziratokat.

1971

Július: az Utolsó Beszélgetései (Derniers entretiens) megjelenése (Az Összes Művek kritikai kiadásának első köteteként, Cerf és DDB.).

1972

Július: az Összes levelek (Correspondance générale, kiadása, első kötet (ugyanannak a kiadásnak a keretében).

1973

Január 2: Martin Teréz születésének századik évfordulója.

Rövidítések

A források megjelölésében a centenáriumi kiadás jelzéseit használjuk (hozzáadva a HAMA jelzést). Azoknak a forrásoknak és kiadványoknak a rövidített címét adjuk, amelyeket az olvasó az ábécé rendbe szedett bibliográfiában talál meg.

- AL *Annales de Saintè Thérèse de Lisieux*, – Lisieux-i Szent Teréz évkönyvei
- CF *Correspondance familiale*, Családi levelezés. Zélie Martin levelei (1863–1877), Lisieux, Carmel, 1958.
- CJ *Carnet jaune*, Ágnes anyja sárga füzet. A *Derniers entretiens* (Utolsó Beszélgetései) változata, amelyet 1921–1923 között állítottak össze és a *Derniers entretiens*-ben tettek közzé.
- CG *Correspondance générale*, Összes levelek, Párizs, Cerf és DDB, 1972–1973. 2. kötet.
- DC *Documentation catholique* (folyóirat). Párizs, 1918–1972.
- DE *Derniers entretiens*, Utolsó Beszélgetései. Párizs, Cerf és DDB, 1971, egy kötetnyi függelékkel (megjelent 1972-ben), amelyet többnyire Szinopszis néven idézünk.
- Gaucher, *Passion* *Guy Gaucher: La passion de Thérèse de Lisieux*, Lisieux-i Teréz passiója, Párizs, Cerf és DDB, 1972.
- HA *Histoire d'une âme*, Egy lélek története.
- HAMA *Histoire d'une âme, Manuscrits autobiographiques*, Egy lélek története. Önéletrajzi kéziratok. Páris, Cent és DDB, 1972. Ez idő szerint ez a legelterjedtebb és legpontosabb kiadás.
- LC *Lettres des correspondants de Thérèse*, Teréz levelező társainak levelei. Kiadva az Összes levelekben. (CG).
- MA *Manuscrits autobiographiques*, Önéletrajzi kéziratok, kiadta a Máriáról nevezett Ferenc atya egy kötetben. Lisieux, Carmel, 350 o.
- MsA Manuscrit A., Az A. jelzésű – első – önéletrajzi kézirat. Jézusról nevezett Ágnes anyának ajánlva, 1895. – Az idézetekben a MsA után következő jelzés a lapot jelenti, (folio). A v (verso) a lap hátsó oldalát jelzi. Ahol a v. nincs feltüntetve, ez annyit jelent, hogy a lap első oldaláról van szó: r. = (recto). Egyes elemzéseknél, amelyek még több pontosságot követelnek meg, feltüntetjük a kézirat sorát is. Tehát például a MsA 10. v. 2. sor az A, kézirat tizedik levelének hátsó oldalán olvasható második sort jelenti.
- MsB Manuscrit B., B. önéletrajzi kézirat. A második számú. (1896 szeptember.)
- MsC Manuscrit C., C. jelzésű – harmadik önéletrajzi kézirat. (Mária Gonzaga anyának ajánlva.) 1897 június-július.
- MsI Máriáról nevezett Ferenc atya bevezetése az önéletrajzi kéziratok tudományos kiadásához, Lisieux, Carmel, 1956.
- MsII Ugyanezen kiadás második kötete, amely az idézetek jegyzékét tartalmazza.
- NAPA Az apostoli per (Processus Apostolicus) előkészítő jegyzőkönyvei.
- NPPO A rendes per (Processus Ordinarius) előkészítő jegyzőkönyvei.
- NV *Novissima Verba* (Utolsó Szavai), a *Derniers entretiens* első kiadása. Lisieux, 1927. Újból kiadva a DE függelékében.
- RP *Récréations pieuses*, Jámbor rekreációk. Nyolc színjáték (1894. január 21–1897. február 8.), a MsI 18–20. oldalán közölt jegyzék jelzései szerint idézve.
- P *Poésies de Thérèse*, Teréz költeményei. A centenáriumi kiadás harmadik kötetében közreadva.

- PA *Processus Apostolicus*, Apostoli per (1915–1916).
- PO *Processus ordinarius*, Rendes per (előzetes eljárás a helyi ordinarius részéről). (1910–1911)
- r recto = a kézirati lapok első oldala.
- v verso = a kézirati lapok hátsó oldala.
- VT *Vie Thérésienne*, Teréziás élet. Folyóirat. Megjelent Lisieux-ben.
- VTL *Visage de Thérèse de Lisieux*, Lisieux-i Teréz arca. Két kötetben. Máriáról nevezett Ferenc atya bevezetésével és fényképekkel. Lisieux, Carmel, 1961.